

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**POZICE KURÁTORA – SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA
V SYSTÉMU POSTPENITENCIÁRNÍ PÉČE**

**POSITION OF CURATOR – SOCIAL EDUCATOR IN THE CARE
OF PROBATION**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jaromír Pospíchal

Vypracoval:

Bc. Jaroslav Mráz

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Pozice kurátora – sociálního pedagoga v systému postpenitenciární péče zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

1. února 2012

Bc. Jaroslav Mráz

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především vedoucímu diplomové práce Mgr. Jaromíru Pospíchalovi za množství informací a rad poskytnutých během vypracování diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat PhDr. Pavlu Pěnkavovi a Lukáši Horákovi za spolupráci při výzkumu. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své rodině za podporu při psaní této práce.

OBSAH

Úvod	2
1. Postpenitenciární péče a institut sociálního kurátora v České republice	4
1. 1 Postpenitenciární péče	4
1. 2 Zamýšlené cíle a důvody vzniku postpenitenciární péče	5
1. 3 Dosavadní zkušenosti a realizované projekty v rámci postpenitenciární péče v České republice	8
1. 4 Institut sociálního kurátora	10
1. 5 Metody práce a legislativní rámec při vykonávání funkce sociálního kurátora	11
2. Trest	23
2. 1 Pojem trest a jeho účel	23
2. 2 Trest – pohled z hlediska historie trestání	24
2. 3 Peneologie a disciplíny psychologie využívané pro reintegraci v systému postpenitenciární péče	29
2. 4 Osobnost pachatele jako psychologické téma pro sociální práci kurátora s klientem	31
2. 5 Kriminální recidiva	35
2. 6 Vězeňská služba České republiky	36
3. Resocializace	38
3. 1 Výchovná funkce trestu odnětí svobody	38
3. 2 Definice realizačních komponentů výchovné funkce trestu	39
3. 3 Vybrané definice sociální oblasti	42
3. 3. 1 Sociální politika	42
3. 3. 2 Sociální péče	44
3. 3. 3 Sociální práce	48
3. 3. 4 Přínos sociální péče a sociální práce pro společnost	50
3. 4 Sociální prevence, poradenství, streetwork	52
4. Výzkumná část – sociologický výzkum	58
4. 1 Výzkumné šetření zaměřené na náplň práce sociálního kurátora na Oddělení sociální prevence Úřadu městské části Praha 1 a Praha 9	58
4. 1. 1 Metodika práce	58
4. 1. 2 Výsledky šetření	59
4. 2 Dotazníkové šetření mezi klienty sociálních kurátorů	63
4. 2. 1 Metodika práce	63
4. 2. 2 Výsledky dotazníkového šetření	64
4. 3 Shrnutí sociologického výzkumu	72
Závěr	73
Anotace	75
Resumé	79
Seznam použitých zkratk	80
Zdroje dat	81
Seznam příloh	90

ÚVOD

Výkon práce sociálního kurátora je zaměřen na poskytování poradenské a socioterapeutické pomoci občanům, kteří se svým způsobem života dostali do obtížných životních situací. Tuto životní část sami nedokáží zvládnout, její prožívání přináší mnoho problémů a často končí konfrontací se zákonem. Jedná se o osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám jejichž zájmy a práva jsou ohroženy trestnou činností a osobám jejichž způsob života je v konfliktu se společností. U těchto osob – klientů může sociální kurátor, použije-li vhodně znalosti z oboru Sociální pedagogika, výrazně ovlivnit jejich další životní dráhu a tím zmírnit negativní dopad vzniklých situací. Např. návrat do rodiny může být po výkonu trestu pro klienta velmi těžký a již samotná představa může působit jako stresující prvek. Sociální pedagog dokáže přiměřeným nasměrováním klientovi takzvaně ukázat cestu. Tím je vytvořen pozitivní předpoklad pro to, aby rodina klienta mohla opět plnit své funkce. Ve vztahu k těžkým životním situacím klientů hraje práce sociálního pedagoga důležitou roli, ať již ve smyslu prevence nebo poskytnutí pomoci při řešení uvedených situací.

Pracovní náplň sociálního kurátora, stejně jako jeho působnost, je odvozena z § 92 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kde je stanoveno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství. Český právní pořádek nazýval osoby, které potřebovaly sociální pomoc, prováděnou prostřednictvím sociálního kurátora, jako občany společensky nepřizpůsobené. Jednalo se nejčastěji o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. V dnešní době je pomoc sociálních kurátorů směřována i pro osoby, které nebyly trestány, ale dostaly se např. do sociálních problémů ztrátou zaměstnání, rozpadem rodiny, vyhlášením osobního bankrotu apd. Tato práce je dle názvu zaměřena na osoby, které byly soudně trestány. Postpenitenciární péče je celý systém péče a pomoci státu, prováděný odbornými pracovníky obecních úřadů s rozšířenou působností, zejména koordinátora sociální péče a sociálního kurátora, o osoby, které jsou po ukončení trestu.

Téma práce Pozice kurátora – sociálního pedagoga v systému postpenitenciární péče jsem si vybral z toho důvodu, že 31 let pracuji jako policista. Mám mnoho osobních zkušeností s chováním a jednáním osob, které se dopustily trestné činnosti a byly

odsouzeny a umístěny do výkonu trestu odnětí svobody. Mnohokrát při rozhovoru s takovouto osobou, jsem získal informace o možnostech pomoci ze strany státu osobám propuštěným na svobodu, jejich pocitech a duševních stavech během pobytu ve vězení a po propuštění. Od roku 2007 do roku 2010 jsem pracoval jako vedoucí útvaru pořádkové policie Praha 9 Vysočany, od roku 2011 pracuji na Obvodním ředitelství Praha 9. Při výkonu pracovních povinností a řešení určitých případů jsme v součinnosti s pracovníky Úřadu městské části Praha 9. Převážně se jedná o specialisty z odboru sociálního nebo občanskosprávního. Jedná-li se o věc, ve které je mladistvá či nezletilá osoba, jednáme a spolupracujeme s pracovníky Orgánu sociálněprávní ochrany dětí.

Cílem této diplomové práce je zmapovat rozsah práce sociálního kurátora a jeho pomoc při resocializaci klientů do běžného života na základě uplatňování poznatků sociální pedagogiky. V diplomové práci bude zpracována pozice sociálního kurátora i z pohledu historie, hledání odpovědi na otázku vzniku této instituce. Součástí práce bude drobný sociologický výzkum provedený dotazníkovým šetřením mezi klienty sociálního kurátora a kvalitativní metodou polostrukturovaného rozhovoru se sociálními kurátory. Výzkum bude zaměřený na využívání a znalost služeb systému postpenitenciární péče s vyhodnocením získaných faktů. Cílem tohoto výzkumu bude získání informací od klientů, jimž je systém postpenitenciární péče určen a získání informací od kurátorů z jejich úhlu pohledu. Zaměřím se tedy na rozsah znalostí a využívání systému postpenitenciární péče o klienty, na výkon funkce kurátora na základě uplatňování poznatků sociální pedagogiky a na práci kurátora a jeho pomoc při resocializaci klientů.

1. Postpenitenciární péče a institut sociálního kurátora v České republice

1.1 Postpenitenciární péče

„Postpenitenciární péče je sociální práce spočívající v souvislých sociálních aktivitách a sociálních vztazích, které určují obsah realizace stanovených cílů, tedy podporu a pomoc osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody.“ (<http://www.socialka.cz>) Postpenitenciární péče je specifická oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a u mladistvých ochrannou výchovou. Tato péče byla poskytována v samém začátku jen osobám, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, z ochranného léčení a u mladistvých osob z ochranné výchovy. V poslední době byla postpenitenciární péče rozšířena o tzv. včasnou pomoc o sociální péči už ve fázi trestního řízení u obviněné osoby. (Keller 2006)

Péče o společensky nepřizpůsobené občany byla dle svého obsahu začleněna do skupiny Péče o občany vyžadující zvláštní pozornost společnosti. Jednalo se o skupinu občanů, kteří měli problémy s alkoholismem, recidivou trestné činnosti, prostitucí, narkomanií, tuláckým a jiným nedůstojným způsobem života. Péče o občany společensky nepřizpůsobené obsahovala poradenství, sociální výchovu a jinou pomoc. Celkově byl systém označován jako postpenitenciární péče. Postpenitenciární péče je realizována prostřednictvím odborných poznatků a postupů obsažených v sociální práci, a to určitou nabídkou sociální služby, představující následnou prevenci (prevenci recidivy kriminality). Její obsah a rozsah je vždy určen sociální politikou státu, zde se odráží i postoj státu k jedincům – pachatelům trestných činů a snaha a úsilí společnosti o jejich integraci do společnosti, včetně prostředků a opatření, které jsou voleny k dosažení cíle.

Pojem postpenitenciární péče je v odborné literatuře vymezen nejednotně, setkáváme se s trojím podáním (Černíková, Sedláček 2002): V užším slova smyslu je postpenitenciární péče poskytována jen odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody a to pouze na bázi dobrovolnosti, mimo zařízení věznic, a to ve formě sociální péče a sociální pomoci. Druhý pohled, tzv. v širším slova smyslu, je postpenitenciární péče poskytována odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody nejen na

základě dobrovolnosti, ale má i státní formu vynuceného dohledu (kontroly) nad zvláště narušenými osobami v oblasti sociální adaptace, reintegrace, kde je veliké riziko opětného sociálního selhání. Reintegrace je pro takovou osobu o to těžší, že žádná společnost nezaručuje faktickou rovnost všem svým členům, i když ne všechny jsou ochotny to přiznat. Každá společnost byla, je a zřejmě navždy bude diferencována do vrstev a skupin, které se liší svým podílem na statcích a službách, přístupem k moci a výši své prestiže.

(Keller 2006; Černíková, Makariusová 1996)

Třetí, nejširší pojetí, hovoří o poskytování sociální péče a pomoci je ze strany společnosti na bázi dobrovolnosti, bezplatně, a to všem pachatelům, i těm, kteří si odpykali jakýkoli jiný trest než trest odnětí svobody. Tato sociální péče je velmi nákladná a pomoc se rozšiřuje o tzv. ranou péči, pomoc už v momentě konfliktu se zákonem v trestně přípravném řízení. (Černíková, Sedláček 2002) Samotný termín postpenitenciární péče vychází z latiny, kde post vyjadřuje po a poena znamená trest. (Špiláčková 2011)

1.2 Zamýšlené cíle a důvody vzniku postpenitenciární péče

Cílem postpenitenciární péče bylo dle zákona o výkonu odnětí svobody (zákon č. 59/1965 Sb.) dovršení nápravy odsouzených osob po jejich propuštění z vězení. Postpenitenciární péče navazovala na nápravně výchovnou činnost prováděnou v době výkonu trestu odnětí svobody. Ve věznicích, tehdy označovaných nápravně výchovný ústav, byla zavedena instituce sociálních pracovníků NVÚ. Sociální pracovník společně s pedagogem a vychovatelem navrhovali program dovršení nápravy, což mělo velký význam pro poskytovanou péči osobám společensky nepřizpůsobeným. Národní výbory propouštěným osobám napomáhaly při volbě vhodného pracovního prostředí. Rovněž řešily otázku ubytování občanů, kteří neměli vlastní ubytování. Hospodářské organizace byly povinny přijmout propuštěnou osobu, pokud měly volné pracovní místo. Předpoklad úspěšné práce na úseku sociální péče o společensky nepřizpůsobené občany bylo vybudování systému péče, včetně resocializačních zařízení a jednotného postupu příslušných ministerstev, společně se sítí odborně kvalifikovaných sociálních pracovníků. (Špiláčková 2011)

Důvody vzniku postpenitenciární péče, jako následné sociální péče o osoby po výkonu trestu odnětí svobody nebo jiných soudních sankcí a její potřebnosti jsou dány

následujícími argumenty (Černíková, Makariusová 1996):

- Cíle penitenciárního procesu nejsou výkonem vlastního trestu zcela dosaženy nebo naplněny, případně přiměřeně ustáleny, neboť jedinec potřebuje k reintegraci do společnosti odbornou pomoc, a to z důvodu snadnějšího přizpůsobení se procesu adaptace na „nové“ podmínky občanského života.
- První dny po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, někdy nazývané jako „šok ze svobody“, jsou obdobím sociální rekonvalescence, kdy jedinec obnovuje sociální dovednosti a návyky. Pomalu získává korektivní zkušenosti a postupně se integruje do společnosti. Zvláště v této, pro něho složité době, potřebuje odbornou péči, konkrétně v některých individuálních případech, neboť lehce může podlehnout negativním vlivům ze strany sociálního okolí, hovoříme o tzv. krizi prvních dnů. Nejčastější recidiva protiprávního jednání se dle statistik objevuje v průběhu prvního roku po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na svobodu nebo po ukončení ochranného léčení. Větší bezradnost jedince po absolvovaném trestu při řešení problémů, konfliktů, prožívání obav, úzkosti a díky tomu nevhodnému sociálnímu chování, nepřiměřené interpersonální reakce a vztahy.
- Problémy s překonáváním stigmatu kriminálního.
Stigma, česky uvádíme etiketizační teorie, teorie značkování (labelling) neboli „nálepkování“, přisuzuje člověku určité vlastnosti či chování i v době, kdy již není jejich nositelem. V určitém čase a nebo místě se může jednat o sociálněpatologický jev, v jiném čase či místě může být sociálně schvalováno. (Munková 2004)
- Důsledky prizonizace, běžný život klade mnohem větší nároky na rozhodování a nesení odpovědnosti za následky svého chování. Reálný život mimo vězení je neustálé hledání, volba alternativ řešení, situací, způsobu chování, odpovědnost za důsledky, obavy z této odpovědnosti, což mnohdy vede k nesprávným či přímo špatným závěrům a rozhodnutím.
- Prožívání sociální vykořeněnosti po dlouhodobých a opakovaných trestech odnětí svobody, snížení hodnoty sama sebe, pesimismus z životní reality, ztráta nebo obtížnost nalézání smyslu života v každodenní realitě.
- Heteronomní morálka.
- Problémy spojené s obnovením partnerských vztahů nebo při jejich rozpadu

hledání nových.

- Obnovená rodičovská role, vztah k dětem.
- Obnovení či vytvoření si nových materiálních podmínek života, profesní uplatnění.

Myšlenka odborné péče o osoby, které prošly výkonem trestu odnětí svobody nebo mají za sebou pobyt v instituci pro vykonávání jiných soudních sankcí, má své kořeny, které jsou spatřovány (Černíková, Sedláček 2002):

- V křesťanské filosofii milosrdenství a pomoci bližnímu, kterému je třeba poskytovat pomoc bez ohledu na to zda spáchal trestný čin či nikoli, charakterové vady a náboženské přesvědčení, v moderní době vyjádřené Janem Pavlem II. (*Engklia Dives in Misericordia*).
- Ve společenském hodnotovém systému, který bez ohledu na křesťanskou motivaci nabízí pomoc z filantropických pohnutek a sounáležitosti k lidskému společenství.
- V celospolečenském zájmu na zdravé společnosti a její ochraně před jedinci, kteří se obtížně adaptují na obecně platné normy a svým chováním a jednáním ohrožují právní řád a fungování celé společnosti.

Rozsah a obsah sociální pomoci, postpeniterciární péče, poskytované ve velkém množství případů osobám, které páchaly trestnou činností, je odvíjen od pojetí sociální politiky státu a mění se v závislosti názorů na kriminalitu. Je ve vlastním zájmu každé společnosti, aby poruchy procesu socializace a adaptace a vytváření bariér mezilidských vztahů včetně bariér sociální integrace některých jejích členů (ať již pramení z jakýkoli příčin), dovedla zmírňovat nebo ještě lépe odstraňovat. Ve společnosti může docházet ke krizím normativního systému, pokud se tomuto problému nevěnuje řádná pozornost. Další ztráty mohou být způsobeny v oblasti ekonomické způsobené kriminalitou na jedné straně a na straně druhé dochází k deformaci rozvoje a uplatnění seberealizace jedince spojené s ohrožením jeho zdravého psychického a fyzického vývoje, k nezúročení tvořivého lidského potenciálu, rozšiřující celospolečenské bohatství. (Černíková, Makariusová 1996)

1.3 Dosavadní zkušenosti a realizované projekty v rámci postpenitenciární péče v České republice

Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR uskutečnil v roce 1968 experiment s názvem „*Postpenitenciární péče*“. Jednalo se experiment prováděný v rámci rozsáhlých výzkumů Faktoru recidivy. Experiment byl nazván „*Projekt Řásnovka*“ podle místa kanceláří výzkumníků. V Projektu Řásnovka bylo pracováno se 100 odsouzenými. Bylo dokázáno, že kvalitní sociální práce může účinně omezit počet recidivujících pachatelů. Zkušenosti z výzkumu doporučovaly použití sociální práce v podobě sociálního servisu a poradenství. Dále bylo zjištěno, že postpenitenciární péče není dostačující.

Ještě v průběhu trvání projektu se na výzkumné pracoviště obrátilo dalších 300 osob se žádostí o pomoc. Jednalo se o propuštěné z výkonu trestu a rodinné příslušníky odsouzených a propuštěných. Tato skutečnost napomohla k budování sítě sociálních kurátorů, kteří byli jako specializovaní pracovníci postpenitenciární péče začleněni do sociálních odborů Okresních národních výborů. V době trvání Projektu Řásnovka bylo v Praze zřízeno první specializované pracoviště – Oddělení zvláštní péče při Správě sociálních služeb hlavního města Prahy. Toto oddělení se stalo školícím centrem pro kurátory celé republiky. Závěrečná zpráva experimentu Řásnovka, publikovaná v roce 1972 navrhovala zřízení samostatného orgánu při Ministerstvu spravedlnosti, který by zabezpečoval agendu a prováděl institut péče nucené.

(Davidová a kol. 2010, Mendlík 2010)

Zákonem ČNR č. 44/1973 Sb. o ochranném dohledu bylo však nařízeno, že dohled nad propuštěnými osobami bude provádět Sbor národní bezpečnosti. Pro dotyčné osoby se jednalo o povinnost hlásit se v určených časových intervalech na příslušných Obvodních odděleních veřejné bezpečnosti dle místa trvalého pobytu.

(zákon č. 40/1974 Sb., zákon č. 44/1973 Sb.)

V lednu 1974 bylo v Ostravě otevřeno Středisko postpenitenciární péče. Ve své době to bylo jediné specializované pracoviště svého druhu v Československé socialistické republice. Na základě zkušeností získaných v Ostravě byla dále budována obdobná střediska v Brně, Mostě a Plzni. Předností v činnosti Střediska byla pružnější komunikace s institucemi i společenskými organizacemi, neboť správně bylo Středisko začleněno v odboru sociálních věcí Národního výboru města Ostravy. Pracovní tým Střediska byl složen z psychologa, sociologa, psychiatra, právníka a sociálních kurátorů.

Tým v tomto složení byl schopen kvalifikovaně řešit i nejsložitější případy.

(Špiláčková 2011)

Středisko postpenitenciární péče v Ostravě poskytovalo odbornou pomoc třem kategoriím klientů: osobám propuštěným z výkonu trestu, osobám propuštěným z protialkoholní léčebny a občanům, kteří žijí nedůstojným způsobem života (dnes je nazýváme bezdomovci). V rámci výchovného procesu vedeného snahou zařadit občana zpět do běžného života, byly pod metodickým vedením sociálních kurátorů Střediska postpenitenciární péče vytvořeny Aktivity pro nápravně výchovnou činnost. „ *Klient byl zařazen do určitého pracovního kolektivu a byl mu přidělen tzv. patron, který se po dobu jednoho roku účastnil výchovného procesu a zařazení občana zpět do života.*“ (Špiláčková 2011, s. 13). Podstatou každého klientelismu je nerovný, avšak reciproční vztah mezi patronem a jeho klienty. Patron, jako vlivná osoba, štědře uděluje svým klientům žádané statky a poskytuje určité služby. Klienti jsou naopak povinnováni oddaností vůči svému dobrodinci, jsou v rámci svých možností povinni podporovat jeho zájmy. Vztah je přísně osobní .

Pod metodickým vedením Střediska byla v Ostravě Přívoze v roce 1975 dána do provozu ubytovna osob bez přístřeší. Ubytovna poskytovala dočasné ubytování občanům vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody a občanům společensky nepřizpůsobeným, kteří se ocitli bez rodinného zázemí. V rámci existence ubytovny bylo zřízeno resocializační středisko pro občany ve věku 18 až 25 let. Později horní věková hranice byla posunuta na 30 let. Sociálně výchovná činnost s ubytovanými klienty byla prováděna dle individuálního plánu, který byl stanoven na poradách Postpenitenciárního střediska. Řešení sociální situace jednotlivých klientů vyžadovalo časté výchovné pohovory, kontakt se zaměstnavatelem, se závodním lékařem, s psychologem a psychiatrem. (Špiláčková 2011)

V 90. letech 20. století došlo v České republice k výrazným změnám pod vlivem přijetí standardů a norem OSN a Rady Evropy. V roce 2003 byla reformována veřejná správa, došlo ke zrušení okresních úřadů ke dni 31. 12. 2002. (Gerloch a kol. 2002)

Kompetence okresních úřadů v oblasti sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené byly přeneseny na obecní úřady s rozšířenou působností. Na obecních úřadech s rozšířenou působností byla ustanovena funkce koordinátora sociální péče o osoby společensky nepřizpůsobené. Tento specialista koordinoval pomoc pro cílovou skupinu osob. V oblasti samostatné působnosti obcí vykonával přímou práci s klientem sociální kurátor. Obě pracovní pozice (koordinátora sociální péče o osoby společensky

nepřizpůsobené a sociálního kurátora) zpravidla vykonával tentýž pracovník ve spojené funkci. Personálně byla péče o společensky nepřizpůsobené občany zajišťována sítí sociálních kurátorů. Sociální kurátoři byli pracovníci orgánů sociálních věcí.

(Davidová a kol. 2010)

1.4 Institut sociálního kurátora

„Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník, který na základě diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a dávky. Poskytuje sociální, právní a psychologickou pomoc osobám, kterým hrozí bez pomoci společnosti sociální vyloučení a propadnutí se do chudoby, z důvodu jejich tíživé životní situace“. (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>). V přenesené působnosti vykonává státní správu. Jinými slovy můžeme uvést: *„Sociální kurátor je specializovaný pracovník příslušných pověřených úřadů, který pracuje s dospělými nositeli negativních jevů, zejména pachateli trestné činnosti v průběhu trestního řízení a po jeho skončení, jde o tzv. kontinuální práci s pachatelem trestné činnosti.“*

(Bednářová, Pelech 2003 str.92)

Sociální kurátor pracuje s klienty. Původ slova klient je z období starého Říma (cluere= poslouchat). Byl jím označován chránělec vlivné osoby, která klientovi zaručovala ochranu po stránce ekonomické a právní. V českých zemích se termín klient ustálil v době, kdy se formovala terminologie péče o nepřizpůsobené občany, byla jím vyjadřována dobrovolnost této sociální role. (Špiláčková 2011) Cílem práce sociálního kurátora je *„navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny, event. vytvořeny jeho pozitivní vazby k okolí a nedocházelo k jeho sociální izolaci“* (<http://www.mpsv.cz>). Těžiště práce sociálního kurátora je v terénní sociální práci, tzn. návštěvy klientů ve věznici, šetření v místě trvalého pobytu klienta, návštěvy v místě hlášeného pobytu. Další oblast působení sociálního kurátora je provádění depistáží v místech, kde se cílové skupiny zdržují. Jedná se o depistáž terénní. Mimo této formy zpracovává sociální kurátor i depistáž písemnou. (Davidová a kol. 2010)

„Sociální kurátor pracuje s klientem ve všech fázích trestního řízení a po jeho skončení, to je ve výkonu trestu odnětí svobody, případně ve výkonu vazby, i na svobodě. Sociální kurátor pomáhá odsouzeným klientům řešit problémy v co největším předstihu před jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a tlumit vlivy vyplývající

z izolace těchto lidí ve vězeních“. (<http://www.mpsv.cz>)

Vývoj postpenitenciární péče na našem území byl vzhledem k politické situaci v druhé polovině 20. století komplikovaný. Zamýšlené koncepce postpenitenciární péče na našem území nebyly realizovány nebo zanikly v období tzv. normalizace a přetrvala pouze funkce sociálního kurátora. (<http://www.socialka.cz>) V České socialistické republice byla organizační síť sociálních kurátorů rozvíjena speciálními sociálními pracovníky od roku 1969 a od roku 1972 byla rozvíjena v tehdejší Slovenské socialistické republice. Vznik instituce sociálního kurátora můžeme datovat do 70. let 20. století, kdy vzniká v Československé socialistické republice potřeba péče o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. (Davidová a kol. 2010) Byly vytvořeny funkce sociálního kurátora při okresních národních výborech. Tento pracovník ONV se podílel na dovršení nápravy odsouzených po propuštění z nápravně výchovných ústavů. Metodicky byla práce sociálního kurátora řízena Ministerstvem práce a sociálních věcí České socialistické republiky, které od roku 1971 vydávalo publikaci Práce sociálních kurátorů. Zde byly zpracovány i metodické pokyny pro realizaci sociální práce v rámci postpenitenciární péče. Od roku 1975 vznikala první koncepce sociální péče o osoby tzv. společensky nepřizpůsobené. Práce sociálních kurátorů se řídila zákonem č. 121/1975 Sb. o sociálním zabezpečení a vyhláškou č. 130/1076 Sb., kterou se prováděl zákon o sociálním zabezpečení a zákon ČNR o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení. § 97 zákona č. 121/1975 Sb. poprvé v historii definoval občany společensky nepřizpůsobené. (Davidová a kol. 2010) Za osoby společensky nepřizpůsobené byly zákonem označeny občané po skončení protialkoholního léčení a občané po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Péče státu sledovala řešení sociálních důsledků jejich společenské nepřizpůsobivosti. (Špiláčková 2011)

1.5 Metody práce a legislativní rámec při vykonávání funkce sociálního kurátora

Výkon práce sociálního kurátora je zaměřen na poskytování poradenské a socioterapeutické pomoci občanům, kteří se svým způsobem života dostali do obtížných životních situací. (Bednářová, Pelech 2003) Tuto životní část sami nedokáží zvládnout, její prožívání přináší mnoho problémů a často končí konfrontací se zákonem. Jedná se o osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodu ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám jejichž zájmy a práva jsou ohroženy trestnou

činností a osobám jejichž způsob života je v konfliktu se společností. U těchto osob, klientů, může sociální kurátor, použije-li vhodně znalosti z oblasti sociální pedagogiky, psychologie, sociologie, práva, managementu – řízení personálních zdrojů, výrazně ovlivnit jejich další životní dráhu a tím zmírnit negativní dopad vzniklých situací.

Matoušek (2008 a)) rozlišuje dva typy sociálního poradenství dle materiálů Socioklubu z roku 1997, jedná se o základní a odborný typ. Oba typy poradenské pomoci poskytuje klientovi informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit jeho obtížnou životní situaci. Informace, které klient obdrží od sociálního pracovníka, vyplývají ze systému sociální ochrany občana. Je zde zařazeno pojištění, podpora, pomoc nebo se jedná o informace systému zajišťujícího zaměstnanost. Cílem sociálního poradenství je poskytovat informace co nejbližší k bydlišti či pracovišti dotyčné osoby. Součástí základního typu poradenství je i zprostředkování další odborné poradenské pomoci. Významnou pomocí sociálním pracovníkům, kteří poskytují základní sociální poradenství, je manuál s konkrétními sociálními situacemi s doporučením, jak tyto situace řešit a kam se obrátit o konkrétní odbornou pomoc.

Odborné sociální poradenství poskytuje přímou pomoc lidem při řešení jejich konkrétních problémů. Odborná pomoc je zaměřena na konkrétní pomoc a praktické řešení obtížné sociální situace klienta. Nejčastěji se jedná o situaci hmotné nebo sociální nouze, nebo kombinaci obou. Součástí odborného poradenství jsou i terapeutické činnosti. V tomto smyslu jde o oblast rodiny klienta, manželských či partnerských vztahů, problematiky pachatelů trestné činnosti a delikventních jedinců, osob závislých na návykových látkách, osob odcházejících z ústavní nebo ochranné výchovy. Pro odborné poradenství je charakteristické používání speciálních odborných postupů, jejichž cílem je pozitivně ovlivnit uvažování a jednání klienta, který se nachází v obtížné životní situaci, kterou nedokáže řešit vlastními silami. Sociální pracovník je často jediný člověk, před kterým může klient ventilovat své problémy a emoce, aniž by byl za to odsuzován či zesměšňován. Klient nachází u sociálního kurátora přijetí sebe a svého způsobu života, včetně podpory při řešení své neutěšitelné situace.

(Bednářová, Pelech 2003)

Podle § 3 vyhlášky č. 505/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, poskytuje sociální kurátor klientům základní sociální poradenství, zejména:

- Informace směřující k řešení nepříznivé situace prostřednictvím sociální služby

(možnosti ubytování, vyřízení osobních dokladů, varianty vývoje a následků situace, pokud nebude řešena)

- Informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb (dávky pomoci v hmotné nouzi, další sociální služby, aktivity, zdroje pomoci)
- Informace o základních právech a povinnostech uživatele (poskytování sociálních služeb a využívání běžně dostupných zdrojů pro zabránění sociálního vyloučení)
- Informace o možnostech podpory členů jeho rodiny, pokud se podílejí na společné domácnosti (Vy. MPSV č. 505/2006 Sb., Davidová a kol. 2010)

Podle § 4 téže vyhlášky poskytuje sociální kurátor klientům odbornou poradenskou pomoc, zejména:

- a) Zprostředkování kontaktů se společenským prostředím (doprovázení, asistence na úřadech, předávání kontaktů na zájmové a společenské skupiny)
- b) Sociálně-terapeutické činnosti (poradenství v oblastech práva, sociálních systémech, psychologie, vzdělávání, zaměstnání)
- c) Pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů (jednání s referenty jednotlivých odborů úřadů) (Vy. MPSV č. 505/2006 Sb.; Davidová a kol. 2010)

Například návrat do rodiny je po výkonu trestu pro klienta velmi těžký a již samotná představa může působit jako stresující prvek. „*Rodina je chápána jako strukturovaný celek, systém, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostor pro sdílení, reprodukci a produkci lidí*“.

(Kraus, Sýkora 2009, s.33) Kraus se Sýkorou v knize Sociální pedagogika (2009) vyzdvihují zásadní význam průběhu socializačního procesu a to, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má rodina plnit. Rozlišují rodiny funkční (plní všechny funkce), problémové (občas zde dochází k poruchám v plnění funkcí, ale nedochází k vážnému narušení života rodiny), dysfunkční (vážné poruchy, rozklad rodiny) a nefunkční (rodina není schopna zajistit základní funkce, především z pohledu zajištění potřeb dětí). Sociální pedagog dokáže přiměřeným nasměrováním klientovi tzv. ukázat cestu. Tím je vytvořen pozitivní předpoklad pro to, aby rodina klienta mohla opět plnit své sociální funkce. Ve vztahu k těžkým životním situacím klientů, hraje práce sociálního pedagoga důležitou roli, ať již ve smyslu prevence nebo poskytnutí pomoci při řešení uvedených situací.

Pracovní náplň sociálního kurátora stejně jako jeho působnost je odvozena z § 92 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, kde je stanoveno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje

odborné sociální poradenství. V minulosti český právní pořádek nazýval osoby, které potřebují sociální pomoc prováděnou prostřednictvím sociálního kurátora, jako občany společensky nepřizpůsobené. (zákon č. 121/1975 Sb.)

V současné době jsou klienti sociálního kurátora nejen osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, ale rovněž osoby, které nebyly nikdy soudně trestány, avšak žijící nedůstojným způsobem života např. osoby bez přístřeší - bezdomovci, občané závislí na alkoholu či návykových látkách nebo občané, kteří se dostali do nepříznivé ekonomické situace a nedokáží se z ní vymanit vlastními silami.

Pro některé klienty sociálního kurátora je však páčání trestné činnosti a její recidiva jediným východiskem ze stavu ekonomického nedostatku.

Pokud se jedná o tu část klientů sociálního kurátora, kteří prošli výkonem trestu odnětí svobody, tzn. že hovoříme o postpenitenciární péči a jejím poskytování, je odsouzeným poskytována zejména (Gojová 2009; Davidová a kol. 2010) finanční pomoc, pomoc při hledání možného ubytování, pomoc při zprostředkování pracovního zařazení, pomoc při resocializaci do okolního prostředí ve kterém dotčny(á) žije, a pomoc při objasňování právních a sociálních předpisů. Sociální kurátor v rámci aplikace metody kontinuální sociální práce vyhledává osoby sociálně vyloučené a osoby ohrožené sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí. (Zapletal 2005)

Vyhledávání ohrožených osob sociálním kurátorem nazýváme depistážní činnost. Depistáž se provádí (Davidová a kol. 2010):

- V terénu, například na ulici, nádražích, čekárnách, noclehárnách
- Sociální kurátor při svém pracovním působení využívá informací od spolupracujících organizací, např. Probační a mediační služby České republiky, nezávislých neziskových organizací, Policie České republiky, zdravotnických zařízení.

- Na základě informací od Vězeňské služby České republiky a při návštěvách vězeňských zařízení získává informace o potencionálních klientech

- Na základě zprostředkování informací třetí osobou (Rodinní příslušníci klienta, jiný klient)

Pro vlastní výkon práce sociálního kurátora je velice důležitá vlastnost a schopnost dobré komunikace kurátor – klient, kurátor – sociální okolí a samozřejmě podaří-li se dosáhnout spojení klient – sociální okolí, společnost. Přijímání informací od druhých lidí prostřednictvím symbolů v dávném věku pronikavě zvýšila šance biologického druhu homo sapiens na přežití. V průběhu kolektivních aktivit pracovních, válečných a ceremoniálních se rozvíjel lidský způsob komunikace. „*Již J.G. Herder*

soudil, že schopnost komunikovat kompenzovala biologickou nedostatečnost lidí. Tato schopnost se stala základem lidské kultury. Pomocí symbolů lidé organizují své pocity a zkušenosti do smysluplných forem a vnášejí do svého světa určitý řád, což jim umožňuje lépe se orientovat a vyrovnávat s prostředím, ve kterém žijí.“ (Keller 2006 s.49)

Bez komunikace s druhými lidmi není člověk schopen rozvinout mentální procesy, jimiž se liší od jiných živočišných druhů. Komunikace s druhými lidmi umožňuje poznat i ty věci, s nimiž nikdy neučinili osobní zkušenost. Schopnost uchovávat informace ve fixované podobě umocnila kapacitu vědění celých kultur. Randall Collins uvádí (Keller 2006, s.126-9), že systém sociální stratifikace určité společnosti popíšeme, zjistíme-li kdo komu co říká. Sledujeme-li průběh komunikace mezi lidmi, zpravidla velmi brzy zjistíme, kdo z účastníků rozhovoru je nadřazený, kdo podřazený a kdo koho považuje za sebe rovného kolegu. Nerovnost mezi lidmi existuje i v komunikaci jak v obsahu, tak ve formě komunikace. Schopnost komunikace se stává stále výraznějším prostředkem k získání určitého postavení. (Pitnerová 2008)

Komunikace v sociální práci je proces dorozumívání se mezi lidmi, který je uskutečňován pomocí výměny informací, zpráv, hlášení a podobně. Komunikování je naslouchání nebo úsilí o to, aby jiní naslouchali nám, komunikaci v sociální práci můžeme rozdělit na verbální a neverbální. K verbálním projevům patří osobní, individuální rozhovor, porada, telefonický rozhovor, rozhovor vedený prostřednictvím faxu nebo e-mailem. K neverbální komunikaci dochází prostřednictvím pohybů hlavy, výrazem obličeje, postoje a držení těla, nohou, dotyků, pohledy. V pracovních vztazích může být komunikace v rovině vertikální vedoucí manažer – podřízení pracovníci a v rovině horizontální – např. mezi jednotlivými odděleními sociální práce.

Pro efektivní komunikaci musí sociální kurátor zvolit vhodné místo pro rozhovor, aby nedocházelo k rozptylování klienta či k negativnímu narušování rozhovoru. Schopný a zkušený kurátor, stejně jako např. manažer či vedoucí, se dokáže vžít do situace toho druhého, dá mu najevo ochotu pochopit ho. V případě nesouhlasu zachová klid a zvolí vhodný přístup k námitkám partnera. Poskytne mu prostor pro odpověď na otázku, kterou předtím vznesl. Používá přiměřenou intonaci hlasu, soustředí se na výběr slov a stavbu vět. Snaží se aktivně vnímat partnera, udržovat oční kontakt, přiměřenou vzdálenost. Komunikační dovednosti jsou dobrým předpokladem úspěšné práce s klientem. Základem je aktivní naslouchání, tzn. pochopit sdělení toho druhého, signalizovat pochopení jeho pocitů a klást otázky ověřující přesnost porozumění jeho myšlenkám. Rovněž technika otázek je důležitá. Kurátor používá

otázky otevřené – umožňují odpovídat volně v delších větách - a otázky uzavřené pro urychlení rozhovoru. Sugestivní otázky mají za cíl ovlivnit partnera, změnit jeho názor. Alternativní otázky poskytují účastníkovi výběr z více možných odpovědí. Doplňující otázky, zdůrazňující některé názory řečníka, aniž by mluvčí čekal na odpověď, nazýváme řečnické otázky. Při kladení otázek se kurátor snaží neuvádět partnera do rozpaků, nezesměšňovat ho a nedávat najevo svoji převahu. Sugestivní otázky omezuje na minimum, řídí tempo a směr komunikace. (Pitnerová 2008)

Čím začít první konzultaci s klientem? První kroky se neliší od standardního chování, po pozdravu následuje představení se a potřesení rukou. Další kroky záleží na situačním kontextu, zřejmě nebude problém najít odpovědi na otázky typu, jak má kurátor klienta oslovovat (jménem, příjmením, tituly), či jestli zvolit vykání či tykání apod. Tyto náležitosti obvykle vyplývají z určitých nepsaných dohod ze společnosti, z kultury pracoviště, případně se lze klienta zeptat přímo. Je vhodné zahájit samotnou spolupráci tak, aby to bylo systematické. (Kappl 2004)

U jiných metodických směrů je na pomáhajícím pracovníkovi, aby dle symptomů, které mu klient popíše, určil více či méně přesnou diagnózu potíží, se kterými klient přišel. Klient na začátku obvykle pronese neurčitou žádost, která nadále otevírá možnosti terapeutického rozhovoru. Poté se pátrá po příčinách problému, vysvětlení potíží či je možné nechat volný průběh rozhovoru. Klient sám popisuje tok svých myšlenek, se kterým se dá různými způsoby manipulovat, hledat určitý systém, vykresat porozumění, které je v souladu s teorií, kterou se pracovník řídí. Až poté může pracovník nasadit léčebnou kůru. Avšak takto to není u systematického způsobu práce. Zde je klíčový pojem a mezník v další spolupráci (zakázka).

Je potřebné domluvit se s klientem na určité zakázce, k tomu by měly směřovat kroky kurátora. Obecně lze uvést, že systematický způsob myšlení chápeme jako určitou dohodu mezi klientem a kurátorem, vymežující oblast spolupráce a cíl spolupráce. Jinými slovy této komunikaci také můžeme říkat „dojednání“. Klient sděluje své objednávky a kurátor mu na druhou stranu vysvětluje vlastní možnosti, neboli nabídky. Kurátor chce slyšet na čem klient pracoval, jaké postupy vidí jako možné a efektivní a co očekává od kurátora. Kurátor sám objasňuje další možnosti a klienta podněcuje k hledání konkrétnějších podob zakázky. (Kappl 2004)

Sociální kurátor při výkonu svého zaměstnání zpracovává řadu písemných agend, např. statistiky pro Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, motivační programy pro jednotlivce, přehled dávek mimořádné okamžité pomoci (do

31. 12. 2011), vyřizuje žádosti klientů aj. V současné době je možné vést spisovou dokumentaci v elektronické podobě.

Vedení evidence a spisové dokumentace o práci s klientem probíhá dle § 12 zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, prostřednictvím (Davidová a kol. 2010; zákon č. 101/2000 Sb.):

- evidence klientů v přírůstkovém rejstříku, význam spočívá v rychlé a přehledné orientaci o celkovém počtu klientů v daném roce. V každém roce je zaváděn nový přírůstkový rejstřík.
- vedení spisové dokumentace – vedení spisu klienta je v kompetenci každého sociálního kurátora po vzájemné dohodě s metodikem sociální prevence.

V případech, že se spisová dokumentace předává mezi úřady z důvodu změny bydliště klienta, postupuje se dle správního řádu. (zákon č. 500/2004 Sb.) Na sociálního kurátora může být obecním úřadem s rozšířenou působností delegováno vedení agendy koordinační činnosti v poskytování sociálních služeb ohroženým sociálním vyloučením. Koordinace je aktivní a plánovaná činnost směřující k zabezpečení optimálního fungování sítě sociálních služeb pro osoby ohrožené sociálním vyloučením. Hlavní těžiště koordinační činnosti je zejména iniciace procesů vzniku, rozšíření a zkvalitňování potřebných sociálních služeb v dané lokalitě. Dále je důležité mapování sociálních služeb pro cílovou skupinu, spolupráce v plánování a předávání relevantních informací mezi poskytovateli sociálních služeb, koordinace celého systému a vyhodnocování jeho fungování. (Davidová a kol. 2010; zákon č. 108/2006)

Sociální kurátor při výkonu své činnosti spolupracuje s koordinátorem sociální prevence, koordinátorem komunitního plánování sociálních služeb, a mnoha dalšími subjekty. V následujícím textu je popsána spolupráce s některými institucemi:

Vězeňská služba ČR - Obecní úřad umožňuje sociálnímu kurátorovi v rámci pracovní náplně při výkonu kontinuální sociální práce návštěvy věznic. Jedná se o návštěvy pachatelů trestné činnosti při výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a před propuštěním z vězení. Cílem spolupráce sociálního kurátora s Vězeňskou službou ČR je vytvoření vhodných podmínek pro kontinuální práci (poradenství pro odsouzené osoby, součinnost s pracovníky věznic, nabídka poskytovaných služeb). Vězeňská služba ČR, se souhlasem klienta, poskytuje sociálnímu kurátorovi potřebné informace. (Davidová a kol. 2010; zákon č. 555/1992 Sb.)

Probační a mediační služba - Od účinnosti zákona o Probační a mediační službě (tzn. od 1. 1. 2001) plní Probační a mediační služba roli „státního dohledu“ nad lidmi

podmíněně propuštěnými z věznic. Od roku 1991 do roku 2001 tuto roli vykonával sociální kurátor. Probační a mediační služba je zcela samostatný úřad, který musí občan navštěvovat, pokud mu byl k podmíněnému propuštění nařízen probační dohled. (<http://www.mpsv.cz>, zákon č. 257/2000 Sb.) Spolupráce sociálního kurátora s Probační a mediační službou je orientována na odsouzené osoby ve výkonu trestu odnětí svobody i na odsouzené na svobodě. Spolupráce sociálního pracovníka a asistenta Probační a mediační služby je upravena přímo zákonem o Probační a mediační službě. Konkrétní spolupráce je dána specifikem regionu a lokalit, kde specialisté působí. (Davidová a kol. 2010, zákon č. 257/2000 Sb.)

Sociální kurátor dále spolupracuje s orgány sociálně-právní ochrany dětí a školskými zařízeními, se zdravotnickými zařízeními, s úřady práce s místní samosprávou a s poskytovateli služeb, spolupráce mezi sociálními kurátory v rovině metodické i v rovině jednotlivých klientů, další spolupráce (metodická, případová, regionální, celorepubliková). (Davidová a kol. 2010)

Kvalifikační požadavky pro výkon povolání sociálního kurátora jsou vymezeny tzv. odbornou způsobilostí pro výkon povolání sociálního pracovníka. Přesné znění vymezuje ustanovení § 4 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Odbornou způsobilostí dle zákona se rozumí:

- vyšší odborné vzdělání v oborech zaměřených na sociální práci, sociální pedagogiku, humanitativní práci, sociálněprávní práci, charitní a sociální práci
- bakalářské nebo magisterské vysokoškolské vzdělání zaměřené na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, speciální pedagogiku
- za podmínky ukončeného vzdělání vysokoškolského jiného směru nejméně 200 hodin akreditovaného vzdělávání a 5 let praxe výkonu povolání sociálního pracovníka
- za podmínky ukončeného vzdělání středoškolského sociálněprávního směru nejméně 200 hodin akreditovaného vzdělávání a 10 let praxe výkonu povolání sociálního pracovníka. Vzdělání středoškolské musí být ukončené nejpozději 31.12.1998.

Sociální kurátor se neustále vzdělává, seznamuje se zákonnými normami, vyhláškami a předpisy příslušných ministerstev. Především si doplňuje vědomosti v oblastech:

- sociální práce, sociální politiky, práva, ekonomie
- společenských věd (sociologie, psychologie, sociální pedagogiky, sociální patologie, filosofie, sociální a kulturní antropologie)
- biomedicinských (biologie člověka, somatologie, psychiatrie)

- speciální poznatky (psychologie volného času, sociální komunikace, práce s internetem) (Davidová a kol.2010; zákon č. 108/2006 Sb.)

Na sociálního kurátora jsou kladeny vysoké psychické požadavky, zejména v oblasti emocionální stability, empatie a zvýšené vnímavosti vůči různým životním situacím. Vyžadují se nároky na trpělivost, sebekontrolu, kreativitu, originalitu a vysoké pracovní nasazení. Sociální kurátor se podílí na plánování vzdělávacích akcí svého profesního růstu a to prostřednictvím vytváření individuálního vzdělávacího plánu. Kurátor spolupracuje s krajským metodikem sociální prevence na svém osobním vzdělávání. (Davidová a kol.2010; zákon č. 108/2006 Sb.)

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách přímo ukládá sociálním pracovníkům povinnost dalšího vzdělávání. Formy vzdělávání dle zákona jsou: specializační vzdělávání zajišťované vysokými školami a vyššími odbornými školami, účast v akreditovaných kurzech, odborné stáže v zařízeních sociálních služeb a účast na školicích akcích. Základní rámec pro toto vzdělávání je systém celoživotního vzdělávání pracovníků v sociálních službách, který poskytuje garanci profesních školení a pomáhá pracovníkům prohlubovat si všeobecné odborné znalosti a dovednosti a také získat příslušnou specializaci.(zákon č. 108/2006 Sb.)

Právní základ

Činnosti sociálního kurátora legislativně vymezují zejména:

- zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
- zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu
- zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi

Jednotlivé zákony jsou doplněny:

- vyhláškou č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi
- vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí ustanovení zákona o sociálních službách
- metodickým pokynem č. 2/2006 k zákonu č. 111/2006 Sb., který je upraven a doplněn metodickým pokynem č. 7/2006 k zákonu č.111/2006 Sb.
- doporučenými postupy Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky k vybraným oblastem zákona o sociálních službách

- doporučeným postupem k vybraným otázkám vztahujícím se k působnosti obcí a krajů

Cílovou skupinu sociálního kurátora v rámci činnosti obecních úřadů s rozšířenou působností vymezuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. V ustanovení § 92 je uvedeno, že se jedná o osoby ohrožené sociálním vyloučením z důvodů předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu a osoby, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Rovněž v ustanovení § 2 odstavci 6 zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi jsou vymezeny osoby, které může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat za osoby v hmotné nouzi, přestože nesplňují podmínky uvedené v ustanovení § 2 zákona, avšak v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků, nemůžou úspěšně řešit svoji sociální situaci a jsou ohroženy sociálním vyloučením. Jedná se o osoby propuštěné z výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, osoby po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěných ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti. Do této skupiny osob patří i osoby propuštěné ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech. Dále osoby, které nemají uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že se jedná o osoby bez přístřeší a osoby, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby. (zákon č. 108/2006 Sb.; zákon č. 110/2006 Sb.; zákon č. 111/2006 Sb., Vy. 504,505/2006, metodický pokyn 2,7/2006)

Změna v právní oblasti

Diplomovou práci jsem vypracoval v průběhu roku 2011 dle platných a účinných zákonných norem. Dne **1. ledna 2012** nabývá účinnosti **zákon č. 366 ze dne 6. listopadu 2011**, s výjimkou čl. VIII. bodů 1 až 3, které nabývají účinnosti dnem vyhlášení, a s výjimkou č. III bodu 47, který nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2014.

Zákon č. **366/2011 Sb.** kterým se mění zákon č. **111/2006 Sb.** o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. **108/2006 Sb.** o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. **117/1995 Sb.** o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. **73/2011 Sb.** o Úřadu práce České republiky, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. (zákon č. 366/2011 Sb.)

Od 1. ledna 2012 dochází v České republice v rámci Sociální reformy i ke sjednocení výplaty nepojistných dávek sociální ochrany. Tyto dávky jsou vypláceny na

Kontaktních pracovištích Úřadu práce. Kontaktní místa Úřadu práce se staly jednotnými místy kontaktu žadatelů o dávky. Kromě dosud poskytovaných dávek sociální podpory a podpory v nezaměstnanosti přechází k datu 1. 1. 2012 na úřad práce agenda dávek pomoci v hmotné nouzi, dávek pro osoby se zdravotním postižením a agenda příspěvku na péči. U všech poskytovaných dávek dochází ke změně podmínek pro jejich přiznání, pro všechny dávkové agendy jsou zaváděny nové počítačové aplikace.

(sdělení Úřadu práce České republiky ze dne 21.12.2011)

Vybrané části zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění zákona č. 366/2011 Sb.:

§ 6 Orgány pomoci v hmotné nouzi

Orgány pomoci v hmotné nouzi jsou

Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu

Ministerstvo práce a sociálních věcí

§ 7 Pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a újezdní úřady

V pomoci v hmotné nouzi plní některé úkoly rovněž pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a újezdní úřady. Výkon působnosti stanovené pověřeným obecním úřadům a obecním úřadům s rozšířenou působností je výkonem přenesené působnosti.

Z úhlu pohledu na klientelu lidí, kteří jsou předmětem této práce, respektive systém sociální pomoci těmto lidem, je důležitý **§ 36 odstavec 1, písmeno c) :**

Nárok na mimořádnou okamžitou pomoc má osoba uvedená v § 2 odstavec 6 téhož zákona, pokud je považována za osobu v hmotné nouzi. Kategorie těchto osob jsou ocitovány na předchozí stránce.

§ 37 Výše mimořádné okamžité pomoci

Výše mimořádné okamžité pomoci osobě uvedené:

e) v § 2 odstavci 6 se stanoví jednorázově až do výše 1 000,-Kč s ohledem na okamžitou nezbytnou potřebu; celková výše mimořádné okamžité pomoci se stanoví s přihlédnutím k úložnému a k prostředkům, které obdrží osoba při propouštění ze školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Součet dávek poskytnutých podle tohoto

ustanovení nesmí v rámci jednoho kalendářního roku překročit čtyřnásobek životního minima jednotlivce. (zákon č. 111/2006 Sb., ve znění zákona č. 366/2011 Sb.)

2. TREST

Diplomová práce se zabývá klienty sociálního kurátora, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Tito lidé si prošli životním úsekem, někteří opakovaně, po dobu kterého byli nedobrovolně umístěni do tzv. nápravného zařízení, do vězení. Tato problematika úzce souvisí s vědeckými odvětvími a disciplínami jako jsou psychologie, sociologie, peneologie, kriminologie, viktimologie a jiné. Poznatky z těchto vědních disciplín by měly být oporou sociálnímu kurátorovi při výkonu jeho práce. Zejména pro dosažení účinného působení na klienty a to především v preventivní oblasti proti existující možnosti recidivy protiprávního chování. (Gojová 2009)

2.1 Pojem trest a jeho účel

„Trest je jedním z prostředků k dosažení účelu trestního zákona, je to následek spojený se spácháním trestného činu. Pohrůzkou trestem, jeho ukládáním a výkonem stát poskytuje ochranu zájmům společnosti, ústavnímu zřízení České republiky, právům a oprávněným zájmům fyzických i právnických osob“ (Novotný F. a kol. 2004, s.161).

Soudy ukládají jménem státu na základě zákona trest, jako opatření státního donucení, za spáchaný trestný čin jeho pachateli. Uložený trest prolamuje principy základních práv a svobod občanů, které jsou chráněny Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod. Způsobení určité újmy pachateli trestného činu je základním znakem trestu. Pohrůžka takovou újmu, obsažená v trestním zákoně, její uložení a výkon, má odvracet pachatele i další členy společnosti od páchaní trestných činů. Trest je právní následek protiprávního jednání pachatele, může být uložen pouze jeho pachateli.

(Novotný F. a kol. 2004)

„Uložený trest by měl být přiměřený stupni společenské nebezpečnosti trestného činu, zákon výslovně zakazuje, aby jeho výkonem byla snížena lidská důstojnost.“

(Novotný F. a kol. 2004, s.161) *„Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“* (Gerloch a kol. 2002, s. 512)

„Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.“

(Gerloch a kol. 2002, s. 494).

„Tresty a ochranná opatření lze ukládat jen na základě zákona (nulla poena sine lege). Za původce této formulace je považován A. Feuerbach. Vyskytují se však názory, že tuto zásadu propagoval již Beccaria a Montesquieu.“

(Novotný F. a kol. 2004, s. 23)

Ochrana společnosti před pachateli trestných činů je základní účel trestu. Společnost je chráněna tak, že uložený trest má zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, tj. přinutit ho k respektování zákona (hledisko individuální prevence), a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti (hledisko generální prevence). Ochrana společnosti je realizována prostřednictvím dvou základních složek trestu, a to prvkem represe a prvkem výchovy. Obě složky by měly být v ukládaném trestu zachovány a nelze je posuzovat odděleně, každou zvlášť. Trest by měl v sobě obsahovat jejich jednotu. (Novotný F. a kol. 2004) *„Trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“.* (§ 13 zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník s.4)

2.2 Trest – pohled z hlediska historie trestání

Ideologie trestání se vine celou historií lidstva. S vývojem lidské společnosti se trest a trestání postupně humanizovalo. Při řešení otázky odsouzení a trestu je proto zajímavé do historie nahlédnout. Na území dnešního státu Česká republika se vyskytují archeologicky potvrzené osídlení z doby asi před 700 000 lety, například Přezletice u Berouna. (Hora 1985)

O trestání členů prvobytně pospolné společnosti nemáme písemné ani jiné hmotné důkazy, ale můžeme tak usuzovat ze života kmenů, které na naší planetě stále existují a jejich kultura je na úrovni vyspělosti paleolitu. Je pravděpodobné, že nejtvrdějším trestem bylo vyloučení ze společenství kmene nebo rodu. (Mazák 1986)

Ve starověku převládal především trest smrti a tělesné tresty. Další používaný trest té doby, podobný trestu odnětí svobody bylo otroctví. Otroctví znamenalo zbavení osobní svobody a lidských práv. V Řecku a Římě byl otrok degradován na pouhou věc. Otroky se stávali původně svobodní občané, kteří nebyli schopni platit své dluhy a také

zloději. K dnešnímu pojetí trestu odnětí svobody se nejvíce přiblížili Římané. Římané oplývali několika instituty vyloučení jedince ze společnosti. Nejstarší institut bylo postavení psance. Psanec byla osoba, která spáchala pro společnost nežádoucí čin a ostatní členové pospolitosti měli zakázáno poskytovat jí životně důležité prostředky. Institut psance později byl nahrazen vyhnanstvím a dočasným vyhnanstvím. Těžší forma byla doplněna o ztrátu občanských a majetkových práv. Tento osud potkal i velkého římského básníka Ovidia Publicia Nasa. Institut psance byl používán nejen pro odstraňování kriminálních zločinců, ale i politických odpůrců. V 18. století byl tento způsob podaný jako zostřený způsob odnětí svobody používán v Anglii, ve Francii a v Rusku. (Černíková, Makariusová 1996)

Věznice již v té době existovaly, ale plnily význam zajišťovací vazby. Koncepce trestu ve starověku byla ovládána myšlenkou odplaty a cílem trestu bylo způsobení utrpení a nastolení spravedlnosti. Toto pojetí se shoduje s daleko později vyřčenými filosofickými názory Immanuela Kanta a Georga Wilhelma Friedricha Hegela. Takové vnímání trestu nazýváme absolutní teorií.

V kontrastu jsou názory například učence Seneca, vychovatele římského císaře Nerona, který tvrdí, že trestat by se mělo nejen proto, že byl spáchán trestný čin ale zejména proto, aby už další spáchán nebyl. To je účel trestu z pohledu prevence. Obdobně řecký filosof Protagoras říká: „*Ten, kdo trestá rozumně, trestá ne za chyby minulosti (neboť není možno zabránit, aby nebylo vykonáno to, co už se stalo), ale za chyby, ke kterým může dojít a aby i jiní měli pozitivní užitek z potrestání viníka*“. (Černíková, Makariusová 1996, s. 18)

Feudalismus, zejména pro ranný feudalismus, je typická rozdrobená státní moc a obyčejové, převážně nepsané právo. Slabá pozice panovníka znamená absence donucovací státní moci. V praxi daná situace vypadá tak, že každý byl odkázán sám na sebe. Většina deliktů byla trestána svémocí. Postupovalo se dle zásady odvety. Krevní msta byla postupně se sílicí státní mocí omezována. Především byla nahrazována jakousi kompenzační dohodou. V případě, že byl usmrcen svobodný člověk, byla dána možnost pachateli tohoto činu vykoupit se z nepřátelství příbuzných peněžitou sumou tzv. wergeldem. Teprve v 17. století na našem území počíná stát přebírat aktivitu ve vyhledávání a trestání pachatelů závažných činů.

Již na počátku padesátých let 14. století vypracoval český král a římský císař Karel IV. se svými rádci návrh základního zemského zákona, označovaného Maiestas Carolina, moderně řečeno ústavy českého království. Narazil však na prudký odpor

vlivných panských rodů, považujících některé články za útok proti tradičním výsadám vyšší šlechty. Karel IV. musel návrh zákona stáhnout. Prohlásil, že rukopis shořel. Není to však pravda, originál se zachoval v rožmberském archívu, což dokazuje, kdo s Karlovou koncepcí nesouhlasil.

Do 14. století na území našeho státu byly užívány iracionální důkazní prostředky tzv. ordály neboli boží soudy, na nichž se účastnilo duchovenstvo. Stát v té době neměl dostatečný aparát ani potřebné důkazní metody a proto se odvolával na boží soud. Ordály existovaly ve dvou formách vodou nebo železem. Tento rituál byl prováděn následovně: obviněný byl svázan do kozelce a vhozen do vody. Poté se zkoumalo, zda-li se utopí či nikoli. Když se potopil a neutopil, vycházelo se z toho, že obviněný mluvil pravdu, neboť voda ho přijala, byl považován za nevinného. U ordálu železem se zkoumala hojivost ran, když se hojila – mluvil pravdu, když se nehojila – lhal a byl potrestán. Jestliže se obviněný přiznal nebo byl tímto podivným způsobem usvědčen, následoval krutý trest. Středověké tresty byly více než drastické. Pachateli hrozil trest smrti nebo trest mrzačící či difamující (zneuct'ující). Samotný trest smrti byl diferencován dle závažnosti činu. Mezi mírnější formy patřilo stětí a oběšení, dále byly používány drastičtější způsoby usmrcení jako upálení, zahrabání za živa, rozčtvrcení a lámání v kole. Rovněž tresty mrzačící byly prováděny velmi krutým způsobem. Ve středověku se běžně usekávaly ruce, nohy, vytrhával se jazyk, vypaloval cejch, oslepovalo se. V případě, že pachatel skončil pouze pokutou či ztrátou cti, mohl mluvit o štěstí. (Černíková, Makariusová 1996)

Feudální pojetí trestání vycházelo z ideologie zastrasování. Tresty se vykonávaly veřejně, což mělo v první řadě zastrasit potencionálního pachatele. Jako příklad feudálních krutostí je možné uvést popravu 27 českých „pánů“. Došlo k ní 21.června 1621 na Staroměstském náměstí v Praze, odsouzení k trestu smrti stětím byli poražení z událostí na Bílé hoře. Popraveni byli 3 páni, 7 rytířů a 17 příslušníků měšťského stavu. Jednalo se o rozhodnutí císaře Ferdinanda II., který po vítězství v bitvě na Bílé hoře roku 1620 krutě potrestal český odboj. Z významných osobností, kteří byli popraveni jmenujme: Ján Jesenius, lékař, který provedl první veřejnou pitvu, Kryštof Harant z Polžic, cestovatel, Kašpar Kaplíř ze Sulevic a další. V historických pramenech je tato událost nazývána jako poprava českých rebelů.

(Hora-Hořejš 1994; Janovský 2001)

Tato koncepce trestu již nehledí na trest pouze jako na odplatu. Tím dochází k odklonu od absolutní teorie, vytváří se teorie relativní a preventivní. Jedná se

o prevenci odstrašování. Teorie spočívá v tom, že podstata trestu je spatřována v jeho účelnosti, tzn. trestá se, aby nebylo páčáno zlo. Důraz je kladen na tzv. zábrannou funkci trestu. Feudálnímu vládci, který pro své válečné výboje držel početné vojsko, již nezbývaly finanční prostředky na vězení. A tak náklady spojené s vězením předběžně hradil žalobce a poté byly na bedrech pachatele. Ve feudalismu plní vězení především funkci zajišťovací. Na území dnešní České republiky existovala velmi kuriozní forma dlužnického vězení tzv. ležení. Spočívalo v závazku dlužníka zdržovat se na určeném místě dokud nebude zaplacen dluh. Tímto místem byl zpravidla hostinec. Tento institut nutil dlužníka, aby co nejdříve zaplatil, neboť základy spojené s ležením den ode dne narůstaly. Mimo této formy existovalo soukromé, domácí či politické vězení. (Černíková, Makariusová 1996)

V Evropě se v oblasti kolem Středozemního moře kolem roku 1500 objevuje jakýsi předstupeň dnešního trestu odnětí svobody a to tzv. galeje. Jednalo se o nucené práce, které byly pro odsouzeného doživotní. Tento doživotní krutý druh trestu nahrazoval trest smrti. Galejníci byli nejvíce používáni v námořní dopravě. Byli nuceni veslovat, přičemž měli nohy přikovány ke dnu lodi. Ústa měli zavázána, aby nebylo slyšet jejich nářek. V případě, že nevydrželi pracovní nápor, byli bez milosti vhažováni do moře. Tento druh trestu, znamenal pro majitele lodí velice levnou pracovní sílu, avšak pro odsouzeného to byla v podstatě horší varianta trestu smrti.

(Černíková, Makariusová 1996)

V době starověku či středověku byly tresty vykonávány velmi krutým způsobem. Pro jejich pachatele nebyla jiná možnost jako v dnešní době, kdy existuje sbor profesionálů jednajících s klienty, kteří se dostali do nesnází nebo prožívají životní krizi. Jsou to duchovní, lékaři nejrůznějšího zaměření, zdravotní sestry, učitelé, policisté, probační úředníci a sociální pracovníci. (Matoušek 2008)

K zásadním změnám dochází až v době osvícenství. Toto období přináší humanizaci trestu a trestání. Nová ideologie trestání se prosazuje v návaznosti na reformní návrhy představitelů tzv. klasické trestně-právní a kriminologické školy, jež je spojována se jmény významných filosofů. Jmenujme například: Charles de Sécondant baron de la Bréde et de Montesquieu, Francois Marie Arouet-Voltaire, Denis Diderot, Cessare Beccaria či Jeremy Bentham. (Černíková, Sedláček 2002)

Východiskem bylo tzv. přirozené právo, filosofie se navrácí k přírodě a k přírodním zákonům. Osvícenství bylo celoevropským jevem. Zrodilo se na půdě Anglie a Nizozemí, šířilo se do dalších zemí. Svého vrcholu dosáhlo ve Francii.

Filosofové začali v průběhu „osvíceného věku“ aktivně zasahovat do společenského života. Filosofie pronikala na veřejnost a přestávala být záležitostí uzavřeného okruhu učenců. Vystupovala jako svědomí své doby, ohlašovala příchod nové epochy, do níž bylo vkládáno mnoho nadějí. Volnomyšlenkáři v řadách politiků, přírodovědců, literátů, umělců i opozičních sil uvnitř církví využívali filosofických idejí ke kritice přeživších pořádků. Politika, církev, stát byly postaveny před soudnou stolicí rozumu, v rovině empirismu bylo uplatňováno měřítko lidské smyslové zkušenosti. Filosofie se měla stát nástrojem osvobození vědomí od pověr, předsudků, tmářství, zaostalosti. Hlavní myšlenka osvícenců byla víra ve všemocnou roli vědy, výchovy, vzdělání, v možnost vzájemného respektu a tolerance. Jako první kritik trestního systému se projevil anglický filosof Thomas More. Kritizoval především nepřiměřenost některých trestů vzhledem ke společenské nebezpečnosti činu. Francouzský právník a filosof Charles de Montesquieu formuloval požadavek právní jistoty, zákonnosti a nezávislosti soudců. Montesquie, inspirován teorií Johna Locka dělby moci, požadoval oddělení moci zákonodárné, soudní a výkonné. Vladař musí respektovat zákony, na nichž se usnesl parlament. Především soudci musí být naprosto nezávislí na zákonodárcích i vykonavatelích moci. V opačném případě hrozí nesvoboda. (Schlegelová 1997)

Osvícenci apelují na to, aby v zákoně byla zakotvena určitá ochrana pachatele. Především hlásají právo na život jako základní občanské právo. Žádají zásadu proporcionality mezi trestem a trestným činem a především nutnost výchovné funkce trestu. Pro koncepci trestního práva vytvořili následující zásady:

- 1) žádný trestný čin bez zákona, v podstatě to znamená, že čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem
- 2) žádný trest bez zákona, to znamená, že pachatel může být potrestán jen takovým trestem, který je uveden v zákoně

Na osvícenecké filosofii stavěla tzv. klasická škola. Za zakladatele je považován italský markýz Cessare Beccaria. Vycházel z požadavku úměrnosti mezi trestem a trestným činem. Beccaria byl odpůrce krutých trestů a trestu smrti. Účelem trestu dle něho není způsobovat utrpení, nýbrž ochránit společnost. (Novotný F. kol. 2004) Těmito myšlenkami bylo ovlivněno i zákonodárství osvíceneckého absolutismu. Dochází ke kodifikaci trestního práva, jsou vydávány zákoníky. Je prosazována zásada proporcionality (úměrnost mezi nebezpečností činu a trestem) a zásada zákonnosti. Za vlády panovníka Josefa II. byl vydán Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1787, který byl silně ovlivněn myšlenkami Beccaria. (Hora-Hořejš 1994) Zrušil torturu

(mučení, které mělo vést k přiznání), zrušil mrzačící tresty, trest smrti byl nahrazen dlouhodobými nucenými pracemi. Trestné činy byly seřazeny dle společenské nebezpečnosti. Jediný nedostatek zákoníku bylo ponechání tělesných trestů (např. mrskání bičem). (Černíková, Makariusová 1996)

Trest odnětí svobody v epoše kapitalismu je obdobný tak, jak jej známe dnes. Na přelomu 15 a 16 století v Anglii dochází k centralizaci státní moci, rozvoji kapitalistické výroby a prudkému nárůstu kriminality. Proto bylo třeba tuto situaci řešit a tak byly využívány opuštěné hrady a kláštery k soustředování žebráků, tuláků a kriminálních živlů. Jako první improvizovaná věznice sloužil objekt královského zámku Brindewel a to od roku 1553. (Černíková, Makariusová 1996)

Výkon trestu v dnešní době je veden především snahou o výchovné působení na odsouzeného, v případě nebezpečného delikventa výkon trestu odnětí svobody plní i funkci ochrannou vůči společnosti. Vědou zabývající se problematikou výkonu trestu a působení na odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody je peneologie. (Černíková, Sedláček 2002)

2.3 Peneologie a disciplíny psychologie využívané pro reintegraci v systému postpenitenciární péče

„Peneologie je vymezována jako věda, která zkoumá tresty a trestání, jejich vývoj a účinky (Sochůrek 2002, s.32 a)“. Peneologie vznikla v lůně konstituujících se trestně právních disciplín a to na základě zobecnění zkušeností s ukládáním různých trestů v historickém pozadí vývoje teorií trestu a účelu trestání. Z historického pohledu první období vývoje peneologie zasahuje do Starého Babylonu, Asýrie, Egypta, Judee (více než 2 000 let), počátky druhé etapy konstitutivně-vědecké lze hledat již v období humanismu a renesance (15-16. století). Vznikají první vězeňské systémy a koncepce převýchovy pachatelů trestné činnosti. Novými poznatky a vědeckými výzkumy byla peneologie jako věda obohacena zejména v období po 2. světové válce. Peneologii lze vymezit v užším pojetí jako vědu o výkonu trestů a jejich účincích a v pojetí širším a to jako vědu o výkonu trestů, ochranných opatřeních a alternativních způsobech řešení trestních věcí a jejich účincích, a to z hlediska volby adekvátního zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu. (Černíková, Sedláček 2002)

Klienti navštěvující sociálního kurátora a využívající jeho pomoci jsou početně ve velké většině pachatelé různě závažných trestných činů, za něž byli soudem posláni k výkonu trestu odnětí svobody. Psychologickou problematikou spjatou s výkonem trestu se zabývá penitenciární psychologie. Toto odvětví vědy se soustředí na chování a prožívání osob ve vykonávací fázi trestu. K nejznámějším a nejčastějším problémovým okruhům patří zejména penitenciární psychodiagnostika, hledání psychologicky účinných metod nápravy odsouzených osob, klasifikace odsouzených podle psychologicky odůvodněných hledisek posuzování, psychologické expertízy v souvislosti se žádostí o podmíněčné propuštění na svobodu. (Čírtková 2004 a))

Činnost penitenciárního psychologa obsahuje psychodiagnostiku pracovníků, odsouzených i obviněných osob. Individuální a skupinovou práci s odsouzenými, intervenci v krizi, poradenskou činnost, organizování a řízení psychologického výcviku vězeňského personálu. Jedná se o přesně vymezenou profesi psychologů.

Postpenitenciární psychologie – jde o oblast forenzní psychologie, která se zabývá psychologickou problematikou opětovného začleňování jedince do normálního života po odpykání trestu. (Čírtková 2004 a)) Postpenitenciární psychologie studuje chování a prožívání jedinců ve fázi reintegrační. Centrální teoretický i praktický problém je nepochybně adaptace na propuštění, která může nabývat různých podob od známého „šoku ze svobody“ až po přijetí role sociálně méněcenné osobnosti s omezenou možností nového uplatnění ve společnosti. (Sochůrek 2002 a))

V zahraničí se do postpenitenciární psychologie zařazují i psychologické aspekty podmíněného odsouzení s dohledem (tzv. probace) a podmíněného propuštění s dohledem (tzv. parola). Postpenitenciární psychologie se rozvíjí nejen jako teorie, ale především jako faktická postpenitenciární péče, na které se značnou měrou podílejí i nestátní instituce. Zůstává otázkou samostatnost této oblasti forenzní psychologie, někteří autoři ji spojují s vlastní penitenciární psychologií. Jiní ji chápou jako specifickou oblast psychologického poradenství. (Čírtková 2004 a)) V rámci využití psychologie v praxi při objasňování a vyšetřování kriminálních případů, se zabývá odvětví psychologie označované jako „vyšetřovací psychologie“ nebo též se používá výraz kriminalistická forenzní psychologie. (Čírtková 2004 a))

Psychologickými stránkami soudního projednávání se zabývá další odvětví forenzní psychologie a to soudní psychologie. Zkoumá a konzultuje problematiku chování a prožívání osob ve fázi rozhodovací. Soudní psychologie, v užším slova smyslu, je rozvíjena v rámci angloamerické tradice, kde je psychologická dynamika

soudního projednávání věci výraznější v důsledku odlišného právního systému (tzv. adversativní princip regulující vystupování stran před soudcem a porotou) Do soudní psychologické problematiky bývají zahrnuty i otázky soudně znalecké činnosti, i když z hlediska právního systému České republiky je rozdíl mezi psychologickou expertizou ve věcech trestních a psychologickou expertizou ve věcech občanskoprávních. Expertní činnost psychologů ve věcech trestních se často uplatňuje již ve fázi vyšetřování, tj. před projednáváním věci před soudem, proto ji někteří autoři ji přiřazují do kriminalistické psychologie. (Čírtková 2004 a), Sochůrek 2002 a))

Kriminologická psychologie se zabývá psychologickou teorií kriminálního jednání. Vyjadřuje se k otázkám, které spadají do zájmové sféry kriminologie jakožto nauky o zločinu. Nejvíce jsou rozpracována témata: osobnost pachatele, psychologický výklad zdrojů kriminality a sociálně patologických jevů, psychologické podněty k prevenci kriminality. V současné době se do centra zájmu dostává oběť. Nauka o oběti se nazývá viktimologie. (Novotný a kol. 2004) Psychologické aspekty viktimologie, počínaje podílem oběti na vzniku trestného činu a konče různými stádii poškozování obětí, představují dnes aktuální a celosvětově studovanou problematiku. (Novotný a kol. 2004)

2. 4 Osobnost pachatele jako psychologické téma pro sociální práci kurátora s klientem

Psychologie přistupuje k okolnostem, které podněcují kriminální jevy z pohledu zúčastněných osob (pachatelů, obětí, svědků). Osobnost jedince z pohledu psychologie nabízí strukturu osobnosti, skladbu vlastností, dynamiku osobnosti (tj. výklad chování a prožívání člověka, např. jak jedná ve stresu, jak se rozhoduje v konfliktních situacích), vývoj osobnosti, poznávání osobnosti. (Čírtková 2004 a))

Každý **psychologický výzkum kriminality** začíná a končí u problematiky osobnosti. Psychologické zkoumání pachatelů dnes pokračuje směrem k co nejpřesnějšímu poznání (popisu) osobnosti pachatelů a jejich vnitřní diferenciaci do určitých typů. Stručně řečeno klademe si otázku, čím se liší pachatelé mezi sebou navzájem. Takto položená otázka směřuje k typologickým úvahám, které jsou v psychologii zcela běžné. Vycházíme z předpokladu, že určité vlastnosti se sdružují a vytvářejí určité konstelace, podle kterých lze rozdělit populaci do stanovených skupin tj. osobnostních typů. Zpravidla jsou jasně stanoveny příznaky, na základě kterých

přiřazujeme konkrétního jedince k některému typu. Takové přiřazení je nástrojem účelného poznání jeho osobnosti a lze jej využít pro predikci nebo efektivní ovlivňování jeho chování. Výborně se může využít pro stanovení „vhodného“ *přístupu* při praktické pomoci kurátora klientovi při jeho reintegraci do společnosti. Psychologie rozlišuje pět typů osobnosti pachatele (Čírtková 2004 a):

- a) **Socializovaný typ** – jinými slovy lze uvést typ normální. Socializovaný typ pachatele znamená, že jeho myšlenkové pochody, dynamika prožívání (city), psychologické primární i sekundární potřeby, reakce na spáchaný trestný čin odpovídají běžným představám. Svědomí je utvořené. Spáchaný skutek vybočuje z dosavadní životní cesty, jeho motivace je průhledná. Lze s ním snadno navázat kontakt.
- b) **Neurotický typ** – jeho osobnost je nápadná tím, že se v ní vyskytují větší či menší neurotické poruchy, např. zvýšená úzkostnost, dráždivá slabost, neurovegetativní poruchy, depresivní ladění nálad, hysterické reakce, nutkavé vtíravé představy . (Keller a kol. 2008) Je přirozené, že neurotické prvky osobnosti vcházejí i do kriminálního jednání. Promítají se do motivace i do způsobu spáchání trestného činu. Pokud jde o motivaci, běžně se uvádí, že kriminální jednání je důsledek nevyřešených emocionálních sociálních konfliktů , nejčastěji v rodině. Typický neurotický pachatel je převážně mladistvého či mladého věku, zpravidla pochází ze středních sociálních vrstev obyvatelstva, přesněji řečeno z vrstev dobře materiálně zajištěných. Kriminální jednání zpravidla směřuje nikoli proti společnosti, nýbrž proti vlastní rodině. Především se projevuje frustrovaná potřeba sociálního uznání, citového zázemí, pocity viny, rozmrzelost na matčinu dominanci či otcovo přehlížení. Způsob spáchání takových činů má charakteristický rukopis. Bývá proveden amatérským způsobem, zůstávají zřetelné stopy, pachatel chaoticky utíká z místa. (Čírtková 2004 a)) Jednání a zacházení s neurotickým člověkem, který se dopustil protiprávního činu a odpykal si trest je podstatně komplikovanější nežli v případě jednání se socializovaným typem. Zdůrazňuje se především pozitivní atmosféra a jednoznačná komunikace. V případě jednání s prvopachatelem neurotického typu je z jeho strany velmi ceněno, že jeho čin chápeme jako osudové klopýtnutí. Není vhodné, aby v něm vznikl pocit, že je společností odmítán (odepisován). Většina z těchto pachatelů disponuje fungujícím sociálním svědomím. (Keller a kol. 2008)

c) **Psychopatický typ** – temperamentové a charakterové osobnostní vlastnosti a rysy hrají výraznou roli v motivační konstelaci a ve způsobu spáchání trestného činu. Výraz psychopatická osobnost je diagnostický termín, používá se pro označení jedinců s nápadnými a zvláštními způsoby chování a prožívání. I laik si povšimne, že se dotyčný člověk vymyká běžnému standardu. Psychopatie je relativně trvalá porucha osobnosti. V anglosaské škole se používá pojem sociopat. Termín se používá pro ty formy psychopatie, které se projevují odmítáním, nerespektováním a porušováním různých sociálních a právních norem. (Čírtková 2004 a)) Jednání s psychopaty je velice obtížné v běžných životních situacích, a tím více pak v závažných situacích vznikajících v souvislosti s uplatňováním práva. Není příliš komplikované v praxi tento typ člověka odhadnout. Avšak i pro odborníka je velice náročné nalézt účinný způsob komunikace a interakce. Dobrá vůle ze strany činitelů práva, a později nabízená pomoc kurátora ve fázi po ukončení výkonu trestu, bývá ze strany dotyčného chápána jako projev slabosti. Psychopaté bývají problematictí již při výsleších a úkonech trestního stíhání, každé zaváhání či nedůraznost orgánů činných v trestním řízení, okamžitě zneužívají ve svůj prospěch. V rolích vězňů, bývají psychopaté připraveni vydírat personál věznice svým sebepoškozováním, prosazováním se na úkor jiných osob. Je třeba zdůraznit, že psychopatie je ve značné míře trvalou odchylkou v osobnosti jedince, její úprava není zcela vyloučena ale vyžaduje speciální, dlouhodobé působení. Výsledný efekt při tom neodpovídá vždy vynaloženému úsilí. Dojde k určité úpravě v tom smyslu, že si psychopat „natrénuje“ přiměřené chování v určitých situacích. Avšak ve stresu, tzn. v situaci na kterou není připraven, u něho propuknou nevhodné vzorce chování. Bylo by proto iluzorní předpokládat, že výkon trestu odnětí svobody by mohl tento typ pachatele ovlivnit v pozitivním směru. V klasifikaci duševních poruch je termín psychopatie vyřazen a je nahrazen výrazem „poruchy osobnosti a chování“. Opětovné začlenění tohoto typu člověka do společnosti, či pouhý pokus o ně stojí každého sociálního pracovníka obrovské vynaložené úsilí s nejistým výsledkem. Psychopatie nepředstavuje chorobný proces ani duševní nemoc, jde o trvalou psychickou chybu, odlišnost či poruchu, která psychopata vzdaluje od ostatních osobností.

(Keller a kol. 2008)

d) **Mentálně nedostačivý typ** – jde o pachatele, který se vyznačuje nízkou inteligencí. Jeho rozumové schopnosti jsou nižší, než je obvyklé. Tomu odpovídá i obraz páchané trestné činnosti.

Jednání s ním nebývá složité, je třeba dávat si pozor na riziko zvýšené sugestibility. U mentálně nedostačivého typu se obecně předpokládá vyšší ovlivnitelnost ve smyslu nekritického bezděčného přejímání názorů druhých.

- d) **Psychotický typ** – mívá se pachatel, který v době spáchání činu trpí některou z konkrétních podob nejtěžšího duševního onemocnění, tj. psychózou. Kriminální činnost bývá většinou násilného, brutálního charakteru. (Čírtková 2004 a))

Z výše uvedených charakteristik jednotlivých typů pachatelů trestné činnosti, v pozdější době klientů sociálního kurátora, vyvstává určité riziko tzv. **nebezpečnost pachatele**. Jaká je pravděpodobnost opětovného spáchání trestného činu u konkrétního pachatele? Je možné ji vůbec posoudit? A nakolik toto riziko kontrastuje se snahou klienta o reintegraci do řádné společnosti? Otázka nápravy pachatele, později odsouzeného a nakonec klienta tzv. resocializace je založena na využívání psychologických přístupů. Jedná se o cílené korektivní působení psychoterapeutického charakteru. Tato vlna psychoterapie však za zdmi vězeňských ústavů nepřináší žádaný obrat, měřeno výskytem recidivy již trestaných lidí. Zatím se jeví, že náprava odsouzeného úzce souvisí více s jeho osobností nežli s působením výchovného procesu během doby strávené ve výkonu trestu. Po jeho odpykání usilují o návrat do normálního života ti pachatelé, kteří prožívali pocity viny za to, co se přihodilo. Pachatelé s narušenou psychopatickou osobností obvykle výchovnému působení trestu odolávají.

Odborníci se soustřeďují na problém, jak přispět k nápravě těchto problémových skupin pachatelů a tím jim de facto umožnit opětovný návrat do společnosti normálních lidí. Vycházejí při tom z úvahy, že účinná převýchova musí reagovat na specifické problémy či poruchy, které startují kriminální jednání jedince. Tato úvaha je jasný signál, že všichni pracovníci, kteří se podílejí a působí na převýchovu pachatele trestného činu, později odsouzeného a nakonec klienta s cílem jeho nápravy a reintegrace do společnosti, musí být naladěni na stejné vlně odborných poznatků a zkušeností. (Čírtková 2004 a))

Kdo je **pachatel**? Kriminologie pod pojmem pachatelé chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají. Věnuje pozornost i jedincům, kteří svým věkem (děti) nebo stavem vědomí (nepříčetnost) přesahují rámeček vymezený trestním právem. Zabývá se též osobami, které si již trest odpykaly a rovněž jedinci označovanými jako potencionální pachatelé. Zajímá se rovněž o jedince, kteří se vyznačují tzv. sociálněpatologickým chováním tj. narkomané, prostitutky, extrémisté,

chorobní hráči. (Novotný, Zapletal 2004)

Osobnost pachatele je v kriminologii, shodně jako v psychologii, nejčastěji chápána jako organický celek duševního života člověka zahrnující jak biologický základ jedince, tak i společenské podmínky jeho života včetně společenských vztahů. Obraz pachatele, především popis jeho osobnosti, je nezbytným zdrojem pro pochopení a vysvětlení jeho kriminálního jednání i pro další zacházení s ním v procesu reintegrace.

Typ ve vztahu k osobnostem lidí bývá nejčastěji definován jako určitý komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které sice nepostihují celou osobnost jedince, ale jsou společné většímu počtu osob, z nichž lze vytvořit dílčí skupinu. V kriminologii se často setkáváme s rozdělením typologií na typologie zdůrazňující převážně biologické, psychologické nebo sociologické charakteristiky osobností pachatelů. (Novotný, Zapletal 2004)

2.5 Kriminální recidiva

V případě, že se nepodaří klientovi sociálního kurátora zvládnout složitý proces reintegrace do společnosti poté co vykonal trest a pokusil se začít nový život, dochází velmi často k opětovnému páchání trestné činnosti. (Novotný, Zapletal 2004)

Recidivu (zpětnost) lze rozlišit trojím způsobem: na trestněprávní, kriminologickou a peneologickou. Ve smyslu trestního práva se rozumí (kriminální) recidivou spáchání nového trestného činu poté, co již byl pachatel za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen. Pojetí recidivy kriminologické vyjadřuje opětovné spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda pachatel byl za předchozí trestný čin odsouzen nebo stíhán. Další rozdíl mezi pohledem trestněprávním a kriminologickým je ten, že pokud se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen, nejde právně o recidivu, což je pro kriminologii nepřijatelné. Peneologický pojem recidivy znamená, že tatáž osoba je nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody. (Novotný, Zapletal 2004)

Kriminologické poznatky o osobách, které spáchaly jeden nebo více trestných činů jsou využívány všude tam, kde jsou řešeny otázky typu:

- zločincem se člověk rodí či stává v průběhu života? tj. věda vyjasňuje podíl tzv. „získaného sociálního“ a „přírodního“ biologického na jednání pachatele
- zjišťujeme, zda osobnosti pachatelů jsou specifickými osobnostmi, zda mají zvláštní vlastnosti a zda se odlišují svými vlastnostmi od osob, které nikdy trestný čin nespáchaly

- zda lze pachatele trestem, výchovou, působením či léčením ovlivnit na tolik, aby již trestnou činnost nepáchal
- zjišťování faktorů při vzniku a průběhu trestného činu (Novotný, Zapletal 2004)

2.6 Vězeňská služba České republiky

Organizací vězeňství a zajištění výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody je v České republice zákonem číslo 555/1992 Sb. pověřena Vězeňská služba České republiky. Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, řízený generálním ředitelem. Základní organizační jednotky Vězeňské služby České republiky jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání Vězeňské služby. Dnem 1. ledna 2009 byly zřízeny ústavy pro výkon zabezpečovací detence v Brně a Opavě. Hlavní úkoly Vězeňské služby České republiky jsou :

- spravovat a střežit věznice a vazební věznice, odpovídá za dodržování zákonných podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody
- střeží, eskortuje a předvádí obviněné a odsouzené
- vytváří předpoklady pro převýchovu odsouzených a jejich zapojení do občanského života po propuštění
- zabezpečuje úkoly při předcházení trestné činnosti obviněných a odsouzených
- provádí výzkumnou činnost v oboru peneologie
- zajišťuje pořádek v soudních budovách aj. (Gojová 2009)

Typy věznic v České republice

Podle míry vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a způsobu uplatňování resocializačních programů se věznice dělí:

- s dohledem
- s dozorem
- ostrahou
- se zvýšenou ostrahou

Výkon vazby se provádí ve věznicích vazebních nebo ve zvláštních odděleních věznic, k tomuto účelu určených. (Černíková, Makariusová 1996)

„ V každé společnosti má vězeňská služba nádech něčeho tajemného, neprobádaného, přestože všechny postupy zde uplatňované musí být v souladu se zákony a jsou ze strany poslanců, veřejného ochránce práv a Českého helsinského výboru kontrolovány a monitorovány“. Sociální kurátoři se spolupodílí na resocializaci

a reintegraci vězněných osob a to cíleným odborným působením prostřednictvím individuálních a skupinových aktivit. „*Nejen sociální kurátoři, ale i zástupci nevládních neziskových organizací, se spolupodílí v prvních kritických dnech po propuštění na začleňování napraveného jedince do odcizené společnosti*“. (Gojová 2009, s. 172)

K zestátnění věznic v českých zemích dochází v 50. letech 19. století, před tím podléhaly vrchnosti, stejně jako soudy. Začíná tím doba reformování vězeňského systému. Nařízením ministerstva státního a ministerstva práv z 25. října 1865 č. 109 ř.z. bylo vězeňství podřízeno ministerstvu spravedlnosti. Podle rakouského trestního zákona z roku 1852 se rozlišovalo mezi trestem vězení, které bylo ukládáno za přečiny a přestupky, a trestem žaláře, který byl ukládán za spáchané zločiny. (Gojová 2009, s. 172)

3. RESOCIALIZACE

3.1 Výchovná funkce trestu odnětí svobody

Výchovná funkce trestu odnětí svobody a její realizace ve vězeňském prostředí je hlavním cílem a zároveň prostředkem k návratu odsouzeného zpět do civilního života. Protože však někdy penitenciárním působením nejsou zcela naplněny cíle penitenciárního procesu, neboť v uzavřeném sociálním prostředí věznice být ani nemohou, a nebo nejsou zcela ustáleny a jedinec potřebuje odbornou pomoc k adaptaci do občanského života a k integraci do společnosti, je třeba po propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody věnovat mu speciální sociální tzv. postpenitenciární péči. Pozitivní účinky tohoto působení na klienta mohou být narušovány tzv. šokem ze svobody, větší bezradností při řešení prvních problémů a záležitostí na svobodě, překonáváním tzv. nálepky kriminálního, pocitem sociální vykořeněnosti po dlouhém trestu, problémy přijetí vlastní rodinou, vytváření si nových materiálních podmínek pro život, aj.

Aby trest splnil svůj účel a mohl být hodnocen jako efektivní, musí splňovat řadu podmínek a předpokladů, které jsou obsaženy v širokém působení na odsouzeného a které jsou zahrnuty ve výchovných programech. Z obecného pohledu je nebytné, aby výchova odsouzeného byla komplexní, efektivní, cílená a programová. Penitenciární pedagogika je aplikovaný obor, jehož zvláštností je výchovný proces probíhající v uzavřeném prostředí věznice.

(Černíková, Sedláček 2002)

Penitenciární psychologie je tvořena rozsáhlou a odborně velmi složitou problematikou, zabývající se psychologickou stránkou věznění člověka, jeho přizpůsobením a prožíváním daných poměrů. Dále tato disciplína řeší otázky psychologické diagnostiky, metody působení na odsouzeného, a další specializované úkony, např. krizovou intervenci. Součástí práce psychologa je snaha naplnit to, co angloamerická peneologie označuje harm reduction , česky možno uvést minimalizace negativních dopadů věznění na psychiku člověka. (Sochůrek 2002, a))

Výchovný proces při výkonu trestu odnětí svobody se dá shrnout do 4 bodů: Výchovný proces probíhá kontinuálně. Výchovný personál je celých 24 hodin denně s vězněm výchovný proces je více operativnější nežli výchova v civilním prostředí, na jeho realizaci se podílí výchovní specialisté, ale musí také sám odsouzený režim výkonu

trestu odnětí svobody umožňuje prosazovat přísnější požadavky nežli v civilní sféře realita trestu omezuje ve výchovném procesu motivační struktury jako jsou dobrovolná a uvědomělá účast na výchově, ochota ke koordinované spolupráci či ke vstřebávání výchovného vlivu v plném rozsahu. (Černíková, Sedláček 2002)

3. 2 Definice realizačních komponentů výchovné funkce trestu

resocializace

Podle Matouška (2008 s. 174) je „*resocializace návrat ke společensky přijatelnému způsobu chování u lidí, kteří se od něj odchýlili*“. Resocializace je strukturovaný, široce pojatý a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy (rekonstrukce) kriminální infekcí narušené, rozvrácené a dysfunkční socializace. Cílem resocializační snahy je navázat a znovu spojit přerušené řetězce socializace v místech, kde došlo k narušení a pokusit se formovat či modelovat život odsouzeného tak, aby jeho opětovné začlenění do společnosti bylo možné a reálné a bezporuchové. Úskalí resocializace, realizované ve výkonu trestu odnětí svobody jsou

značná. Především není vždy snadné najít neuralgické body v procesu socializace, počátky dysfunkce a pokusit se o jejich analýzu. Obecně se dá předpokládat, že k prvním poruchám v socializaci dochází již v dětství a dospívání. Máme-li k dispozici informace z rodinné anamnézy mladistvého, můžeme tato „krizová“, retardační období identifikovat a resocializace může být úspěšná. (Černíková, Sedláček 2002)

U dospělých odsouzených a zejména u recidivistů je resocializace velmi složitá a komplikovaná. Příčinou je velmi silné pouto na kriminální návyky, kriminální myšlení a osvojené postoje k životu. V podstatě není možné stanovit si jako cíl úplnou resocializaci, nýbrž je vhodnější účelové zaměření na korektnější změny v kriminálním chování pachatele.

(Černíková, Sedláček 2002) Konečný efekt resocializačních programů je závislý na jejich přiměřenosti a na tom, jak jsou klienty akceptovány. Klienti do nich vstupují zcela výjimečně na základě svého přesvědčení. Je podstatné, aby resocializační program dokázal klienta přesvědčit k akceptování změny jako přitažlivé životní alternativy. (Matoušek 2008)

Tematikou resocializace se zabývá resocializační pedagogika, která je vnímána jako soubor pedagogických postupů resocializačního charakteru, které mají dostat jedince,

u něhož se vyskytl defekt v socializačním procesu, zpět do společensky uznávaných norem chování a jednání. S tím souvisí i otázka norem a hodnot společenského chování. (Mühlpachr 2011)

reedukace

Reedukace je ústředním bodem v realizaci výchovných funkcí trestu. Novou reformou vězeňství, která proběhla v roce 1992, byly zcela odstraněny pojmy převýchova a nápravná výchova ze všech výchovných programů, proto bylo třeba najít novou, výstižnou a jednoznačnou definici penitenciárního procesu, při kterém dochází k zásadním změnám, odstraňujícím všechny nedostatky minulého výchovného působení, dysfunkce, propady a krize, které odsouzený prožil. Lze konstatovat, že penitenciární reedukace je regulativním, renovujícím a korektivním výchovným procesem, během něhož dochází v myšlení a vědomí odsouzeného člověka, při dodržení zásady jeho spoluúčasti a spoluodpovědnosti, k zásadnímu, vnímanému, cílevědomému negování a sebereflexnímu popření blokových souborů všech životních momentů, které souhrnně označujeme jako „kariérní, dysfunkční či nevhodné“.

(Černíková, Sedláček 2002)

readaptace

Readaptace ve smyslu penologickém znamená velmi systematicky a cílevědomě připravovat odsouzené na přijetí náročných, obecně a kulturněspolečenských, ekonomických, zákonných a morálních podmínek stanovených pro nekriminální řádný život jedince. Není cílem ani úmyslem penitenciární výchovy adaptovat odsouzené pouze a výlučně na neproblémový život ve věznici, naopak procesy prizonizace jsou jasným důkazem o negativním působení. Je možné připustit, že mezi adaptací na vězeňský život a adaptací na budoucí život ve společnosti je určitý vztah. (Černíková, Sedláček 2002)

rehabilitace

Rehabilitace, jinak uvedeno ozdravení, značí posun odsouzeného na takový stupeň životních hodnot a orientaci, které by mu v dalším životě vrátily „pověst“ slušného člověka, kterou ztratil svojí trestnou činností. Rehabilitace je zpomalována celou řadou momentů. Prostředí věznice a pobyt v kolektivu morálně a kriminálně narušených lidí způsobuje obrovský propad jedince do vězeňské subkultury

a prizonizace převáží nad výchovnou snahou výchovných pracovníků. Další negující skutečnost je postoj veřejnosti k propuštěným vězňům, zvláště jedná-li se o pachatele závažné trestné činnosti, je tento vztah veřejnosti mnohonásobně zápornější. „Nálepka kriminálního“ může někomu zůstat po celý další život, i kdyby se následně choval sebeslušněji a sebečestněji. Pověst „zločince“ v očích veřejnosti s ním přetrvává a tzv. očistění je velmi obtížné, či nemožné. (Černíková, Sedláček 2002)

Cílem rehabilitace je dosáhnout takového stavu, kdy potrestaný člověk může plně rozvíjet své schopnosti a dovednosti a tím, se plně společensky uplatňovat. (Matoušek 2008)

reintegrace

Reintegrace je proces završující výchovné funkce trestu ve smyslu efektivního, účelného a trvalého znovu spojení všech dosud kriminální činností narušených a dezorganizovaných vztahů, vazeb, struktur a procesů sociálních, mravních, psychických, povahových a osobnostních. Reintegrace je „resuscitačním“, revitalizačním komplexním, úspěšně dokončeným procesem, vracejícím trestanému člověku velkou životní šanci začít nový život. Život bez kriminální zátěže, jakož neopakovatelnou možnost vyrovnání a zúčtování se svojí kriminální minulostí. Reintegrace je systémový proces celoživotně fungující nelze ji omezovat pouze na období výkonu trestu, či krátce po něm. (Černíková, Sedláček 2002; Zapletal 2005)

Do širšího okruhu výchovných komponentů trestu patří rovněž **reformulace**. Reformulace je proces, v němž pod vlivem výchovného působení dochází k zásadním změnám antisociálních nebo asociálních postojů, přesvědčení, názorů na fungování společnosti, na právo, na bezpráví, na morální kodexy společnosti, politiku a postoj k lidem jako takovým, postoj k páčání trestné činnosti aj. Reformulace postojů a názorů podporuje resocializaci i reintegraci a měla by se stát organickou součástí efektivní výchovně-vzdělávací práce. Páchání trestné činnosti v delších časových obdobích značně negativně ovlivňuje povahové vlastnosti pachatele a budoucího odsouzeného ve výkonu trestu, proto je velmi žádoucí k úspěšné reintegraci do společnosti reformace povahových vlastností. Reformovat silně blokované, zafixované, negativizované povahové vlastnosti vyžaduje dlouhodobé, vytrvalé a soustavné výchovné působení, v němž nevystačíme pouze s naplňováním výchovného programu. Jedinou racionální cestou je individuální přístup, individuální práce s klientem, pokud možno trvalý kontakt, verbální dialog, založený na důvěrném poznání povahy dotyčné

osoby a intenzivní profesionální přístup sociálního kurátora. (Černíková, Sedláček 2002)

3.3 Vybrané definice sociální oblasti

Pojem sociální se nejčastěji vysvětluje jako všeobecné označení vztaznosti ke společnosti, může mít povahu teoretickou nebo praktickou. Obsah tvoří sociální politika, sociální péče a sociální práce. (Mühlpachr 2011)

3.3.1 Sociální politika

Je součástí každé vyspělé průmyslové společnosti, Je ovlivněna její ekonomickou situací, filosofií, společenskými tradicemi, morálními principy, normativními procesy a zákonitostmi. (Černíková, Makariusová 1996) Podle Mühlpachra (2011) je pojem sociální politika neurčitý a bývá užíván v mnoha jiných významech. V zásadě lze sociální politiku vnímat jako praktickou aktivitu a vědní disciplínu.

Sociální politika:

- a) jako praktická aktivita formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života
- b) je neurčitý pojem, někdy označuje i tři čtvrtiny aktivity vlády, jindy snahu udržet příjem chudých na určité úrovni. Hlavní cíl sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé setkávají.
- c) lze ji vymezit i jako sociální dohody, mechanismy a opatření, které souvisejí s distribucí zdrojů podle určitých kritérií potřeb
- d) se vztahuje k politice vlády, jejíž jádrem je sociální zabezpečení občanů, sociální pomoc, zdravotní a sociální služby, bytová politika
- e) užívá politické moci k nahrazení, doplnění a modifikaci ekonomických aktivit, aby docílila výsledků, kterých ekonomický systém sám nemůže dosáhnout
- f) jako vědní obor zkoumá praktickou aktivitu
- g) jejím specifickým znakem je zkoumání nerovností (v délce života, vzdělávacích šancích, ve zdrojích peněz aj.) a jejich rozdělení ve společnosti. Věnuje se i politickým procesům, institucím a činnostem, které tyto nerovnosti ovlivňují
- h) je pro ni typická problémová a empirická orientace, uplatňuje poznatky ze sociologie, politických věd, práva

V podstatě se jedná se o soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních

subjektů o změnu, udržení a fungování sociálního systému. Historicky se vyvíjela v průběhu 20. století v západních zemích jako reakce na nejpálčivější sociální problémy (nezaměstnanost, kvalita bydlení chudých, podvýživa a špatný zdravotní stav populace, nemožnost vzdělání). Po 2.světové válce ve většině západoevropských zemích dochází k projektům tzv. sociálního státu, resp. sociálního tržního hospodářství. V 70.letech minulého století, na základě důsledků ropné krize, se ukázal projekt sociálního státu jako velmi nákladný a neefektivní. Jako náhradní řešení byla tzv. Giddensova třetí cesta. Byl tím míněn přístup mezi státním paternalismem, vedoucí ke zneužívání sociálních dávek a služeb a zcela liberální společností, která na sociální spravedlnost rezignuje. (Matoušek 2008)

Sociální politika v užším slova smyslu je vymezována jako cílevědomá činnost státu, organizací a institucí, usilující o vytváření podmínek, které omezují příčiny sociální nerovnováhy a zajišťující předpoklady pro harmonický vývoj jedinců, skupin i celospolečenských celků. (Černíková, Makariusová 1996)

Složky sociální politiky dle odborné literatury jsou (Mühlpachr 2011):

- základní složky: a) práce a zaměstnanost
 - b) sociální dávky
 - c) sociální péče – podpora – pomoc
- doplňující složky: a) rodinná politika
 - b) svépomocná a zájmová sdružení a organizace
 - c) obce a regiony jakožto subjekty sociální politiky
 - d) distribuce placené a neplacené práce

Starost o společensky závislé, dezintegrované a maladaptované občany byla u nás v uplynulých staletích zabezpečována širší rodinou, případně obcí nebo charitativní institucí. S rozvojem industrializace je spojen nárůst sociálních problémů. Společnost je nucena převzít sociální zabezpečení a péči o závislé skupiny obyvatelstva.

„Sociální politika zasahuje všude tam, kde se člověk z objektivních důvodů dostává do neřešitelných situací nebo kde je společenská pomoc žádoucí. Sociální politika má směřovat k rekonstrukci skutečně lidských vztahů, k vytváření podmínek, které budou minimalizovat společenské příčiny individuálního neštěstí a které budou usnadňovat rozvoj schopností a tvůrčích sil člověka“. (Černíková, Sedláček 2002, str. 143)

V širším smyslu obsahuje sociální politika úkoly státu, vztahujících se k zajištění prevence dezintegračních procesů, a to úpravou pracovních, zdravotních a životních podmínek a přípravou lidí pro život. Do širšího pojetí sociální politiky můžeme uvést

i zdravotní politiku státu, některé aspekty bytové, kulturní či školské politiky.

Výsledkem rozsáhlých změn systému sociální politiky České republiky je tzv. kontinuální sociální práce. Nahrazuje dřívější zvláštní péči o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody v tom smyslu, že s dotyčnou osobou začíná sociální práce již od zahájení trestního stíhání, pokračuje v časovém úseku výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a poté po propuštění osoby z nápravného zařízení tzn. z vězení. (Bednářová, Pelech 2003)

3.3.2. Sociální péče

Sociální péče je součástí sociální politiky státu. Pomáhá uspokojovat společnost objektivně uznávané sociální potřeby občanů (hmotné, psychické, sociální). Záměrem sociální péče je starat se o uspokojování potřeby jedinců a skupin a prostřednictvím odborné pomoci jim umožnit adaptaci v sociálním prostředí. V historickém vývoji prošla sociální péče změnami v pojetí, rozsahu, ve způsobu a formách jejího poskytování. (Černíková, Sedláček 2002)

Matoušek (2008) uvádí, že dle platné legislativy jsou formy sociální péče: poskytování peněžitých a věcných dávek, výchovná a poradenská péče, sociálně-právní ochrana, ústavní péče, pečovatelská služba, pracovní rehabilitace, stravování, kulturní a rekreační péče, mimořádné výhody pro skupiny obyvatel těžce zdravotně postižených aj. Orgány, které poskytují dávky sociální péče jsou: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Krajské úřady, Obecní úřady s rozšířenou působností, pověřené obecní úřady a Obecní úřady. Mimo jiné, má sociální péče i funkci stimulační, tj. přispět ke změně způsobu života, k přizpůsobení se ke svému okolí a integraci uváděných osob do společnosti. (Mühlpachr 2011)

V rámci **kontinuální sociální péče** rozlišujeme tři stádia (Černíková, Sedláček 2002):

a) penitenciární sociální péči, která je realizována pracovníkem Vězeňské služby při pobytu dotyčné osoby ve věznici. Sociální pracovník se podílí na působení na odsouzeného, doplňuje sociální opatření stanovené při nástupu, shromažďuje informace pro anamnézu obviněného a odsouzeného

b) ranná pomoc

c) postpenitenciární sociální péče

Pomoc ve fázi označované raná a následně postpenitenciární provádí sociální kurátor, jde o přípravu klienta na život v extramurálních podmínkách a na integraci do

společnosti. Extramurální program je dle Mühlpachra (2011) zaměřený na klienta a členy jeho rodiny.

Subjekty kontinuální sociální péče jsou státní a nestátní. Státní subjekty jsou sociální pracovník Vězeňské služby, který působí ve vazební věznici a ve věznici pro výkon trestu odnětí svobody. Jeho důležitým úkolem je zpracování sociální anamnézy pro účely resocializačního procesu. Další subjekt státní kontinuální sociální práce je sociální kurátor. Výkon pracovních činností sociálního kurátora je rozdělen na sociální kurátory pro dospělé klienty a na sociální kurátory pro mladistvé. (Davidová a kol. 2010)

Kdo je mladistvý je vymezeno v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže v ustanovení §2: mladistvý je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku (zákon č. 218/2003 Sb.) a v § 6 téhož zákona je uveden název trestného činu, pokud je spáchán mladistvým: trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá proviněním . Zákon dále uvádí, že pokud čin spáchá mladistvý a jsou naplněny všechny zákonné znaky, avšak stupeň nebezpečnosti pro společnost je malý, nejedná se o provinění. (zákon č. 218/2003 Sb.) Dospělá osoba je určena trestním zákonem tzv. negativním vymezením v ustanovení § 126: dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. (zákon č.40/2009 Sb. trestní zákoník) Z výše uvedeného taxativního vymezení pojmu mladistvého zákonem, lze vydedukovat, že po dosažení osmnácti let je člověk dospělý po právní stránce.

Vedle již uvedeného sociálního pracovníka a sociálního kurátora náleží do skupiny státních subjektů kontinuální sociální péče státní zdravotnické instituce určené pro ochranné léčení, speciální školská výchovná zařízení určená pro ochrannou výchovu, případně ústavní péče. Podmínky pro uložení ochranného léčení upravuje trestní zákon v ustanovení § 99, ochranná výchova je zakotvena v ustanovení § 22 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

(zákon č.40/2009 Sb. trestní zákoník, zákon č. 218/2003 Sb.)

Dílčím způsobem lze zařadit Úřady práce, Správy sociálního zabezpečení. Nestátní subjekty kontinuální sociální práce jsou občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace zaměřené na pomoc jedincům, kteří se dostali do rozporu se zákonem. Poskytují různý rozsah sociálních služeb a sociální péče. V období významných společenských, politických a ekonomických změn po listopadu 1989 se otevřely možnosti pro obohacení sociální pomoci - sociálních služeb poskytované do té doby pouze státem. Sociální pomoc je zaměřena na různé sociální skupiny obyvatelstva.

V roli nestátních subjektů v procesu integrace jedinců, kteří se dostali do rozporu se zákonem a vyznačují se potížemi v sociální adaptaci a reintegraci do společnosti působí, například:

ADRA – charitativní organizace adventistické církve

Česká katolická charita

Český červený kříž

SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické. (Pojem diakonie pochází z řeckého jazyka a znamená službu, službu bližnímu v nouzi. Tento pojem je mezinárodně užíván k označení sociální práce církví.)

(Bednářová, Pelech 2003; Černíková, Makariusová 1996)

Výše uvedené občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace se vyznačují tím, že poskytují pomoc materiální – jídlo a šatstvo. S odstupem času se ukázalo, že efektivní fungování a poskytování sociálních služeb určitého druhu pro sledovanou klientelu nelze odvíjet pouze od nadšení a aktivity pro věc, nýbrž je třeba disponovat odbornými znalostmi a sociálními dovednostmi, především navazování kontaktu s klienty. Jedná se o odborné vedení sociální péče a sociální pomoci.

Poradenskou pomoc v situaci nouze či krize provádějí:

Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v krizi

Centrum Diakonie Českobratrské církve

Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným

Podání ruky

Domov Matky Terezy

Klíč – nadace

EXODUS – středisko křesťanské pomoci mladým v krizi

Pro poskytování poradenské pomoci jsou využívány ve velkém měřítku i státní zařízení: krizové centrum psychiatrických klinik, RIAPS – regionální institut ambulantních psychosociálních služeb aj. (Černíková, Makariusová 1996) Společnou sociální péči, zahrnující stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči, tzn. integrovaný program poskytují: azylové domy – jsou vytvářeny ve velkých městech. Provozovatelem jsou příslušné Městské úřady. Svým klientům umožňují ubytování a osobní hygienu. Pobyt je zpoplatněn, ubytování je zpravidla na dobu tří měsíců. V azylových domech pracují sociální pracovníci, kteří klienta po příchodu zaregistrují na osobní kartu a jsou ochotni poskytnout rady pro řešení klientovy situace. Klient je povinen dodržovat řád azylového domu. (Bednářová, Pelech 2003)

Dle Matouška (2008) Armáda Spásy – je křesťanská organizace, jejíž vznik je v 60. letech 19. století v Anglii. Je rozšířena do 53 zemí světa. Pracuje s bezdomovci, propuštěnými vězni, alkoholiky, narkomany, prostitutkami, chudými, nezvěstnými. K řešení problémů přistupuje s vysokou úrovní sociální práce a s kultivovaným sociálním cítěním. Z Československé republiky odešla Armáda Spásy v roce 1951 v době represí společenského režimu proti křesťanským organizacím a vrátila se v roce 1991. Armáda Spásy poskytuje služby typu: ubytovny pro bezdomovce, ve kterých je poskytováno ubytování, stravování, osobní hygiena včetně možnosti poradenství sociálního pracovníka. Pro klienta je podmínkou pouze vejít v kontakt a zaregistrovat se u sociálního pracovníka. Sociální pracovník podněcuje klienta pro řešení jeho situace. Za ubytování platí klienti diferencovaně, dle jejich finančních možností. Další službou, kterou Armáda Spásy zajišťuje jsou tzv. denní střediska. V těchto střediscích jsou poskytovány stejné služby, avšak bez bydlení. Je zde možné využívat rozšířené sociální služby, které si však klient platí, např. kadeřník, pedikér, specializované pro lidi důchodového věku, pro postižené. Dále realizuje programy, kde je poskytována odborná i duchovní pomoc pro narkomany, tělesně postižené, opuštěné matky s dětmi, pro problémy stáří aj. Armáda Spásy rovněž ve svých distribučních střediscích přiděluje potraviny a navštěvuje vězňené, se kterými navazují kontakt, nabízejí pomoc a podporu v řešení jejich sociální situace. Veškeré poskytování sociální péče Armádou Spásy směřuje k pozitivnějšímu vnímání budoucnosti a k zaktivizování sil klienta pro úspěšnou integraci do společnosti. (Černíková, Makariusová 1996; Zapletal 2005)

Naděje – jde o dobrovolné sdružení občanů. Cílem tohoto sdružení je vybudovat a rozvíjet služby lidem v nouzi na základě křesťanských principů. Naděje poskytuje pomoc hmotnou, morální, zdravotní a duchovní. Sociální práce sdružení Naděje je zaměřena na:

- programy pro občany třetího věku
- programy pro mentálně postižené spoluobčany
- misijní programy
- integrační programy

Programy jsou určené na pomoc lidem, kteří se ocitli v podmínkách akutní nouze a lidem sociálně dezintegrovaným. Integrační programy jsou určené pro ty lidi, kteří skutečně pomoc potřebují a jsou jí ochotni přijmout, podřídit se jí a plnit určité požadavky. Integrační program má čtyři stupně. Zařazení a umístění klienta se řídí mírou jeho dezintegrace. Poslední stupeň představuje samostatné bydlení s občasným

kontaktem sociálního pracovníka za účelem pomoci klientovi a kontroly dosažené integrace. Naděje poskytuje služby první pomoci – první kontakt, osobní hygiena, nasycení, ošacení, dobré slovo. Ubytování na společné ubytovně za striktního dodržování řádu, ošacení, obuv ze sbírek. Dále poskytuje sociální a právní poradenství, zdravotní vyšetření, prevence, osvětu. Zprostředkovává pracovní poradenství, kurzy českého jazyka pro uprchlíky, křesťanskou a duchovenskou péči.

(Černíková, Makariusová 1996)

3. 3. 3 Sociální práce

Dle odborníků daného oboru je sociální práce modernější termín, kdy je považována za vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě. Jedná se o odbornou disciplínu, která vychází obsáhlého systému teoretických poznatků mnoha společenských věd. Stejně jako sociální péče a sociální politika je ovlivněna morálkou, kulturním systémem, historickou tradicí, zvyky, společenskými hodnotami určité společnosti. Specifika sociální práce spočívá v aplikaci vědeckých poznatků do praktické činnosti. (Černíková, Sedláček 2002)

Mezinárodní federace sociálních pracovníků definuje sociální práci jako činnost, která předchází nebo upravuje problémy jednotlivců, skupin, komunit, vznikající z konfliktů potřeb jedinců a společenských institucí. Jejím záměrem je zlepšit kvalitu života všech lidí.

(Schlegelová 1997) Matoušek (2008) definuje sociální práci jako společenskovědní disciplínu i oblast praktické činnosti, jejíž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů např. chudoby, zanedbávání povinné výživy dětí, diskriminace určitých skupin obyvatel, delikvence mládeže a nezaměstnanost.

Dle Mühlpachra (2011) je sociální práce považována za vědecky fundovanou odbornou disciplínu, která zajišťuje speciálními pracovními metodami provádění sociální péče o člověka založenou na profesionálním základě. V moderní společnosti je sociální práce nutností a je oprávněná. Vychází z obsáhlého systému teoretických poznatků mnoha věd, zejména psychologie, pedagogiky, sociologie, lékařských věd, práva a ekonomie. Specifikum sociální práce spočívá v její aplikaci do praxe. V sociální práci se uplatňuje tzv. supervize. Její podstatou je řídit sociální pracovníky na základě odborných poznatků, pravidelně sledovat a hodnotit jejich práci. Rovněž se provádí

i výzkum sociální práce na základě konkrétních případů z praxe. (Mühlpachr 2011)

Uplatnění etiky v sociální práci se v české odborné literatuře objevuje sporadicky. Naproti tomu v zemích západní Evropy, nejméně dvacet posledních let, je etika velmi aktuální a stává se předmětem mnoha odborných diskuzí. (Matoušek 2008) Jak je etika definována v odborné literatuře? Etika (z řeckého éthos – mrav, zvyk, obyčej, charakter) je teorií morálky, vědou o morálce jako strážce života společenského člověka, o původu a podstatě morálního vědění a jednání. Etika se zabývá studiem morálky a rozumovým odůvodněním morálního jednání. (Matoušek 2008)

Matoušek (2008, s.48) definuje: „ *morálka (zlatinského mos-původně vůle, potom mrav, předpis, zákon, vlastnost, charakter, vnitřní podstata) je systém regulativů lidského jednání, který je založen na rozlišení správného a nesprávného, schopnosti rozlišovat dobro a zlo a v těchto intencích jednat – včetně transformace do oblasti hodnot, norem, vzorů, postojů a jednání. Morálka má individuální i sociální dimenzi. Není vytvářena v každé generaci znovu, ani není omezena pouze na jednání jednotlivců. Předpokládá se, že je tím, co udržuje společnost pohromadě a umožňuje harmonickou spolupráci jejích členů. Morálka jako každá sociální instituce vyžaduje čas od času kritickou revizi autonomním subjektem. Tato kritika přispívá k morálnímu vývoji v rámci sociálního řádu*“. Hodnoty vycházejí z morálky a lze je definovat jako vše, co považujeme za významné a důležité. Jsou to normativní standardy. (Matoušek 2008) Otázka hodnot a hodnotového systému, jeho vytváření a orientace, je pro vývoj celé společnosti zásadní. Dochází k vývoji pod tlakem spotřebitelské společnosti (vliv reklamy, podpora osobních rozkoší aj.). (Mühlpachr 2011)

Profese, dle Matouška (2008), z latinského professio- přiznání k povolání, k řemeslu, je povolání, odbornost, či odbornou přípravou podložené povolání. V anglosaské literatuře je význam slova profese užší nežli v jazyce českém. Hlavní společný jmenovatel pracovních rolí, které spadají do takto chápané profese je omezený a je regulovaný přístup k jejich výkonu. Například je nutné absolvovat určitý studijní program odpovídající praxi. K profesi se vztahuje velká míra samosprávy a kontroly, zejména odborné kvalifikace. Rovněž bývá přísnější morální kodex, ve srovnání s ohledem na průměrného člena společnosti . Je zde určité nebezpečí zneužití moci nebo autority, dávané profesionálovi jeho povoláním nebo postavením. (Matoušek 2008)

Sociální pracovníci jako profesní skupina sdílejí společné hodnoty, které jsou obsaženy v etickém kodexu. (Matoušek 2008) Hodnoty v sociální práci určují povahu sociální práce i vztahy mezi sociálním pracovníkem a jeho klientem, kolegy i širší

společností. Hodnoty rovněž ovlivňují, jakou metodu sociální práce daný pracovník použije. Na hodnotách jsou založeny i principy práce s klientem. Z historického pohledu vyplývá, že se mění důrazy kladené na určité hodnoty. Matoušek (2008, s. 33) uvádí šest hodnotových směrů dle Reamera (1995) z hlediska historického pohledu, hodnoty vykazují určitý stupeň trvalosti. Jedná se o:

- Paternalistická orientace – nejpůvodnější byla koncem 19. a začátkem 20. století. Vyvrcholilo období tzv. návštěv, pomoc byla organizovaná na bázi charity. Sociální pracovníci se snažili vylepšit mravní profil klientů a těm, kteří sešli z cesty, ukazovali cestu znovu.
- Orientace na sociální spravedlnost – závislost je způsobena strukturální závadou v kulturním a ekonomickém životě. Chudoba, nezaměstnanost a duševní nemoci jsou vedlejšími produkty kultury, která ztratila svoji morální citlivost. Tuto situaci může zlepšit změna, jejíž cílem bude nastolení rovnosti příležitostí, redistribuce bohatství, nestigmatizujících příspěvků a služeb. Náboženská orientace – tento pohled má v sobě prvky obou předchozích orientací. Základní poslání sociální práce má kořeny v jejím historickém spojení s církví. Charitativní činnost vyjadřuje křesťanskou lásku mezi jednotlivcem a Bohem a mezi bližními.
- Klinická orientace – jde o orientaci na etická dilemata v sociální práci. Ve středu pozornosti stojí diskuse o klientově důvěře, způsobu komunikace, podávání pravdivých informací, klientův souhlas s postupem práce sociálního pracovníka.
- Defenzivní orientace – jde především o ochranu sociálního pracovníka. Podnětem ke zveřejnění byly časté nepodložené informace o nezájmu či nesprávném provádění sociální práce ze strany sociálních pracovníků.
- Morálně neutrální orientace – jejími stoupenci jsou sociální pracovníci, kteří praktikují spíše technický přístup k sociální práci. Příklad může být analýza výdajů a zisků z programů aj. (Matoušek 2008)

3. 3. 4 Přínos sociální péče a sociální práce pro společnost

- Usnadňuje návrat jedince, reintegraci, který se dostal do konfliktu se společností. Napomáhá pochopení příčin konfliktu, jeho zmírnění, předcházení, případně naučení se jiným sociálním dovednostem , které vedou k jeho řešení, překonávání nebo přispívají k určité odolnosti vůči sociálně negativním jevům
- Napomáhá aktivizaci sil klienta v hledání životních perspektiv, hodnot, motivů

pro svůj vlastní život – dát životu vlastní individualizovaný osobnostní význam

- Zvyšuje se šance klienta úspěšně se vyrovnat s požadavky společnosti při realizaci postupné sociální reintegrace
- Minimalizuje se recidiva

Dle Matouška (2008) je recidiva charakterizována jako návrat k předchozímu delikventnímu chování. Z pohledu trestního práva „*o recidivu půjde v případě, že pachatel po pravomocném odsouzení spáchal další trestný čin*“

(Novotný a kol. 2004, s.152)

- Zvyšuje se pravděpodobnost efektivního využití nákladů, které byly vynaloženy na trestní řízení, výkon trestu, vykonání ochranného léčení a ochranné výchovy
- Je snaha podněcovat komunity k převzetí určité míry odpovědnosti na podílu sociální kontroly nad tímto jedincem za spolupráce s odbornými institucemi, se společenskými a s církevními organizacemi a sdruženími se specializovaným působením v oblasti sociální péče
- Kontinuální sociální péče posiluje motivaci a volní úsilí klienta integrovat se do společnosti, podněcuje klienta najít si své místo – individualizovaný sociální prostor pro své fungování jako řádný občan, pro vývoj sociálních vztahů a rozvoj své osobnosti
- Zmírňuje a zamezuje vzniku pocitu sociální izolace, sociálního vykořenění klientů tím, že je orientuje na udržení, posílení, další rozvíjení nebo vytváření nových – pozitivních, přínosnějších vazeb jedince mimo věznic. Připravuje klienty na akceptování a plnění povinností v každodenním životě občanské společnosti, jejímž členem stále jsou. Zdůrazňuje kontinuitu života ve vězení a života ve společnosti po propuštění na svobodu a závažnost přípravy na život v občanské společnosti. (Černíková, Sedláček 2002)

Co je to **společnost**? Hovoří-li lidé, včetně sociologů, o společnosti, mívají zpravidla na mysli národní stát, ve kterém žijí. Úvahy o společnosti automaticky implikují představu společnosti moderní, se všemi jejími znaky včetně vysokého stupně industrializace, urbanizace, rozvinuté masové komunikace apod. Hovořit o tradičních, či dokonce archaických formách lidského soužití jako o společnosti, může být zavádějící. Samozřejmě lze uvažovat o tom, co mají společného kmenová společenství v povodí Amazonky, antický městský stát, říše Vizigotů, Francie za vlády Jindřicha IV. nebo

třeba současné Norsko. Ve skutečnosti společnost neexistuje, přesněji vyjádřeno: společnost existuje, jen pokud se lidé chovají, jako kdyby skutečně existovala. Empiricky můžeme dokázat, že se vyskytují pouze jednotliví lidé se svými zájmy a svým konkrétním jednáním. Je běžné hovořit o zájmech či tlacích společnosti, avšak je to zavádějící. Hledáme-li skutečný subjekt „potřeb společnosti“, narážíme zpravidla na zájmy zcela konkrétního okruhu osob, zpravidla těch, které o „potřebách společnosti“ hovoří. Shrňme-li výše uvedené, pod pojmem společnost máme na mysli souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociálním kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat pouze částečně. Termín společnost je jen fiktivní zkratkou pro vyjádření těchto skutečností.

(Keller 2006)

3. 4. Sociální prevence, poradenství, streetwork

Sociální prevence

Jedná se o soubor aktivit, které ovlivňují proces socializace a proces sociální integrace. Orientace sociální prevence je zaměřena na vývoj a změny nepříznivých sociálních a socioekonomických podmínek majících za důsledek vznik poruch sociálních procesů, což způsobuje negativní vliv na život jedince naší společnosti. Z toho vyplývá hlavní úkol sociální prevence, tj. ochrana společnosti respektive ochrana základních hodnot společnosti. Jako příklad nejzávažnějších negativních jevů, které v posledních letech nejvíce vystupují do popředí zájmu společnosti, můžeme uvést kriminalitu všeho druhu, toxikomanii, rasismus, dětskou prostituci a pornografii, zvýšený výskyt násilí apod. (Bednářová, Pelech 2003)

Sociální prevenci můžeme rozdělit dle adresátů na tři základní skupiny:

- *Primární prevence* – je zaměřena na zdravé fungování celé společnosti. Svoji pozornost obrací zejména k té části naší populace, která ještě není zasažena negativními jevy, tj. k dětem a mládeži. Orientuje se i na jedince, jež jsou ohroženi poruchami sociálních procesů.
- *Sekundární prevence*- vyznačuje se konkrétním zaměřením na rizikové skupiny a jednotlivce, většinou ve věku mladistvých. Je zde vysoká pravděpodobnost, že tito lidé budou nositeli negativních jevů. Zejména se jedná o jedince z rodin s nízkou sociokulturní úrovní, děti a mladistvé travící svůj volný čas bez dozoru tzv. „na ulici“,

příslušníky skupin, které se vyznačují svým negativistickým a agresivním přístupem k okolí, experimentátory s drogami a jinými omamněpsychotropními látkami, o lidi, kteří propadli závislosti na hracích automatech.

- *Terciární prevence* – je přímo zaměřena na předcházení recidivy a tím dalšího prohlubování sociální dezintegrace skupin či jednotlivců, kteří vykazují poruchy sociálních procesů a institutů, tj. jsou nositeli negativního chování uvnitř lidské společnosti.

(Bednářová, Pelech 2003; Zapletal 2005)

Vybraní pracovníci v oblasti sociální prevence jsou :

- *sociální asistent* – jedná se o specializovaného pracovníka příslušného pověřeného úřadu, který pracuje s dětmi a mladistvými v jejich přirozeném prostředí. Jde o vyhledávací, doprovodnou a mobilní sociální práci s nízkoprahovou nabídkou sociální pomoci po názvem streetwork (Bednářová, Pelech 2003)
- *kurátor pro mládež* – je specializovaný pracovník příslušných pověřených úřadů orientovaný pro práci s následujícími jednotlivci a jejich rodinami:
 - s dětmi do 15 let, které se dopustily jednání činu jinak považovaného za trestný
 - s mladistvými, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání či se dopustili přestupku
 - s dětmi a mladistvými se závažnými výchovnými problémy dlouhodobého charakteru
- *sociální kurátor* – je specializovaný pracovník příslušných pověřených úřadů, který pracuje s dospělými nositeli negativních jevů, zejména pachateli trestné činnosti v průběhu trestního řízení a po jeho skončení (tzv. kontinuální práce s pachatelem trestné činnosti).

(Bednářová, Pelech 2003)

Sociální poradenství

Je odborná činnost zaměřená na zjištění rozsahu a charakteru obtížné sociální situace, poskytnutí variant možného řešení, zvládnutí či kompenzace obtížné sociální situace, poučení o právech, povinnostech a nárocích vyplývajících ze systému sociálního zabezpečení, o právních aspektech krizové situace a odborných službách. Osoba získává prostřednictvím sociálního poradenství dostatek informací pro řešení obtížné sociální situace. (Davidová a kol. 2010) Součástí sociálního poradenství je

socioterapie. Jde o soubor opatření sloužících k příznivému ovlivnění stavu a sociální situace, směřuje k sociální rehabilitaci a integraci. Součástí socioterapie může být psychosociální trénink vedoucí ke zvyšování sociálních kompetencí, samostatnému řešení nepříznivé sociální situace vlastními silami a odpovědnosti za svůj život. „*V pojetí D. L. Milena profesionální intervence zaměřená na podporu klientových významných blízkých osob čili péče o pečující. Sociální terapie vidí rozhodujícího činitele v sociální podpoře.*“ (Matoušek 2008, s.205)

Matoušek (2008) dále uvádí jako významnou neformální sociální podporu emocionální podporu, poskytování informací a praktickou přímou pomoc. Do vybraných definic dané oblasti je možné zařadit i krizovou pomoc a kontaktní práci. Krizová pomoc je okamžitá, neodkladná a krátkodobá pomoc zaměřená na lidi, jež se ocitli dočasně v situaci, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami. Krizová pomoc je poskytována nepřetržitě, zpravidla je její součástí krizové lůžko.

(Bednářová, Pelech 2003)

Mühlpachr (2011) charakterizuje krizovou situaci z pohledu sociální pedagogiky jako situaci vyostřenou v krátkém čase na tolik, že jedinec ji není schopen sám překonat a pomocí vlastní strategie zvládnout. Ve většině případů se jedná o důsledek společenských nebo osobnostních změn.

Kontaktní práce představuje komplex nízkoprahově organizovaných služeb, jejichž cílem je vytvářet podmínky pro navázání kontaktu a konkrétní kontaktní práce s jednotlivci a sociálními skupinami, které nemohou nebo nechtějí vyhledat standardní institucionální pomoc a u nichž existuje předpoklad potřeby a účelnosti této pomoci. Kontaktní práce je členěna na streetwork a nízkoprahová centra.

(Bednářová, Pelech 2003)

Streetwork jako samostatná pasáž sociální práce

Slovo streetwork je převzaté z anglického jazyka a znamená práci na ulici, přesněji uvedeno metodu sociální práce sociálního pracovníka, který tím vykonává vyhledávací, mobilní terénní sociální práci. Paradoxem je, že v anglickém jazyce tento termín má jiný význam a pro označení sociální práce na ulici se nepoužívá. Anglicky mluvící země používají termín youth work, detached work nebo field work. Názvy vycházejí především z dané cílové skupiny. V německých oblastech se používá „anglický název“ Streetwork nebo poněmčený Strassenzocialarbeit. V České republice se lze nejčastěji setkat s názvem streetwork jako pouliční práce a označení pro sociálního pracovníka

streetworker. Toto označení je dle odborníků nehezké, český výraz je terénní práce, případně kontaktní práce.

„Definujeme-li streetwork, jedná se o specifickou vyhledávací sociální práci v terénu, která zahrnuje nízkoprahovou nabídku sociální pomoci uživatelům drog a osobám, především mladšího věku, žijícím rizikovým způsobem života, u nichž je předpoklad, že sociální pomoc potřebují a dosud nejsou v kontaktu s příslušnou institucí.“ (Matoušek 2008, s.169)

Tyto osoby jsou kontaktovány ve svém přirozeném prostředí, tj. v místech a v době, kde a kdy se nejvíce vyskytují. Sociální práce na ulici neoznačuje pouze činnost vykonávanou sociálním pracovníkem na skutečné ulici, nýbrž se jedná o přenesený význam slova. Sociální práce je odborným pracovníkem prováděna v místě, které slovo ulice symbolizuje. Může to být otevřené či zastřešené místo, jde především o hřiště, otevřené plochy mezi domy, parky, pěší zóny, garáže, sklepy, restaurace, kluby, herny, squatty, aj. Sociální pracovník naplňuje podstatu vyhledávací práce tak, že monitoruje „problematická místa“, tj. místa, kde dochází k častému výskytu osob, které potřebují odbornou sociální pomoc. (Zapletal 2005)

Mühlpachr (2011, s.139) uvádí: *„terénní sociálně výchovná činnost zahrnuje řadu činností, jež lze rozdělit na přímé a nepřímé“*. Jako přímé formy terénní práce uvádí: mapování – monitoring, vyhledávání – depistáž, kontaktování, doprovázení a aktuální krizová intervence. Nepřímá terénní práce je tvorba konceptů a projektů, příslušná administrativa, jednání s institucemi, prezentace, medializace. Jako přesahující rámec práce supervize, metodické vzdělávání a intervize. (Mühlpachr 2011) Sociální pracovníci se učí rozumět dynamice prostředí, pochopit subkulturální zvláštnosti a přizpůsobit se procesům života ve specifickém světě dané cílové skupiny. Doprovodná funkce spočívá v pomoci, podpoře a asistenci při zvládnání obtížných úseků života, doprovázených krizovým obdobím. Sociální pracovník musí klienty plně respektovat. Mobilita práce sleduje konkrétní zájmy a potřeby cílové skupiny. Mobilita spočívá ve schopnosti pružně reagovat na vzniklou situaci a v připravenosti přemístit své působení do aktuálního sociálního prostředí dané skupiny. Pojem nízkoprahový v tomto smyslu označuje možnost poskytnout klientovi pomoc anonymně, není nutná jeho identifikace či zjišťování totožnosti. Streetwork je založen především na důvěře a ověřování totožnosti by tím bylo narušeno.

Z historie streetworku jsou známy aktivity některých kněží. (Matoušek 2008) Tito navštěvovali chudinské čtvrti a vyhledávali nejubožejší lidi, aby jim byli nablízku

jako duchovní i jako opora hmotná. Jmenujme alespoň Dona Giovana Bosca či Jana Milíče z Kroměříže. Jan Milíč již roku 1372 založil vzornou obec pro padlé dívky, ve své činnosti se věnoval především vychovatelské a osvětové práci mezi mládeží. (Bednářová, Pelech 2003). Streetwork vznikl na přelomu 19. a 20. století v USA. Velké rozšíření streetworku zaznamenáváme ve 20. letech 20. století, kdy docházelo k sociálním úpadkům celých čtvrtí velkých amerických měst a tradiční způsoby sociální práce selhávaly. V 60. a 70. letech 20. století již byl streetwork rozšířen do všech západních států Evropy. Nejznámější projekty jsou ze Švýcarska (na drogově závislé osoby), z Německa, Nizozemí, Francie, Rakouska, Velké Británie. Ve Švýcarsku byla založena odborná společnost pro mobilní práci na mezinárodní úrovni tzv. ISMO (International Society for Mobile Youth Work). (Matoušek 2008)

Pro Českou republiku, do roku 1989 z důvodu pevného uzavření hranic tzv. bývalého socialistického bloku, bylo nemožné pronikání nových myšlenek sociální práce ze Západu. Po pádu totalitních vlád došlo k nejrychlejšímu rozšíření streetworku v bývalé Německé demokratické republice. Poté následovalo Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, některé státy bývalého Sovětského svazu. V České republice byla situace složitější. Mnozí lidé se neuměli a také nechtěli v nových podmínkách politických, ekonomických a sociálních změn orientovat. Sociální problémy se prohlubovaly, rostla kriminalita, ve společnosti se šířily negativní jevy, které postihovaly především mladou generaci. (Matoušek 2008; Bednářová, Pelech 2003)

Snížil se věk pachatelů trestné činnosti, rostla brutalita páchání, zvýšil se počet drogově závislých. Česká republika hledala nové metody sociální práce, které by oslovily zejména ty osoby, které z důvodu svého života vykazují určitá rizika a to jak sociální, tak zdravotní (zvýšená nákaza HIV, hepatitidou, pohlavní choroby). Koncepce sociální práce se na počátku 90. let 20. století obrátila k preventivním aktivitám. Došlo ke koncipování nového typu specializovaného sociálního pracovníka, jehož hlavní metodou práce byl streetwork. 1993 Ve vládním materiálu s názvem Program sociální prevence byl poprvé popsán streetwork a funkce sociálního asistenta. Jednalo se o specializovaného pracovníka okresních (obvodních), magistrátních či městských úřadů, který pracuje s cílovou skupinou v jejich prostoru. Cílovou skupinou se rozumí děti staršího školního věku a mladiství žijící rizikovým způsobem života. Při vzniku vyšších územně správních celků došlo k přenesení této funkce na úroveň obce. Streetwork v České republice je etablován jak na úrovni státní správy, tak i samosprávy a nestátních organizací. 1997 byla založena profesní organizace České asociace

streetwork (ČAS) sdružující odborníky z praxe i teorie dané oblasti.

(Matoušek 2008; Zapletal 2005)

Cílové skupiny streetworku jsou skupiny osob žijících rizikovým způsobem života, obecně je možné rozdělit tyto skupiny dle určitých znaků:

- děti a mladiství trávící volný čas na ulici, tzv. děti s klíčem na krku
- skupiny jednostranně specificky orientované mládeže (skinheads, punková mládež, squateři, graffiti)
- prostitutky a homoprotituti
- lidé závislí na návykových látkách, patologičtí hráči
- bezdomovci
- sportovní fanoušci (hooligans, v České republice známí pod názvem vlajkonoši)

(Bednářová, Pelech 2003; Mühlpachr 2011)

Vyhledávání je zaměřeno na výskyt nápadných skupin lidí se sklony k násilí a protispolečenskému chování. Streetworker navazuje kontakt a nabízí pomoc. Vlastní práce se skupinou je založena na vzájemné důvěře, poznávání a vymezování hranic.

(Matoušek 2008)

Hlavní a nejdůležitější úkoly streetworku:

-vytvářet kontakty jednotlivců a skupin s oficiálními institucemi

-poradit při osobních potížích

-poskytovat pomoc při styku s úřady, vytvářet předpoklady k pochopení oficiální podpory

-působit jako zprostředkovatel při konfliktech uvnitř skupiny, případně ve vztahu k jiným skupinám

-nabídnout a podporovat smysluplné utváření volného času dětí, mladistvých a mladých dospělých

-pomáhat při potížích se školou

-pomáhat zprostředkovat zaměstnání

-pomoc v těžkých životních situacích

-zabránit vzrůstu drogových závislostí

-přispívat k prevenci násilí

-zprostředkovat lékařskou pomoc, terapii, detoxikaci

-zastavit psychosociální zbláznění aj.

(Matoušek 2008)

4. Výzkumná část – sociologický výzkum

4.1 Výzkumné šetření zaměřené na náplň práce sociálního kurátora na Oddělení sociální prevence Úřadu městské části Praha 1 a Praha 9

4. 1.1 Metodika práce

Oslovil jsem Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 a Praha 9 s žádostí o pomoc při výzkumu práce kurátora a jeho pomoci při resocializaci klientů. Otázky vedly k hodnocení funkce kurátora na základě uplatňování poznatků sociální pedagogiky. S oslovenými kurátory jsem vedl polostrukturovaný rozhovor, kdy jsem hledal odpovědi na předem připravené otázky (příloha č. 1) a pokládal otázky doplňující.

Otázky se týkaly především samotných kurátorů, působících na Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 a Praha 9, jejich věku, vzdělání a praxe. Dále jsem se zajímal, kolik klientů je na jejich úřadě evidováno, jakým způsobem dochází ke kontaktu mezi kurátory a klienty a jak probíhá komunikace mezi nimi. Také jsem hledal odpověď na otázky, co je náplň práce sociálního kurátora a zda kurátoři považují své současné možnosti dostatečně efektivní k zajištění pomoci klientovi začlenit se do společnosti. Ze získaných odpovědí jsem se snažil zjistit, zda jsou nějaké rozdíly mezi Prahou 1, jakožto centrem metropole, a Prahou 9 z hlediska výkonu funkce sociálního kurátora, charakteristikou jeho klientů nebo efektivitou spolupráce kurátora a klienta.

Městská část Praha 1 se nachází v centru metropole. Rozkládá se na ploše 5,53 km² a v roce 2009 zde bylo zaevidováno 30343 osob. Počet obyvatel trvale klesá. Obyvatelstvo je však saturováno trvale přítomným obyvatelstvem bez trvalého pobytu na Praze 1. Jsou to převážně lidé, kteří zde žijí přechodně (zaměstnanci, studenti, absolventi škol, kteří zde zůstali a našli si zaměstnání, cizinci). (<http://www.praha1.cz/cps/praha-1-demografie.html>; czso).

V průběhu dne se ale počet obyvatel několikanásobněkrát zvyšuje, mnoho lidí sem dojíždí za prací nebo do škol. Tzv. Staré město se rozkládá po obou březích Vltavy a zahrnuje středověké jádro města. Velká část památek je zapsaná na seznamu UNESCO. Nachází se zde téměř všechny významné pražské turistické cíle, sídlí zde parlament, Vláda České republiky a hlavní budovy Univerzity Karlovy. Praha 1 poskytuje mnoho služeb pro turisty, nachází se zde mnoho luxusních obchodů, restaurací a hotelů. Patří sem také severní část tzv. Nového města. Nemovitosti patří

k nejdražším v celé metropoli a adresy mají vysokou prestiž. (<http://www.praha1.cz/cps/mc-praha1.html>) V roce 2010 zde bylo spácháno 8 507 trestných činů, z nichž jich bylo objasněno 1670, což je přibližně 20 %. Došlo ke snížení majetkové trestné činnosti, především kapesním krádežím. (<http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-12041.html>)

Městská část Praha 9 se rozkládá na ploše 13,86 km² a v roce 2011 zde bylo evidováno 54 603 obyvatel. (<http://www.praha9.cz/predstaveni-regionu.html>) Centrum této městské části se nachází ve Vysočanech. Dále sem patří část Libně, Prosek, větší část Střížkova, téměř celé Hrdlořezy, menší část Hloubětína a část Malešic. Tyto části byly postupně připojeny k tzv. Velké Praze. Ve Vysočanech se nachází bývalá průmyslová oblast. Bývalé průmyslové oblasti a budovy nyní chátrají, některé prochází rekonstrukcí s následným využitím k novým účelům. Centrum Vysočan prošlo revitalizací, zlepšily se služby pro občany a vyrostly tady nové luxusní byty. Velká část Prahy 9 slouží k bydlení, nachází se zde velká sídliště. Na pražské periferii, jejíž část spadá do této městské části v posledních letech vyrostly velké obchodní domy a sklady. (<http://www.praha9.cz/predstaveni-regionu.html>)

4.1.2 Výsledky šetření

Na Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 v současné době pracují tři kurátoři zabývající se prací s klienty propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody, v roce 2010 byli pouze dva. Jejich věk se pohybuje v rozmezí od 35 do 55 let, mají vysokoškolské vzdělání (PhDr., MUDr., Ing.). Součástí jejich práce (dle četnosti této činnosti) je vedení odborných praxí studentů, návštěvy klientů ve VTOS nebo VV, přednášková činnost pro veřejnost, přednášková činnost v zařízeních VTOS nebo VV, nejméně pak v ochranném léčení.

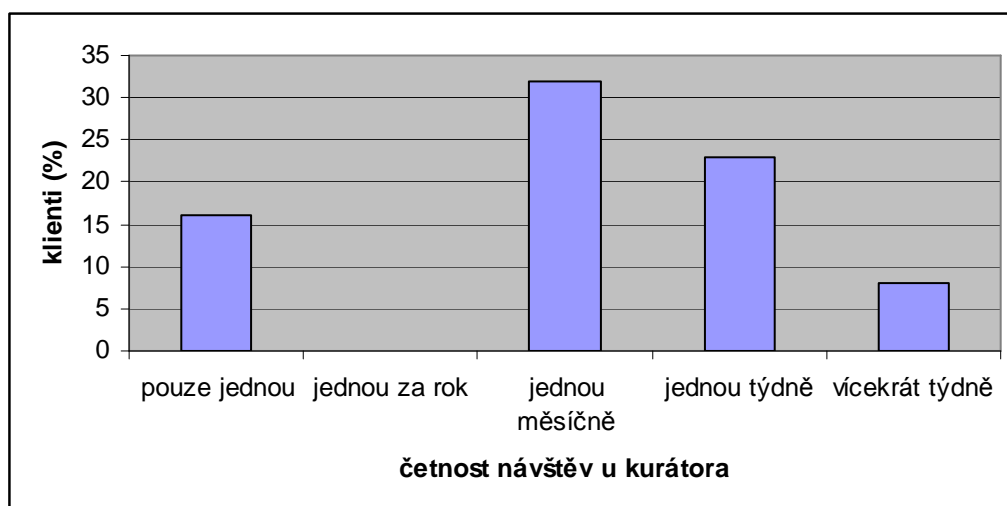
Od roku 2003 je na Oddělení sociální prevence ÚMČ Prahy 1 evidováno celkem 7697 klientů, z nichž 512 vyhledalo pomoc tohoto oddělení osobně. Úřad kontaktovali osobně v úředních hodinách nebo napsali dopis z VTOS nebo VV. Kurátoři tohoto oddělení kontaktovali prostřednictvím depistáže ve věznicích 151 osob, z nichž 83 osob tuto nabídku využilo nebo využívá. Četnost návštěv klientů u kurátora znázorňuje graf č.1. Důvody klienta pro návštěvu sociálního kurátora byly: právní poradenství, pomoc s administrativními úkony, pomoc při hledání ubytování, zprostředkování zaměstnání, finanční podpora, socioterapeutická pomoc. Klienti sociálních kurátorů na Praze 1 mají trvalý pobyt na Praze 1, v jiné městské části Prahy, mimo území hl.m. Prahy i mimo

území České republiky.

Kurátoři Prahy 1 zvolili možnost mezioborové spolupráce sociálního kurátora pro reintegraci klienta s právníkem (z nabídky psycholog, psychiatr, jiný lékař, právní zastoupení - advokát). Domnívají se, že současné možnosti sociálního kurátora jsou spíše dostatečné k efektivnímu zajištění pomoci klientovi začlenit se do společnosti.

Dle informací kurátora, působícího na tomto oddělení, se vyskytují rozdíly v náplni práce sociálního kurátora na jejich oddělení na Praze 1 a na oddělení na Praze 9. Rozdíly spočívají v nesrovnatelně větším počtu žadatelů o pomoc, kteří nemají místo trvalého pobytu na území městské části, kde působí sociální kurátor Prahy 1, oproti agendě sociálního kurátora na Praze 9.

Graf č. 1: Četnost návštěv klientů u svých kurátorů (Praha 1)

Pozn: Součet hodnot netvoří 100 %, kategorie jednou za rok nebyla vyplněna. Někteří klienti jsou mimo zmíněné kategorie. Zdroj: vlastní šetření

Na Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 9 v současnosti působí pět kurátorů, z nichž 3 se specializují na práci s mládeží. Je to stejný počet jako v roce 2010. Čtyři mají vysokoškolské vzdělání (Bc., Mgr.), jeden dokončuje bakalářské studium. Věk kurátorů se pohybuje od 26 do 55 let. Jeden konkrétní kurátor vykoná za rok přibližně 5 návštěv ve věznicí, absolvuje 8 až 12 jednání s klienty, z čehož 1 až 2 osoby jsou ve výkonu vazby. Osoby v ochranné léčbě nenavštěvuje.

V roce 2010 pracovali se 199 klienty, z nichž 18 bylo ve výkonu trestu. Spolupráce byla realizovaná prostřednictvím pošty, návštěvou ve věznicích, šetřením v místě bydliště na žádost sociální pracovnice ve věznicí apd. Z 65 osob propuštěných v roce 2010 z VTOS nebo VV vyhledalo pomoc 45 osob. Počet osob z ústavní výchovy (ukončenou jejich zletilostí), s kterými byla realizovaná spolupráce, byly 4 (se 2 probíhá spolupráce kontinuálně). Dnes mají v evidenci celkem 263 osob. Dle informací kurátora mohou mít na různých úřadech různé systémy evidence klientů. Z jejich systému jsou klienti vyřazováni v případě, že se neozvou s žádostí o pomoc déle než 12 měsíců. Pokud jsou delší dobu ve výkonu trestu, ukládají se hlášení z věznic mimo evidenci. Klienti úřad nejčastěji kontaktují přímo z věznic (v roce 2010 to bylo 45 klientů), přijdou na doporučení pracovníků z oddělení dávek hmotné nouze nebo byli převzati od jiného kurátora. Především romští klienti si informaci o možnosti využití služeb sociálního kurátora předávají v rámci širší rodiny. Dle informací kurátora je obtížné vyjádřit četnost návštěv jednotlivých klientů. Pro ilustraci uvádí konkrétní příklad: Klient využil jednorázově pomoc po propuštění z výkonu trestu v roce 2003, na konci roku 2004 byl vyřazen z evidence, v roce 2008 se přišel poradit jako údajná osoba bez přístřeší ohledně dluhů a bydlení, v roce 2010 dorazil kvůli vyřízení rodného listu a občanského průkazu. Krom toho kurátor pomáhal (v jiné pozici) jeho nezletilým dětem s vyřízením finanční podpory pro romské středoškoláky od MŠMT a v roce 2011 (z pozice protidrogového koordinátora) poskytoval jeho družce informace ohledně léčby závislosti na OPL. Přibližně třetina klientů žádá jednorázovou pomoc (zejména výplatu dávky MOP), ostatní chodí opakovaně. Přibližně 10 klientů dochází téměř každý týden již několik let. Délka evidence je dle odhadu 3 roky (někteří klienti jsou v evidenci déle než 20 let – chroničtí recidivisté, někteří chodí jen jednorázově). Průměrný počet návštěv je 5.

V roce 2010 tento konkrétní kurátor v rámci depistáže sám oslovil pouze 15 osob (většinou pokud si při řešení jiných záležitostí všiml “ extrémně sociálně vyloučených” osob), z nichž pomoc využilo 5 osob. Terénní práci na Praze 9 z pravidla

zajišťují sociální pracovníci Armády spásy (grantově podporovaní MČ) a terénní pracovníci Drop-In. Tito pracovníci odesílají přibližně 15 až 20 osob ročně k sociálnímu kurátorovi (vyřízení dokladů a dávek). Někteří klienti přijdou sami na žádost rodiny.

Motivace klientů ke kontaktu kurátora je dávka mimořádné okamžité pomoci, žádost o podmíněčné propuštění (kurátora kontaktují, aby mohli do žádosti uvést spolupráci), poradenství (vyplňování formulářů), sociální kontakt (u dlouhodobých klientů) nebo právní poradenství, které je poskytováno zdarma. Nejčastěji jsou řešeny dávky MOP, hledání bydlení a zaměstnání (často žádají o doporučení do azylového domu), vyřizování dokladů, vyplňování formulářů (zejména u negramotných) a právní poradenství. Z klientů Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 9 jich 40 ze 199 mělo trvalý pobyt mimo Prahu 9 (včetně občanů jiných států). Klienti odmítají pomoc psychologa při začleňování do společnosti. U specifické skupiny klientů s psychiatrickými problémy (včetně sebevražedných tendencí) se je někdy podaří nekontaktovat s RIAPS nebo PLB (jedná se spíše o netrestané bezdomovce).

Z hlediska sociálního kurátora by k zefektivnění práce s klienty pomohly větší možnosti ohledně finanční podpory klientům (obtížná spolupráce s „dávkovým oddělením“), větší nabídka a dostupnost azylového bydlení, možnost veřejně prospěšných prací, které na tomto oddělení na Praze 9 neposkytují (obnovení pracovních návyků, příjmy). Na základě zahraniční zkušenosti ze Švédska se kurátor domnívá, že není prospěšná současná praxe, kdy klient spadá pod několik organizací nebo pracovníků (kurátor, probační dohled, úřad práce, dávkové oddělení sociálního odboru apd.), z nichž nikdo nemůže řešit daný případ komplexně.

Z pohledu kurátora působícího na Praze 9 je situace následující. Městská část se mění z dělnické periferie na standardní čtvrť. Je zde zřejmý velký nárůst obyvatel střední a vyšší vrstvy, což podporuje i nová zástavba. Na druhou stranu je zde kriminalita nepříznivě ovlivňována vysokým počtem cizinců (levné ubytovny). Cizinci, kromě Slováků, služby kurátora nevyhledávají. Počet problémových romských komunit se snížil po asanaci „starých Vysočan“. Dále uvádí, že rozdíl mezi Prahou 1 a 9, přestože nemá vlastní zkušenost s prací na Praze 1, by mohly být následující: větší podíl bezdomovců oproti klientům z výkonu trestu, na Praze 9 celkově méně klientů a tudíž možnost individuální práce s nimi. Na druhou stranu je práce kurátora kumulována dalšími časově náročnými činnostmi (drogová prevence, práce s menšinami). Na Praze 9 je méně klientů s trvalým pobytem jinde. Dále odhaduje, že je zde vyšší podíl klientek žen (odhadem 30 %).

4.2. Dotazníkové šetření mezi klienty sociálních kurátorů

4.2.1 Metodika práce

Dotazované osoby jsou klienti sociálních kurátorů, především osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Klienti byli prostřednictvím svého sociálního kurátora požádáni o vyplnění dotazníku (příloha č. 2). Všichni oslovení spadali do kompetence sociálního kurátora v městské části Praha 1 nebo Praha 9. Výzkum probíhal v roce 2011. S žádostí o vyplnění dotazníku bylo osloveno celkem 56 osob. Jednalo se o osoby cíleně vybrané. Dotazník vyplnilo 23 osob z 56 oslovených, z toho 1 dotazník nebyl použitelný pro vyhodnocení z důvodu chybného vyplnění. Celkem se tedy vrátilo 22 dotazníků s použitelnými odpověďmi, což je přibližně 39 %. Důvodem, proč dotazníky nevyplnilo více klientů je zřejmě jejich neochota spolupracovat, nezájem nebo nedůvěra.

V následujících kapitolách uvažuji pouze ty účastníky dotazníkového šetření (respondenty, klienty), kteří vrátili použitelný vyplněný dotazník, tj. 22 účastníků průzkumu. Z důvodu přehlednosti textu používám slovo uživatel nebo respondent ve významu muž i žena, pokud není třeba pro výsledky výzkumu rozlišovat pohlaví. V některých případech uvádím výsledky šetření v absolutních hodnotách. Vzhledem k počtu účastníků by procentuální podíl byl zavádějící.

V dotaznících pro klienty sociálních kurátorů jsem se zaměřoval především na osobní informace jako je pohlaví, věk, vzdělání, rodinný stav, trvalé bydliště. Dále jsem se ptal na druh trestu, délku pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, proč byl udělen trest odnětí svobody a jaká doba uplynula od propuštění na svobodu. Dále jsem pokládal otázky týkající se spolupráce se sociálním kurátorem, tj. z jakého zdroje se dozvěděli o možnosti využití služeb sociálního kurátora a o co ho žádali, jak často se stýkají se svým sociálním kurátorem. Otázky na rodinné zázemí se zaměřovaly na rodinu, ve kterém dotázaní vyrůstali, jak jejich pobyt ve vězení ovlivnil současný vztah s rodinou a jaký je jejich současný vztah s rodinou.

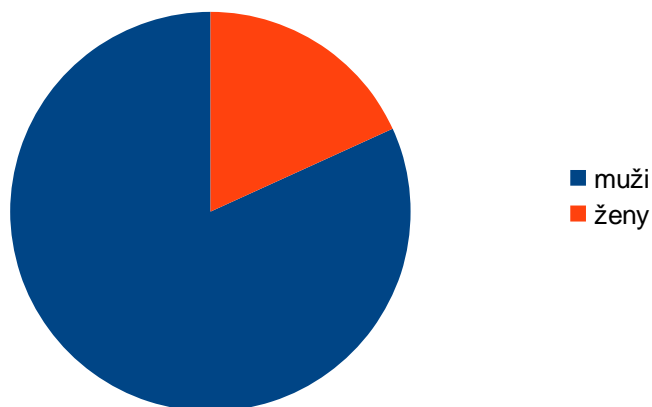
Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jaký je rozsah znalostí a využívání systému postpenitenciární péče (potenciálními) klienty sociálního kurátora. Dotazníkovým šetřením mezi klienty sociálních kurátorů jsem chtěl zjistit odpovědi na výše zmíněné otázky, především spolupráci s kurátorem. Dále jsem chtěl, pro dokreslení charakteristiky klientů sociálních kurátorů a jejich možností, výsledky svého dotazníkového šetření potvrdit nebo vyvrátit následující předpoklady:

- Odsouzení za spáchání trestného činu jsou častěji muži než ženy. V roce 2009 bylo odsouzeno 1,6 % mužů z celkového počtu žijících v ČR, žen pouze 0,2 % (www.czso.cz, příloha č. 5).
- Nejvíce odsouzených žen i mužů je ve věku 21 až 40 let (příloha č. 3, www.czso.cz)
- Ženám i mužům je nejčastěji ukládán trest odnětí svobody do 2 let (příloha č. 4, www.czo.cz).
- Dysfunkčnost rodiny negativně ovlivňuje delikventní chování osob v ní vyrůstajících (<http://dspace.knihovna.utb.cz>)
- Odsouzení muži i ženy bývají ve větší míře osoby s nižším stupněm vzdělání (příloha č. 5, www.czso.cz).

4.2.2 Výsledky dotazníkového šetření

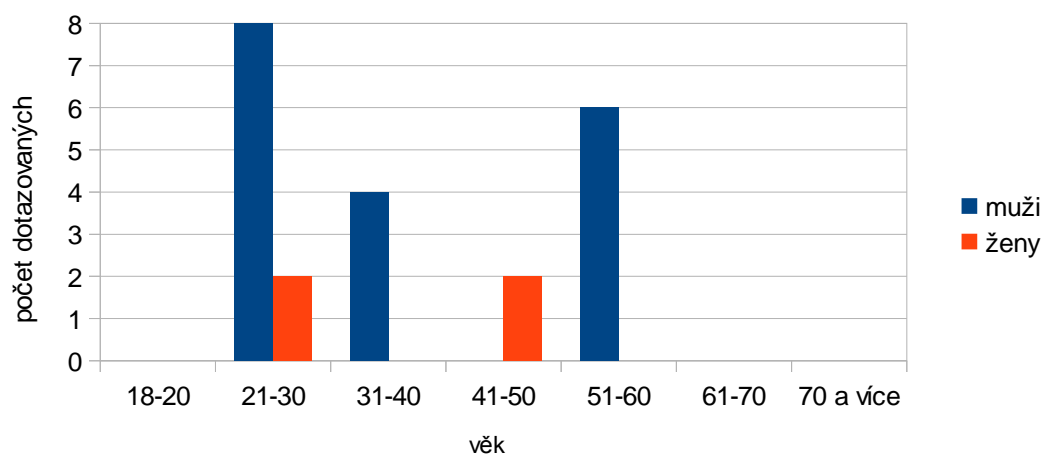
Z 22 použitelných dotazníků jich 18 odevzdali muži a 4 ženy, tj. 18 % dotazovaných byly ženy (graf č. 2). Všichni dotázaní byli odsouzení za spáchání trestného činu. Věkové složení dotazovaných znázorňuje graf č. 3. Nejvíce mužů bylo ve věku 21 až 30 let a 51 až 60 let, méně pak ve věku 31 až 40 let. Ženy byly ve věku 21 až 30 let a 41 až 50 let. V ostatních věkových kategoriích nebyli žádní dotazovaní. Tyto výsledky potvrzují předpoklady týkající se pohlaví a věku odsouzených, tzn. nejvíce odsouzených je ve věku 21 až 40 let a mezi odsouzenými převažují muži nad ženami.

Graf č. 2: Účastníci dotazníkového šetření podle pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

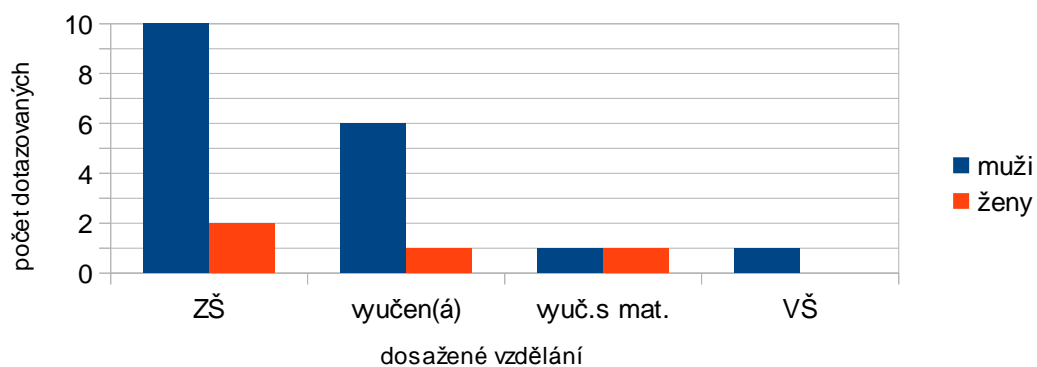
Graf č. 3 Účastníci dotazníkového šetření podle věku a pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

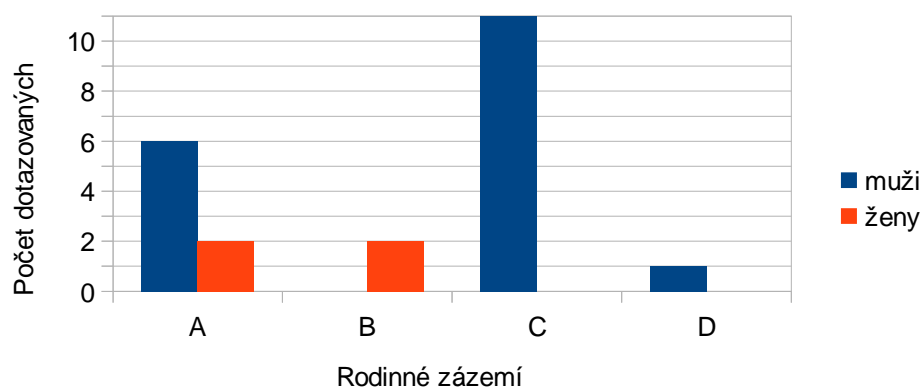
Nejvíce dotázaných dosáhlo pouze základního vzdělání, celkem 10 mužů a 2 ženy, 6 mužů a 1 žena je vyučeno, 1 muž a 1 žena jsou vyučeni s maturitou, 1 muž má vysokoškolské vzdělání (graf č. 4). Vysokoškolsky vzdělaný pachatel byl odsouzen za neplacení alimentů. Potvrdilo se tedy, že většina odsouzených má nižší stupeň vzdělání. Většina mužů pochází z neúplné rodiny, kde vyrůstali s matkou a sourozenci. Jeden muž vyrůstal v dětském domově. Dvě ženy vyrůstaly také v neúplné rodině a dvě v úplné. Toto zjištění podporuje domněnku, že nestandardní rodinné prostředí negativně ovlivňuje vývoj dětí. (Předpokládáme-li, že tyto neúplné rodiny byly dysfunkční, graf č. 5) Většina odsouzených je svobodných, celkem 8 mužů a 2 ženy, 2 ženy jsou také vdané a 5 mužů žije v partnerském vztahu. Zbytek dotázaných je rozvedených (4 muži) a 1 muž je ženatý (graf č. 6).

Graf č. 4: Účastníci dotazníkového šetření podle dosaženého vzdělání a pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

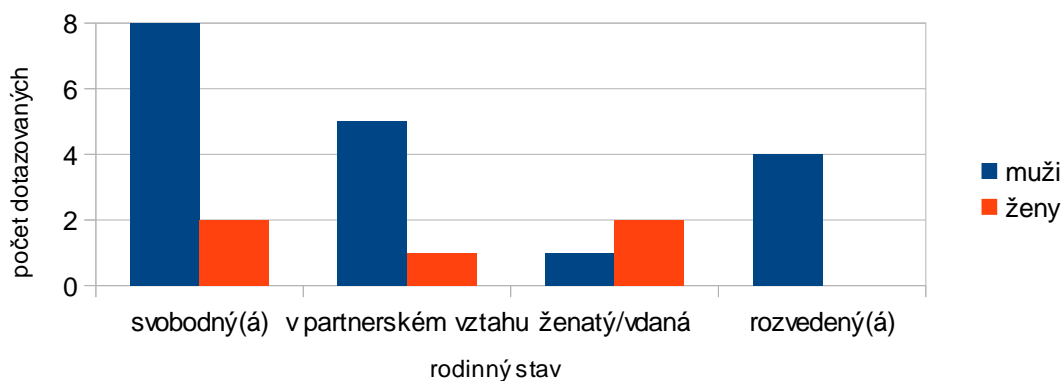
Graf č. 5: Rodinné zázemí dotazovaných

A – úplná rodina, B – neúplná rodina (otec a sourozenci), C – neúplná (matka a sourozenci), D -dětský domov

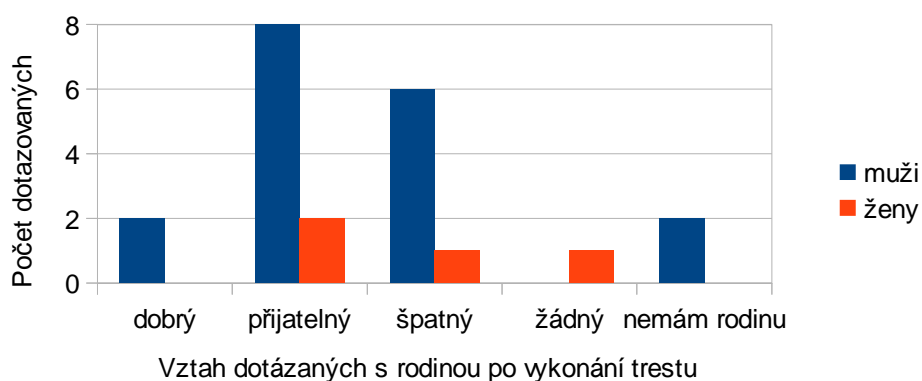
Zdroj: Vlastní šetření

Graf č. 6: Rodinný stav účastníků a účastnic dotazníkového šetření

Zdroj: Vlastní šetření

Graf č. 7: Vztah s rodinou účastníků a účastnic dotazníkového šetření po vykonání trestu

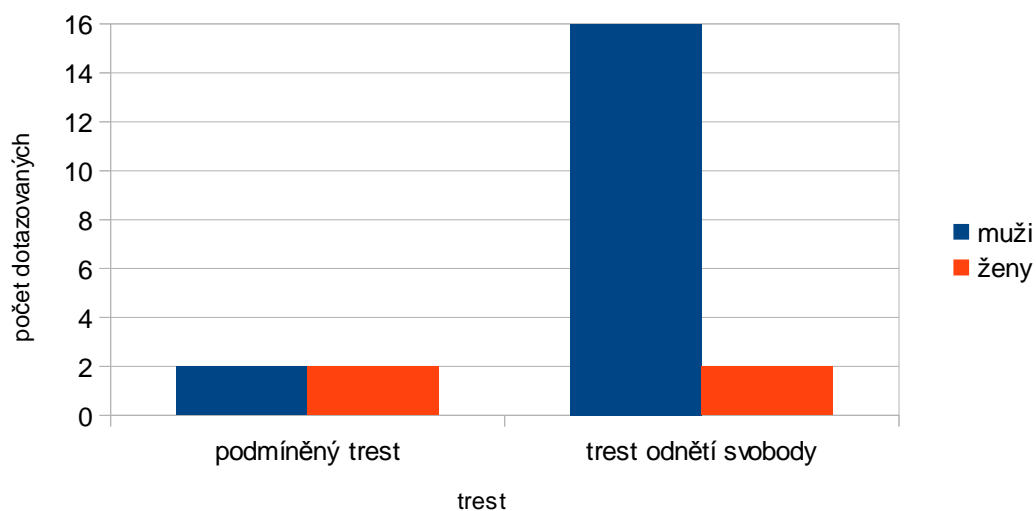

Zdroj: Vlastní šetření

Polovina dotázaných mužů uvedla, že jejich pobyt ve vězení ovlivnil jejich vztah s rodinou spíše negativně, polovina si myslí, že neovlivnil vůbec. Ženy se domnívají, že jejich pobyt ve vězení rodinné vztahy ovlivnil pozitivně nebo vůbec. Polovina mužů má po propuštění (podmínce) přijatelný vztah s rodinou, 6 mužů má vztah špatný, 2 mají dobrý vztah a 2 uvedli, že nemají rodinu. Dvě ženy uvedly, že mají přijatelný vztah s rodinou. Jedna uvedla, že špatný, stýká se pouze s bratrem a 1 nemá rodinu (graf č. 7).

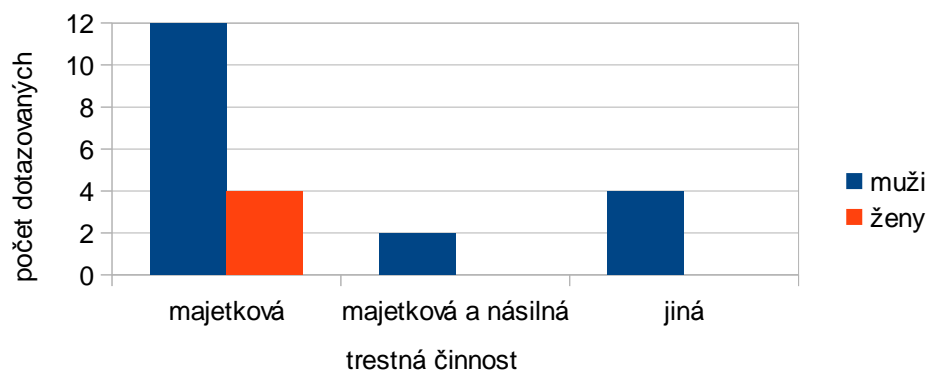
Celkem 16 mužů bylo odsouzeno k trestu odnětí svobody, 2 byli odsouzeni k trestu podmíněnému. K podmíněnému trestu byla odsouzena 1 žena a 1 žena byla propuštěna na podmínku z výkonu trestu odnětí svobody, 2 ženy byly odsouzeny k trestu odnětí svobody (graf č. 8). Délka pobytu ve vězení u žen byla do 2 let, což podporuje výše zmíněný předpoklad. Většina mužů i žen byla odsouzena za majetkovou trestnou činnost (graf č. 9). Polovina mužů strávila ve vězení dobu kratší než 2 roky, druhá polovina dobu delší (graf č. 10). Doba od propuštění dotazovaných klientů z výkonu trestu odnětí svobody byla různá (od právě propuštěných až po více než 5 let), klientky se pohybovaly v období do dvou let od propuštění (graf č. 11).

Graf č. 8: Účastníci dotazníkového šetření dle druhu trestu a pohlaví

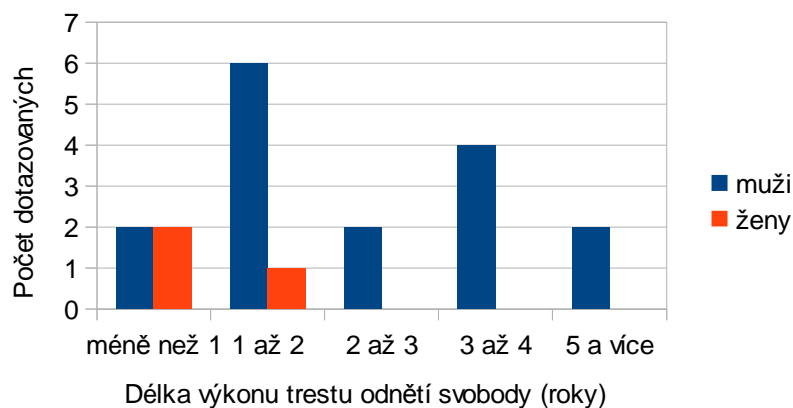
Zdroj: Vlastní šetření

Graf č. 9: Účastníci dotazníkového šetření dle spáchané trestné činnosti a pohlaví

Pozn.: Kategorie „jiná“ v těchto konkrétních případech zahrnuje distribuci drog, maření soudního rozhodnutí a neplacení alimentů. Zdroj: Vlastní šetření

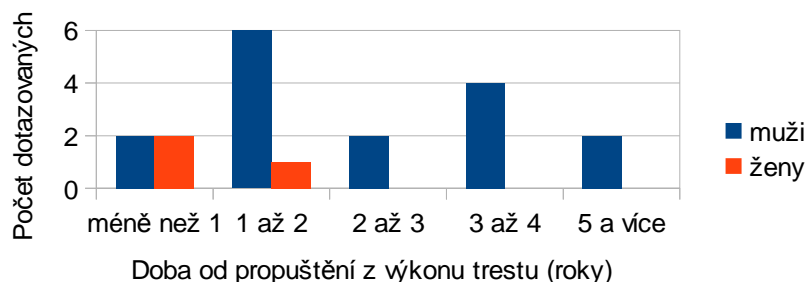
Graf č. 10: Účastníci dotazníkového šetření dle délky výkonu trestu odnětí svobody a pohlaví

Pozn.: Dva muži s jedna žena byli odsouzeni podmíněně, nejsou zahrnuti v grafu. Žena, která byla odsouzena do výkonu trestu odnětí svobody a poté podmíněně propuštěna, je v grafu uvedena v kategorii „méně než jeden rok“.

Zdroj: Vlastní šetření

Graf č. 11: Účastníci dotazníkového šetření dle doby propuštění z výkonu trestu a pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

Celkem 12 dotázaných mužů a 2 ženy nemají trvalé bydliště, zbytek dotázaných uvedlo, že trvalé bydliště má (graf č. 12).

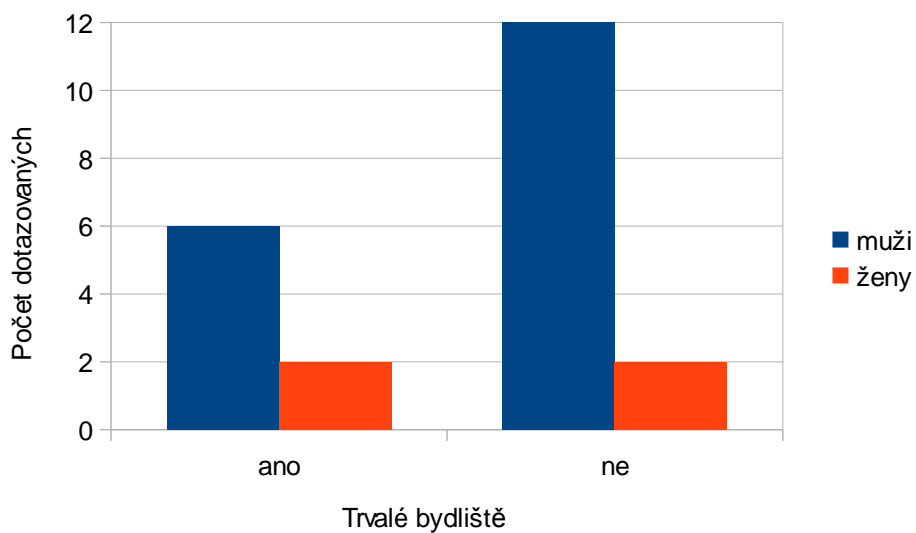
Většina dotázaných mužů se o možnosti využití služeb sociálního kurátora dozvědělo během výkonu trestu nebo o ní věděli z minulosti, kdy již byli trestaní. Méně mužů pak uvedlo, že na úřadě (nespecifikovali na kterém). Zbytek neví nebo nevěděl. Jeden muž se o sociálním kurátorovi dozvěděl v dětském domově, kde vyrůstal. Dvě ženy dostaly informaci během výkonu trestu, ostatní nevěděly nebo nevedly (graf č. 13).

Frekvence návštěv u sociálního kurátora se u jednotlivých účastníků lišila. Pravidelně (několikrát za měsíc až dvakrát týdně) svého kurátora navštěvovalo

8 dotazovaných mužů a jedna žena. Ostatní muži uvedli, že ho navštěvují vždy pro propuštění nebo když něco potřebují. Zbylé ženy a jeden muž byli u kurátora poprvé.

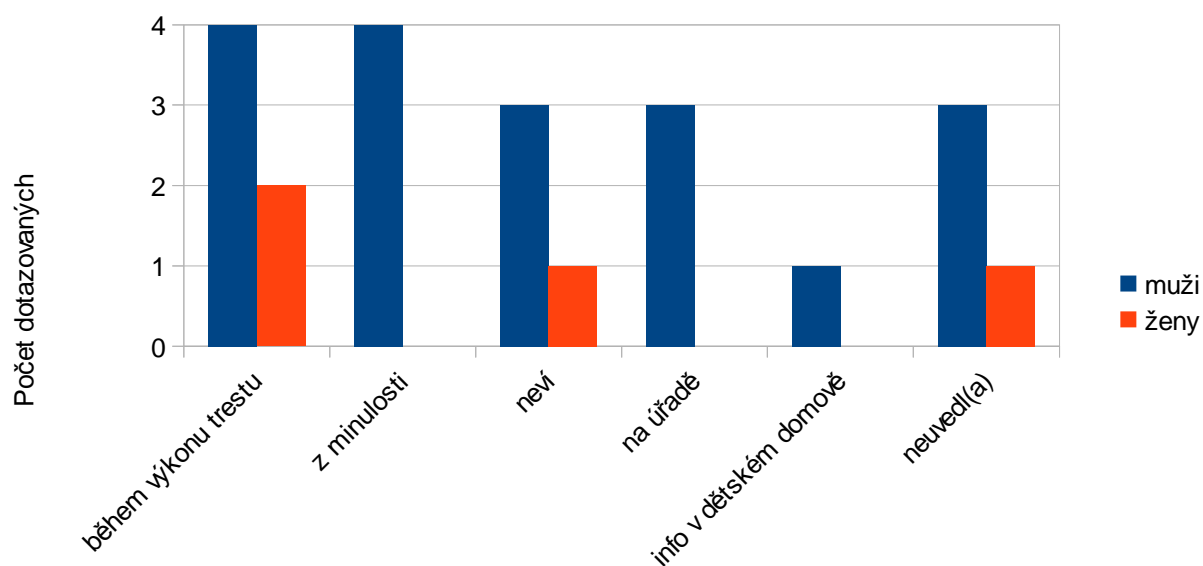
Polovina dotázaných mužů a všechny ženy uvedli jako důvod svých návštěv žádost o dávky MOP. Ostatní většinou požadovali dávky v kombinaci s pomocí s bydlením, hledáním práce nebo kontaktu na rodinu. Jeden z dotázaných požadoval převedení probačního dohledu z Ostravy do Prahy (graf č. 14).

Graf č. 12: Existence trvalého bydliště dotazovaných dle pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

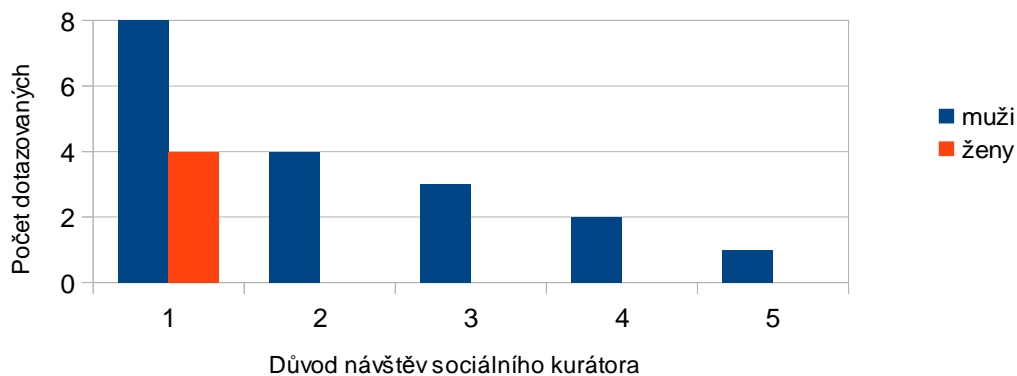
Graf č. 13 Zdroj informací o možnostech využití služeb sociálního kurátora

Zdroj informací o možnostech využití služeb sociálního kurátora

Zdroj: Vlastní šetření

Graf č. 14: Důvod návštěvy sociálního kurátora

1- dávka MOP, 2 – dávka MOP, pomoc s bydlením a zaměstnáním, 3 – dávka MOP a pomoc s hledáním zaměstnání, 4 - dávka MOP, pomoc s bydlením a kontakt na rodinu, 5 – převedení probačního dohledu z Ostravy do Prahy

Zdroj: Vlastní šetření

4.3 Shrnutí sociologického výzkumu

Z výsledků mého šetření vyplývá, že sociální kurátoři jsou sociálními pedagogy a jejich práce, týkající se práce s propuštěnými vězni, je přínosná k resocializaci a navrácení do běžného života. Kurátoři pomáhají svým klientům především s administrativními úkony, peněžními dávkami, hledáním zaměstnání a bydlení. Při srovnání MČ Praha 1 a Praha 9 z hlediska práce sociálních kurátorů jsem došel k těmto závěrům: MČ Praha 9 má rozlohu více než dvakrát větší než je MČ Prahy 1. Rovněž je zde o necelou polovinu více obyvatel. Na Praze 1 působí dva sociální kurátoři zabývající se klienty propuštěnými z výkonu trestu, na Praze 9 působí tři kurátoři zabývající se touto problematikou. Na Praze 1 je více klientů nemajících trvalý pobyt na Praze 1, tzn. bezdomovců. Kurátoři shledávají, že mají pro výkon své práce relativně dostatečné možnosti, uvítali by spolupráci s právníkem a větší finanční možnosti pro práci se svými klienty. Také se domnívají, že je na škodu, že klienti odmítají spolupráci s psychologem, který by jim usnadnil reintegraci, a že tito klienti spadají do kompetence více organizací/ institucí a tím se pomoc stává méně efektivní.

Potenciální klienti o možnosti využití služeb sociálního kurátora vědí, využívají je, pokud se jim hodí. Větší část klientů dosáhla nižšího vzdělání a vyrůstala v neúplné rodině. Většina z dotázaných se o pomoci kurátora dozvěděla při výkonu trestu odnětí svobody nebo o ní věděli z minulosti (kdy byli ve výkonu trestu). Menší část se o možnosti využití služeb sociálního kurátora dozvěděla na úřadě. Některé osoby propuštěné z výkonu trestu nemají kladné přijetí ve své rodině nebo rodinu nemají vůbec. Někteří klienti žádali kurátora o zprostředkování kontaktu s rodinou. Většina klientů vyhledá kurátora osobně, žádá ho ve větší části případů o dávky MOP.

Závěr

Tuto diplomovou práci jsem zpracoval na téma Pozice kurátora – sociálního pedagoga v systému postpenitenciární péče. Při zpracování diplomové práce jsem se snažil popsat dané téma, tj. problematiku osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, respektivě roli sociálního kurátora při jejich znovuzačleňování do společnosti. V rámci této diplomové práce byla provedena rešerše literatury a sociologický výzkum. Tento výzkum spočíval v dotazníkovém šetření mezi klienty sociálních kurátorů a polostrukturovaném rozhovoru se sociálními kurátory. Cílem této práce bylo najít odpovědi na tři výzkumné otázky :

-otázka č. 1: Znájí klienti systém postpenitenciární péče, jeho rozsah a využívají jej ?

-odpověď č. 1 : Výzkumem se potvrdilo, že všem dotázaným klientům byla známa možnost hledat pomoc u sociálního kurátora.

-otázka č. 2 : Uplatňuje sociální kurátor poznatky sociální pedagogiky při výkonu své funkce?

-odpověď č. 2 : Ano, zjistil jsem, že sociální kurátor při výkonu své pracovní činnosti je sociální pedagog, který využívá poznatků z oboru sociální pedagogika.

-otázka č. 3 : Zda-li a v jakém směru pomáhá sociální kurátor klientům v resocializaci?

-odpověď č. 3 : Na základě provedeného výzkumu mohu potvrdit, že sociální kurátor svojí prací přímo pomáhá klientům v resocializaci. Pomoc kurátora má mnoho podob, např. pomoc při hledání zaměstnání, ubytování, kontaktu s rodinou, s úřady, poskytování (do 31.12.2011) finančních dávek. V mnoha případech klient není ochoten pomoc akceptovat a přijmout.

V teoretické části jsem popsal problematiku týkající se postpenitenciární péče v České republice, náplně a rozsahu práce sociálního kurátora a legislativy upravující tuto problematiku. Dále jsem se zabýval problematikou trestu, penologie a resocializace propuštěných vězňů. Pro úplnost jsem zde zmínil definice pojmů sociální oblasti, zejména sociální péče a její subjekty.

Během zpracovávání této diplomové práce došlo ke změnám v právní oblasti. Tyto změny nastaly dnem 1. ledna 2012, tj. účinností zákona č. 366 ze dne 6. listopadu 2011. V České republice tím dochází k Sociální reformě, jejíž hlavním charakteristickým rysem je sjednocení výplat dávek sociální ochrany a to jednotně na Kontaktních místech Úřadu práce České republiky. Kromě poskytovaných dávek

sociální podpory a podpory v nezaměstnanosti přechází k datu 1.1.2012 na Úřad práce České republiky agenda dávek pomoci v hmotné nouzi nebo dávek pro osoby se zdravotním postižením a agenda příspěvku na péči. Pro poskytování dávek došlo ke změně podmínek pro jejich přiznání.

Druhá část této práce se věnuje sociologickému výzkumu. Spolupracoval jsem s kurátory na Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 a Praha 9, se kterými jsem vedl polostrukturovaný rozhovor. Spolupráce s nimi byla bezproblémová a velmi přínosná. Přes velké množství práce byli kurátoři velmi vstřícní a nápomocní. Dotazníkové šetření mezi klienty sociálních kurátorů bylo ztíženo neochotou spolupráce klientů, velká část oslovených použitelný dotazník nevyplnila.

Při prováděném výzkumu se dále nabízí ze zjištěných údajů a pozorování v prostředí a respondentů možnost otevření dalších směrů výzkumu, a to především ve sledování interakcí mezi klienty navzájem, mezi nimi a společností. Pokud bych měl vyjádřit svůj prognostický pohled na danou problematiku, jsem přesvědčen o tom, že bude přibývat klientů sociálního kurátora. Vzhledem k navyšování těchto počtů klientů, spatřuji velký význam v sociálně pedagogickém vzdělávání pro specialisty daného oboru.

Jsem přesvědčen, že práce bude vhodná i pro další obory, např. sociální práci, sociologii, kriminologii.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá pozicí kurátora – sociálního pedagoga v systému postpenitenciární péče. Teoretická část diplomové práce podrobně popisuje systém postpenitenciární péče v České republice, se zaměřením se na cíle a důvody vzniku této péče, realizované projekty především „Projekt Řásnovka“ a Středisko postpenitenciární péče v Ostravě v roce 1974. V další části práce je podrobně zmapovaný institut sociálního kurátora, náplň a metody jeho pracovní činnosti, výkon státní správy v přenesené působnosti, vymezení legislativního rámce pro výkon funkce sociálního kurátora. Podkapitola „Právní základ“ je doplněna o změny v právní oblasti, které nastaly dnem 1. ledna 2012, tj. účinností zákona č. 366 ze dne 6. listopadu 2011. Práce dále podrobně popisuje trest jako prostředek k dosažení účelu zákona, historii trestu a trestání, a to obecně i konkretizovaně na území spadající v dnešní době pod pojem státní území České republiky. Kapitola Trest se věnuje pojmu peneologie a disciplínám psychologie, jejichž poznatky je možné využívat pro úspěšnou reintegraci propuštěných osob, osobnosti pachatele jako psychologickému tématu pro práci kurátora s klientem a kriminální recidivě – zpětnosti páchání trestné činnosti a přehledu hlavních úkolů Vězeňské služby České republiky a typů věznic. Třetí kapitola diplomové práce pojednává o vlastním procesu resocializace, objasňuje výchovnou funkci trestu a definuje realizační komponenty výchovné funkce trestu. V této kapitole jsou definice pojmů sociální oblasti, zejména sociální péče a její subjekty. Dále je zde podrobně pojednáno o tzv. kontinuální sociální péči, je popsán přínos sociální péče pro společnost, sociální prevence a poradenství. Kapitulu uzavírá pojednání o terénní práci kurátorů tzv. streetwork.

Na teoretickou část navazuje sociologický výzkum, provedený metodou dotazníkového šetření mezi klienty sociálních kurátorů a strukturovaného rozhovoru mezi sociálními kurátory. Tento výzkum se zabýval třemi výzkumnými otázkami zaměřenými na rozsah znalostí a využívání systému postpenitenciární péče ze strany klientů, využívání poznatků sociální pedagogiky v práci kurátora a pomoc kurátora klientům ve vlastním procesu resocializace a reintegrace do společnosti. Bylo zjištěno, že sociální kurátor je sociálním pedagogem, při výkonu své práce aplikuje poznatky z oboru sociální pedagogika. Jeho práce je pro klienty přínosná, zejména v oblasti hmotného zajištění, obnovení kontaktu s rodinou nebo pomoc při hledání zaměstnání.

Všem dotázaným klientům byla známa možnost obrátit se s žádostí o pomoc na sociálního kurátora, kterou využívali dle svého uvážení. Kurátoři i klienti považují současné podmínky za relativně dostačující.

Klíčová slova:

sociální pedagogika, sociální kurátor, postipenitenciární péče, resocializace, reintegrace, propuštění z vězení

Annotation

This thesis deals with the position of curator - social educator in the system of the the system of Post-Penitentiary Care. The theoretical part of this thesis describes in detail the system of Post-Penitentiary Care in the Czech Republic, focusing on the objectives and rationale of this care, especially projects implemented "Project Řásnovka" and Post-Penitentiary Care Centre in Ostrava in 1974. The next part of this work is a detailed mapping of a Probation Officer Institute, activities and methods of its work, the performance of state administration in delegated powers, defining the legislative framework governing the performance of a probation officer. The „Legal basis" part is accompanied by changes in the legal field, which occurred on January 2012. The work also describes the punishment as a means to achieve the purpose of the Act, the history of punishment and punishment in general, and concretized by the falling today the concept of state in the Czech Republic. Chapter is devoted to the concept of punishment and penology disciplines of psychology, whose knowledge can be used for the successful reintegration of released persons, for a working with the client and curator of criminal recidivism. The third chapter deals with the thesis of their own rehabilitation process, explains the educational function of punishment and implementation defines components of the educational function of punishment. In this chapter, there are the definitions of social matters, including social care and its entities. There is also a detailed discussion of the continuous social care, the benefits described for the welfare society, social prevention and counseling. Chapter concludes with discussion of the field work of curators street.

The theoretical part is followed by sociological research carried out by a questionnaire survey among the clients of the curators and structured social dialogue between social curators. There are three research topics-questions focusing on the range of knowledge and using Post- Penitentiary Care of the clients, use of knowledge in social work education curator and curator assistance to clients in its own process of rehabilitation and reintegration into society. It was found that probation is a social pedagogue, in the course of their work is applied research in social pedagogy. His work is beneficial for clients, especially in physical security, restore contact with family or job search assistance. Curators and clients consider the current conditions as relatively satisfactory.

Key words:

social education, probation, Post-Penitentiary Care, rehabilitation, reintegration, release from prison

Resumé

Tato diplomová práce pojednává o pozici kurátora – sociálního pedagoga v systému postpenitenciární péče. Zabývá se náplní a rozsahem práce sociálního kurátora z hlediska sociální pedagogiky a reintegrací a resocializací lidí propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části se zabývám popisem postpenitenciární péče v České republice, funkcí sociálního kurátora a resocializací jeho klientů, především propuštěných vězňů. Druhá část je věnována sociologickému šetření se zaměřením na rozsah znalostí a využívání systému postpenitenciární péče ze strany klientů, využívání poznatků sociální pedagogiky v práci kurátora a pomoc kurátora klientům ve vlastním procesu resocializace a reintegrace do společnosti. Výzkum byl prováděn metodou polostrukturovaného dotazníku a dotazníkovým šetřením.

Seznam použitých zkratk

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OPL	Omamně psychotropní látka
PLB	Psychiatrická léčebna Bohnice
RIAPS	Regionální institut ambulantních psychosociálních služeb
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
VV	Výkon vazby
SNB	Sbor národní bezpečnosti
MČ	Městská část
ÚMČ	Úřad městské části

Zdroje dat

- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu
- Zákon č. 40/1974 Sb., o SNB
- Zákon č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR
- Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby
- Zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- Zákon č. 169/1999 Sb., o trestu odnětí svobody
- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Mediační a probační službě České republiky
- Zákon č. 313/2002 Sb., kterým se mění zákon o obcích
- Zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností
- Zákon č. 320/2002 Sb., o ukončení činnosti Okresních úřadů a zrušení některých zákonů
- Zákon č. 218/2003 Sb., soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č.111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a změně souvisejících zákonů

Vy. MPSV č. 130/1976 Sb.

Vy. MPSV č. 504/2006 Sb.

Vy. MPSV č. 505/2006 Sb.

Metodický pokyn MPSV 2/2006 a 7/2006

Sdělení úřadu práce České republiky ze dne 21. 12. 2011

Bakošová Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc 3.vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. 251 s. ISBN 9788096994403

Bartoňová M. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2008. 224 s. ISBN neuvedeno

Bednářová Z., Pelech L. Slabikář sociální práce na ulici – supervize, streetwork, financování. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. 104 s. ISBN 80-7239-148-8

Bělina P. a kol. . Dějiny zemí koruny české II. 2. opravené a doplněné vyd. Praha: Paseka, 1993. 330 s. ISBN 80-85192-60-8

Černíková V., Makariusová V. Sociální ochrana. 2. přeprac. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1996. 156 s. ISBN 80-85981-36-X

Černíková V., Sedláček V. Základy peneologie pro policisty. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1

Čírtková L. Forenzní psychologie. 1.vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš

Čeněk, 2004. 421s. ISBN 80-86473-86-4 a)

Čírtková L. Policejní psychologie. 2. vyd. rozšířené Praha: Portál, 2004. 266 s. ISBN 80- 7178-931-3

Čornej P. a kol. Dějiny zemí koruny české I. 2. opravené a doplněné vyd. Praha: Paseka, 1993. 310 s. ISBN 80-85192-59-4

Davidová I. a kol. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 150 s. ISBN 978-80-7368-628-4

Doňková O., Novotný S. Vývojová psychologie pro sociální pedagogy. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 140 s. ISBN neuváděno

Gerloch A., Hřebejk J., Zoubek V. Ústavní systém České republiky. 4. vyd. aktualizované a doplněné Praha: Prospektrum, 2002. 564 s. ISBN 80-7175-077-8

Gojová A. Sborník studijních textů pro sociální kurátory. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. 560 s. ISBN 978-80-7368-627-7

Herzogová Z. Základy filosofie a profesní etiky. 3.uprav.vyd. Praha: Policejní akademie České republiky,1999. 154 s. ISBN 80-7251-013-4

Hora P. Toulky českou minulostí I. 1.vyd. Praha: Práce, 1985. 276 s. ISBN neuváděno.

Hora- Hořejš P. Toulky českou minulostí III. 1. vyd. Praha: Baronet, 1994. 236 s. ISBN neuváděno

Hungr P., Vaňková Z. Teorie práva I., 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2007. 99 s. ISBN neuváděno

Janovský J. Dějiny Čech a Moravy, 1. část. 2.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 2001. 63 s. ISBN 80-900096-3-8

Janovský J. Dějiny Čech a Moravy, 2. část. 2. vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 2001. 63 s. ISBN 80-900096-7-0

Jureková J. Komunikace, komunikační dovednosti. vyd. neuvedeno Učební text. Brno: Střední policejní škola MV, 2001. 44S. ISBN neuvedeno

Jureková J. Psychická zátěž a duševní hygiena. vyd. neuvedeno Učební text. Brno: Střední policejní škola MV, 2001. 36 s. ISBN neuvedeno

Kadeřábková B. Základy ekonomie. 1.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1993. 39 s. ISBN 80-901387-3-X

Kappl M. Metody sociální práce s jednotlivci. 1 vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 80 s. ISBN 80-7041-846-X

KELLER J., NOVOTNÝ P. Úvod do filozofie, sociologie a psychologie: nové pohledy společenských věd. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2008. 219 s. ISBN 978-80-86761-81-7

Keller J. Úvod do sociologie. 4. rozšířené vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 181 s. ISBN 80-85850-25-7

Kohoutek R. Pedagogická psychologie. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2006. 267 s. ISBN neuvedeno

Kraus B., Sýkora P. Sociální pedagogika I. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 63 s. ISBN neuvedeno

Kučera J., Radvan E. Vybrané problémy metodologie vědy. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2005. 86 s. ISBN neuvedeno

Laca S. Sociální pedagogika, 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. 211 s. ISBN neuvedeno

Matoušek O. a kol. Sociální služby. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9

Matoušek O. a kol. Základy sociální práce. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 309s. ISBN 978-80-7367-331-4

Matoušek O. Slovník sociální práce. 2. přepracované vyd. Praha: Portál, 2008. 270 s. ISBN 978-80-7367-368-0

Matoušek O. Metody a řízení sociální práce. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. 380 s. ISBN 978-80-7367-502-8 a)

Mazák V. Jak vznikl člověk. 2. doplněné vyd. Praha: Vydavatelství práce, 1986. 424 s. ISBN nevedeno

Mendlík M. Rizika při výkonu profese sociálního kurátora. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno, 2010

Mühlpachr P. a kol. Sociální pedagogika II. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. 250 s. ISBN nevedeno

Mühlpachr P. Andragogika. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. 36 s. ISBN nevedeno

Mühlpachr P. Gerontopedagogika. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 203 s. ISBN nevedeno

Munková G. Sociální deviace. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2004. 134 s. ISBN 80-246-0279-2

Nekonečný M. Moderní psychologie. 1.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1997. 87 s. ISBN 80-901387-7-2

Novák L. Základy psychologie. 1.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1992. 39 s. ISBN 80-901387-0-5

Novotný F. a kol. Trestní právo hmotné. vyd. neuvedeno Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 314 s. ISBN 80-86473-67-8

Novotný O. Zapletal J., Kriminologie. 2. přepracované vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004. 541 s. ISBN 80-7357-026-2

Ouroda K. Základy pedagogiky. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2003. 163 s. ISBN neuvedeno

Pitnerová D. Management sociální práce. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 78 s. ISBN 978-80-244-2012-7

Radvan E. O vědě a metodologických specifikách společenských věd. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2008. 93 s. ISBN neuvedeno

Radvan E. Soudobá filosofie. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2006. 65 s. ISBN neuvedeno

Radvan E. Úvod do filosofie. 1. vyd.Brno: Institut mezioborových studií, 2004. 164 s. ISBN neuvedeno

Radvan E. Vavřík M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 57s. ISBN neuvedeno

Reamer F. Social Work Values and Ethics.. New York: Columbia University Press, 1995. je citován Matouškem O., Metody a řízení sociální práce, 2008, s. 33

Schlegelová J. Základy filosofie 1.část. 1.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1996. 31 s. ISBN 80-900096-4-6

Schlegelová J. Základy filosofie 2.část. 1.vyd.Praha: Nakladatelství S a M, 1997. 31 s. ISBN 80-900096-4-6

Sochůrek J. Nástin vybraných problémů forenzní psychologie, I.díl. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. 92s. ISBN 80-7083-679-2 a)

Sochůrek J. Nástin vybraných problémů forenzní psychologie, II. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. 82 s. ISBN 80-7083-680-6

Sochůrek J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001. 47 s. ISBN 80-7083-495-1

Špiláčková M. Koncepce péče o společensky nepřizpůsobené občany v sedmdesátých letech 20. století. vyd. neuvedeno Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2011. 17. ISBN neuvedeno

Štablová R. Drogy, kriminalita a prevence. 1.vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1997, 214 s. ISBN 8085981-64-5

Urbánek E., Buriánek J. Základy sociologie. 2.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1995, 31 s. ISBN neuvedeno

Vízdal F. a kol. Sociální psychologie I. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 105 s. ISBN neuvedeno

Vízdal F. Základy psychologie. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2009. 186 s. ISBN neuvedeno

Zapletal J. Prevence kriminality. 2. přepracované vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 108 s. ISBN 80-7251-200-5

Zouhar J. Základy teorie státu a práva. 2.vyd. Praha: Nakladatelství S a M, 1993. 64 s. ISBN 80-901387-2-1

Internetové zdroje:

Berufsberatung

<http://www.berufsberatung.ch/dyn/1199.aspx?id=6210> (2.3.2012)

Davidová I. a kol: Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence http://projekty.osu.cz/sockur/dok/publikace/metodicka_prirucka.pdf

(3.3.2012)

Dysfunkční rodina

(14. 2. 2012)

[http://dspace.knihovna.utb.cz/bitstream/handle/10563/3215/nitkulinec_2007_bp.pdf?sequence=1,](http://dspace.knihovna.utb.cz/bitstream/handle/10563/3215/nitkulinec_2007_bp.pdf?sequence=1)

Helping inmates return to the community <http://www.cdc.gov/idu/facts/cj-transition.pdf>

Konference sociálních kurátorů, postpenitenciární péče a její význam (14. 9. 2011)

<http://www.socialka.cz/?11.02.2009-postpenitenciarni-pece-a-jeji-vyznam,68>

Městská část Praha 1, demografická charakteristika obyvatel

<http://www.praha1.cz/cps/praha-1-demografie.html> (29. 2. 2012)

Městská část Praha 1, charakteristika městské části

<http://www.praha1.cz/cps/mc-praha1.html> (29. 2. 2012)

Městská část Praha 9

<http://www.praha9.cz/predstaveni-regionu.html> (20. 2. 2012)

Ministerstvo práce a sociálních věcí – sociální kurátor

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7193/socialni_kurator.pdf (28. 12. 2011)

Slovník cizích slov

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/> (3.10 . 2011)

Socialworker

<http://www.socialworker.com/jswve/content/view/25/0/1/1/> (4.3.2012)

Sozialarbeiter in Sozialpädagoge-pädagogin

<http://berufenet.arbeitsagentur.de/berufe/start?dest=profession&prof-id=58667>

(4.3.2012)

Trestná činnost na Praze 1

<http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-12041.html> (20. 2. 2012)

Ženy a muži v datech

http://www.czso.cz/csu/2011ediciplan.nsf/publ/1417-11-n_2011 (15. 2. 2012)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro sociálního kurátora (pozn. analogicky pro ÚMČ Praha 9)

Příloha č. 2: Dotazník pro klienty sociálního kurátora

Příloha č. 3: Odsouzení podle věku a pohlaví v roce 2009

Příloha č. 4: Délka trestu u mužů a žen v roce 2009

Příloha č.5 : Trestné činy podle pohlaví za rok 2009

Příloha č.6 : Odsouzení podle vzdělání 2005

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro sociálního kurátora (pozn. analogicky pro ÚMČ Praha 9)

Dotazník - oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1

Vyplnění dotazníků bylo provedeno formou polostrukturovaného rozhovoru s kurátory Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 a ÚMČ Praha 9 s cílem zjistit údaje pro zodpovězení výzkumných otázek této diplomové práce.

1. Kolik kurátorů působí na oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1?
2. Je-li to možné, doplňte prosím následující tabulku týkající se věku kurátorů působících na oddělení soc. prevence ÚMČ Prahy 1:

věk	počet kurátorů
do 25	
26-35	
35-45	
46-55	
56-65	
přes 66	

3. Je-li to možné, doplňte prosím následující tabulku týkající se dosaženého vzdělání kurátorů působících na oddělení soc. prevence ÚMČ Prahy 1:

dosažené vzdělání	počet kurátorů
středoškolské	
vyšší odborné	
bakalářské	
magisterské/inženýrské	
doktorské	

4. Je-li to možné, doplňte prosím následující tabulku týkající se délky praxe sociálních kurátorů působících na oddělení soc. prevence ÚMČ Prahy 1:

délka praxe v funkci sociálního kurátora (roky)	počet kurátorů
méně než 1	
1 až 5	
6 až 10	
11 až 15	
15 až 20	
přes 20	

5. Kolik sociálních kurátorů působilo v roce 2010 na vašem oddělení?
6. Kolik klientů je celkem evidováno sociálními kurátory oddělení sociální prevence ÚMČ Prahy 1 od roku 2003?
7. Kolik klientů bylo nově zaevidováno sociálními kurátory oddělení sociální prevence ÚMČ Prahy 1 během roku 2010?
- 7 a) Kolik z těchto klientů vyhledalo pomoc Vašeho oddělení v roce 2010 osobně?
8. Jakým způsobem kontaktovali tito klienti Vaše oddělení?
9. Kolik osob s nabídkou pomoci kontaktovali kurátoři oddělení sociální prevence Prahy 1 v roce 2010?
- 9 a) Kolik oslovených osob tuto nabídku využilo?
10. Součástí práce sociálního kurátora je (vyberte prosím všechny možnosti):
- návštěvy klientů ve vazbě
 - návštěvy klientů VTOS
 - návštěvy klientů v ochranném léčení
 - přednášková činnost ve výše uvedených zařízeních
 - přednášková činnost pro veřejnost
 - jiné:
11. Pokud jste vybrali některou z možností z nabídky v otázce č.10, uveďte prosím četnost této činnosti během roku 2010.
12. Vede Vaše oddělení statistiku četností návštěv jednotlivých klientů? ano / ne
Pokud ano, doplňte prosím následující tabulku.
Pokud ne, zkuste chybějící údaje odhadnout.

četnost návštěv	podíl klientů (%)
pouze jednou	
jednou za rok	
jednou měsíčně	
jednou týdně	
vícekrát týdně	

13. Trvalý pobyt Vašich klientů je (vyberte prosím všechny možnosti):

- Praha 1
- jiná městská část Prahy
- mimo území hl. m Prahy
- mimo území ČR

14. Důvody klienta pro návštěvu sociálního kurátora jsou (vyberte prosím všechny možnosti):

- právní poradenství
- pomoc s administrativními úkony
- pomoc při hledání ubytování
- zprostředkování zaměstnání
- finanční podpora
- jiné:

15. Pokud jste vybrali některou z možností z nabídky v otázce č.14, odhadněte prosím podíl klientů s výše uvedenými důvody.

16. Možnosti mezioborové spolupráce sociálního kurátora pro reintegraci klienta jsou

(vyberte prosím všechny možnosti):

- s psychologem
- s psychiatrem
- s jiným lékařem
- s právníkem (obecně)
- právní zastoupení (advokátem)

17. Domníváte se, že se vyskytují rozdíly v náplni práce sociálních kurátorů, složení klientů nebo přístupu klientů k nabízené pomoci v různých částech Prahy, konkrétně v centru města (např. Praha 1) a mimo centrum Prahy (např. Praha 9)?

18. Jsou dle Vašeho názoru současné možnosti sociálního kurátora dostatečné k efektivnímu zajištění pomoci klientovi začlenit se do společnosti?

- určitě ano
- spíše ano
- spíše ne, mělo by se změnit
- určitě ne, mělo by se změnit

Příloha č. 2: Dotazník pro klienty sociálního kurátora

Dotazník pro klienty sociálních kurátorů Oddělení sociální prevence ÚMČ Praha 1 a ÚMČ Praha 9 s cílem zjistit údaje pro zhodnocení výzkumných otázek této diplomové práce.

1) Jste:

muž žena

2) Váš věk je:

18 – 20 let 21-30 let 31-40 let 41-50 let 51-60 let 61-70 starší
71 let

3) Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je:

- nedokončil(a) jsem ZŠ
- základní škola
- vyučen(a)
- vyučen(a) s maturitou
- střední škola
- vyšší odborná škola
- vysoká škola (Bc., Mgr. , Ing.)
- jiné:

4) Váš rodinný stav:

svobodný(á) v partnerském vztahu ženatý(vdaná) rozvedený(á)
 vdovec (vdova)

5) Byl (a) jste odsouzen(a) k:

podmíněnému trestu trestu odnětí svobody

6) Jaká byla délka pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody?

7) Jaká uplynula doba od propuštění na svobodu?

8) Do VTOS jste byl(a) umístěn(a) za trestnou činnost:

majetkovou násilnou mravnostní jiná:.....

9) Z jakého zdroje jste se dozvěděl(a) o možnosti využít pomoc sociálního kurátora?

10) Jaký byl Váš důvod k návštěvě sociálního kurátora? O co jste žádali?

11) Jak často se stýkáte se svým sociálním kurátorem?

12) Váš vztah (po propuštění z VTOS) s Vaší rodinou je:

- dobrý přijatelný špatný žádný nemám rodinu jiná možnost

13) Váš pobyt ve vězení ovlivnil Váš vztah s rodinou:

- zásadně negativně
 spíše negativně
 neovlivnil
 spíše pozitivně
 zásadně pozitivně
 jiná možnost:

14) Vyrůstal(a) jste v rodině:

- úplné (rodiče, sourozenci)
 neúplná (otec, sourozenci)
 neúplná (matka, sourozenci)
 neúplná (prarodiče, sourozenci)
 mimo rodinu – dětský domov
 jiná možnost:.....

15) Máte trvalý pobyt?

- ano ne

Příloha č. 3: Odsouzení podle věku a pohlaví v roce 2009

Věková skupina		2009
Celkem	ženy	1 007
	muži	18 335
v tom:		
- 18	ženy	4
	muži	62
19 - 20	ženy	19
	muži	602
21 - 30	ženy	318
	muži	5 608
31 - 40	ženy	319
	muži	6 529
41 - 50	ženy	228
	muži	3 710
51 - 60	ženy	100
	muži	1 529
60 +	ženy	19
	muži	295

Zdroj: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, evidence odsouzených a obviněných osob ve věznicích a vazebních věznicích

převzato z WWW.CZSO.CZ

Příloha č. 4: Délka trestu u mužů a žen v roce 2009

Délka trestu	2009
Odsouzení celkem	19 342
ženy	1 007
muži	18 335
v tom:	
do 3 měsíců	
ženy	27
muži	410
do 6 měsíců	
ženy	164
muži	1 991
do 9 měsíců	
ženy	100
muži	1 697
do 1 roku	
ženy	181
muži	2 784
do 2 let	
ženy	184
muži	3 937
do 3 let	
ženy	103
muži	2 251
do 5 let	
ženy	81
muži	1 814
do 7 let	
ženy	51
muži	1 039
do 10 let	
ženy	53
muži	1 185
do 15 let	
ženy	54
muži	980
nad 15 let	
ženy	7
muži	211
doživotí	
ženy	2
muži	36

Zdroj: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, evidence odsouzených a obviněných osob ve věznicích a vazebních věznicích

převzato z WWW.CZSO.CZ

Příloha č.5 : Trestné činy podle pohlaví za rok 2009

Trestný čin	§ tr. z. § <i>Criminal code</i>	Ženy <i>Women</i>	Muži <i>Men</i>	Celkem <i>Total</i>
Odsouzené osoby celkem				
z toho:				
Vražda	219	11	100	111
Ublížení na zdraví	221,222,223,224,225	370	4 191	4 561
Trestné činy proti lidské důstojnosti	241,242,243,245	11	538	549
Loupež	234	90	1 303	1 393
Krádež	247	1 912	13 428	15 340
Ostatní trestné činy proti majetku	248,249,249a,249b,250,250a,250b,250c,251,252,252a,253,254,255,255a,256,256a,256b,256c,257,257a,257b,258	3 306	12 080	15 386
Hospodářské trestné činy	Hlava II trestního zákona <i>Chapter 2 Criminal code</i>	202	979	1 181
Trestné činy proti republice, cizímu státu nebo mezinárodní organizaci, trestné činy vojenské	Hlava I a XII trestního zákona <i>Chapter 1 and 12 Criminal code</i>	0	8	8
Ostatní krim. činy celkem	výše nespecifikované § tr.z. § <i>Criminal code unspecified above</i>	4 749	52 406	57 155

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR , převzato z WWW.CZSO.CZ

Příloha č.6 : Odsouzení podle vzdělání 2005

Vzdělání	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Celkem								
ženy	405	616	605	547	508	570	637	741
muži	11 103	15 510	14 966	14 190	12 321	13 298	14 437	15 336
v tom:								
negramotní								
ženy	11	5	6	5	4	1	5	9
muži	26	25	42	18	12	14	18	19
nedokončená ZŠ								
ženy	114	111	97	85	69	88	84	111
muži	1 784	1 420	1 693	1 368	1 131	1 282	1 254	1 339
úplná ZŠ								
ženy	179	253	245	216	221	232	248	292
muži	4 206	6 300	5 941	5 316	4 582	4 963	5 474	5 917
vyučen bez maturity								
ženy	68	154	129	130	107	127	151	158
muži	3 915	5 782	5 230	5 338	4 491	4 936	5 470	5 767
střední odborné bez maturity								
ženy	9	12	27	19	18	19	25	45
muži	516	828	841	862	876	791	706	720
ÚSO s maturitou ¹⁾								
ženy	16	74	82	58	55	73	93	88
muži	538	934	946	950	875	947	1 079	1 131
úplné střední všeobecné								
ženy	7	3	13	26	22	17	13	13
muži	76	112	132	174	180	183	237	232
vysokoškolské ²⁾								
ženy	1	4	6	8	12	13	18	25
muži	42	109	141	164	174	182	199	211

¹⁾ vč. učebních oborů s maturitou

²⁾ vč. bakalářského studia

¹⁾ Incl. vocational cou

²⁾ Incl. bachelors' stu

Zdroj: Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, evidence odsouzených a obviněných osob ve věznicích a vazebních věznicích, převzato z WWW.CZSO.CZ